

Univerzita Palackého v Olomouci

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Tomáš Hruška

Každodenní prostory železné opony

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jan Daniel, Ph.D.

Olomouc

2022

Bibliografický záznam

Autor (osobní číslo):	Bc. Tomáš Hruška (R200057)
Studijní obor:	Učitelství geografie pro střední školy
Název práce:	Každodenní prostory železné opony
Title of thesis:	Everyday spaces of the Iron Curtain
Vedoucí práce:	Mgr. Jan Daniel, Ph.D.
Rozsah práce:	107 stran
Abstrakt:	Diplomová práce se zabývá vnímáním geografického prostoru pamětníky železné opony v době socialismu. Při výzkumu byla použita metoda orální historie, díky které došlo k analýze každodenního života obyvatel jihomoravského pohraničí. Hlavním cílem byla analýza rozhovorů s pamětníky a zasažení do kontextu dějinných milníků 20. století.
Klíčová slova:	orální historie, železná opona, jižní Morava
Abstract:	The diploma thesis deals with the perception of geographical space by witnesses of the Iron Curtain in the time of socialism. The research used the method of oral history, thanks to which the daily life of the inhabitants of the South Moravian borderland was analyzed. The main goal was to analyze interviews with witnesses and interfering in the context of 20th century historical milestones.
Keywords:	oral history, Iron Curtain, South Moravia

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou magisterskou diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucího magisterské diplomové práce samostatně, na základě citovaných pramenů, literatury a rozhovorů s pamětníky.

Bc. Tomáš Hruška

V Olomouci dne 20.4.2022

Poděkování

Chtěl bych poděkovat svému vedoucímu práce Mgr. Janu Danielovi, Ph.D., za pomoc s výběrem tématu magisterské diplomové práce, za cenné rady a konzultace během její realizace. Také bych chtěl poděkovat všem pedagogům Katedry Geografie PŘF UPOL a Katedry Historie FF UPOL, kteří mi předáváním svých znalostí pomohli dojít až do 5. ročníku. Dále pak děkuji všem narátorům z jižní Moravy za vstřícný přístup během mých návštěv, které byly nedílnou součástí mého výzkumu. Současně bych chtěl poděkovat i svým rodičům za jejich toleranci a podporu během studia.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Tomáš HRUŠKA
Osobní číslo: R200057
Studijní program: N0114A330001 Učitelství geografie pro střední školy
Studijní obor: Učitelství geografie pro střední školy maior
Historické vědy minor mezifakultní
Téma práce: Každodenní prostory železné opony
Zadávající katedra: Katedra geografie

Zásady pro vypracování

Obecným tématem diplomové práce je pokus o rekonstrukci každodenních prostorů (post)socialismu na příkladu železné opony. Autor se při svém výzkumu zaměří na každodenní vnímání prostorů obyvateli, kteří žili v blízkosti železné opony. Práce bude vycházet z metodologie orální historie. Výzkumné lokality a témata, na která bude kladena primární pozornost, budou upřesněny v rámci přípravné fáze výzkumu.

Rozsah pracovní zprávy: 20 000 – 24 000 slov
Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání
Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam doporučené literatury:

Siwek, Tadeusz: Percepce geografického prostoru, Praha, 2011.
Vaněk, Miroslav a Pavel Mücke: Třetí strana trojúhelníku, Praha, 2011.
Vullnetari, J., ‘Dancing in the mouth of the wolf’: constructing the border through everyday life in socialist Albania. Journal of historical geography 63, 82–93, 2019.

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jan Daniel, Ph.D.
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: 26. ledna 2021
Termín odevzdání diplomové práce: 10. dubna 2022

L.S.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

prof. RNDr. Marián Halás, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 26. ledna 2021

Obsah:

Úvod.....	9
Rozbor literatury.....	11
I. Teoretická část.....	13
1 Metoda orální historie.....	14
1.1 Definice a uplatnění	14
1.2 Příprava rozhovoru.....	16
1.3 Vedení rozhovoru.....	17
1.4 Analýza rozhovorů.....	18
2 Percepce geografického prostoru.....	21
2.1 Základní prostorové prvky.....	21
2.2 Pojem percepce a jeho vývoj.....	22
2.3 Ovládnutí prostoru.....	22
2.4 Percepce ovládaného prostoru.....	23
3 Železná opona.....	26
3.1 Hranice v minulosti.....	26
3.2 Existence železné opony.....	26
3.3 Statistiky železné opony na území ČSR.....	28
3.4 Pohraniční stráž.....	29
3.5 Ženijně-technická opatření.....	31
3.6 Pád železné opony.....	32
4 Zpracování tématu železné opony orální historií.....	34
II. Praktická část.....	36
5 Metodika.....	37
5.1 Geografický prostor výzkumu.....	37
5.2 Průběh rozhovorů.....	39
5.3 Výběr narátorů.....	41
5.4 Charakteristika narátorů.....	42
6 Analýza rozhovorů.....	44
6.1 Jazyková analýza.....	44
6.2 Obsahová analýza.....	46

6.2.1 Každodennost bydlení v blízkosti železné opony a její vliv na prostorové chování.....	47
6.2.2 Rozdíl mezi pohraničím a vnitrozemím.....	49
6.2.3 Informace o západním světě.....	50
6.2.4 Představa o západním světě a následná realita.....	52
6.2.5 Vnímání listopadové revoluce a následujících změn.....	53
6.2.6 Krajina po železné oponě.....	54
6.2.7 Vzpomínky na železnou oponu a socialismus dnes.....	55
6.2.8 Genderový rozdíl.....	56
6.3 Porovnání se Slavonicemi.....	58
Závěr	59
Seznam literatury.....	61
Seznam zkratk.....	63
Summary	64
Seznam příloh	66

Úvod

Železná opona. Dvě slova, která symbolizují studenou válku. Tato bariéra byla tvořena nejen dráty, kterými proudil elektrický proud, ale i minovými poli, betonovými zátarasy, silničkami pro pohraničníky a dalšími ženižně-technickými opatřeními. Dnes toho o železné oponě víme celkem hodně. Téma drátů u státní hranice je dnes součástí výuky na základních i středních školách.

Víme však, jak vypadal každodenní život v blízkosti železné opony? Toto téma rozhodně není tak prozkoumané, jako detaily činnosti pohraniční stráže, popis všech opatření v blízkosti opony nebo slavné útoky či nešťastná úmrtí na hranici. Diplomová práce zkoumá právě každodennost obyvatel jihomoravského pohraničí, které přímo sousedí, a v době socialismu také přímo sousedilo, s Rakouskem.

Při diplomové práci byla využita metoda orální historie, která zkoumá obraz lidské minulosti popsaný vlastními slovy pamětníků. Každopádně orální historie zpravidla nezkoumá nejdůležitější aktéry lidských dějin, ale naopak se zabývá životními osudy obyčejných lidí, jejichž životy byly ovlivněny dějinnými milníky a museli na ně ve svém životě reagovat. Nutno podotknout, že tito lidé tvoří drtivou většinu lidské společnosti.

Hlavním cílem diplomové práce je obsahová analýza rozhovorů s pamětníky, kteří žili v bezprostřední blízkosti železné opony na československých hranicích s Rakouskem. Pociťovali každodenní přítomnost drátů a vojáků pohraniční stráže? Cítili se, že by jejich život byl omezenější než ve vnitrozemí? Řešili, co je na druhé straně železné opony? A jak tito lidé hodnotí pád železné opony a socialismu? Na tyto a mnohé další otázky hledá odpověď tato diplomová práce.

Dílčím cílem ještě v rámci obsahové analýzy je zjištění rozdílu ve vnímání mužů a žen. Kromě obsahové analýzy, je v rámci vedlejších cílů zahrnuta i jazyková analýza, ve které se řeší nejen nářečí místních obyvatel. Současně z hlediska teorie je dalším cílem diplomové práce i syntéza pramenů a literatury a komparace s výsledky mého výzkumu.

První kapitola definuje orální historii jako výzkumnou metodu. Kromě definice a využití je popsána i praxe při ideálních orálně-historických rozhovorech. Druhá kapitola řeší percepci geografického prostoru, základní prostorové prvky a ovládání prostoru.

Třetí kapitola charakterizuje železnou oponu od jejího budování až k samotnému pádu včetně výroků světových vůdců, které souvisely s rozdělením Evropy na Západ a Východ. Čtvrtá kapitola se věnuje de facto stejnému tématu, tedy každodennosti života v blízkosti železné opony. Autorka Sandra Kreisslová líčí příběhy obyvatel v okolí Jindřichova Hradce.

Pátá kapitola se zabývá metodikou výzkumu. Je popsán důvod výběru dané lokality, průběh rozhovorů a charakteristika všech narátorů, kteří vzhledem k zásadám orální historie zůstávají v anonymitě.

Stěžejní šestá kapitola řeší nejprve jazykovou analýzu a poté i obsahovou analýzu. Současně jsou popsány vybrané tematické celky s typickými odpověďmi narátorů. Analýza hledá rozdílné, ale zároveň i podobné názory.

Konec diplomové práce přísluší závěru s výsledky naplánovaných cílů. V příloze práce jsou uvedeny všechny rozhovory v kompletním znění, přesně jak narátoři poskytli své odpovědi, bez kterých by tato práce nebyla možná.

Rozbor pramenů a literatury

Téma železné opony je obecně velmi zprofanované a existuje k němu spousta monografií nebo odborných článků. Orální historie je také prozkoumaná, ale v českých končinách se jí věnuje převážně Miroslav Vaněk. Ve spojení s každodenním životem v blízkosti hranic však u železné opony k podobnému zájmu o prozkoumání tématu nedošlo.

Jedinou výjimkou je článek Sandry Kreisslové, která ve sborníku pro ÚSTR a TUL *Život na československých hranicích a jejich překračování v letech 1945 a 1989 zkoumá Každodennost v blízkosti „ostnatých drátů“ ve vzpomínkách obyvatel česko-rakouského pohraničí* (Lozoviuková, 2017). Ačkoli se v článku zkoumá okolí Jindřichova Hradce, mohu v závěru práce komparovat výsledky svého výzkumu se Sandrou Kreisslovou.

Diplomová práce se v teoretické rovině opírá zejména o práce Miroslava Vaňka, který je oprávněně považován za otce české orální historie. Stěžejní monografií pro můj výzkum je *Třetí strana trojúhelníku*, kterou napsal společně Pavlem Mückem, který se kromě orální historie věnuje novodobým a soudobým dějinám a druhému československému odboji v zahraničí. Jeho působištěm je Ústav pro soudobé dějiny při AV ČR. Zmíněná monografie poskytuje důležitý úvod do orální historie (Vaněk, 2011).

Miroslav Vaněk, který je dokonce ředitelem výše zmíněného ústavu při Akademii věd, napsal i další publikace, které posloužily k této práci. Zaprvé jde o monografii *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy* (Vaněk, 2003), za druhé pak *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty* (Vaněk, 2008).

K problematice orální historie vyšel ještě sborník pro konferenci v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích *Příběh je základ... a lidé příběhy potřebují... aneb teoretické a praktické aspekty orální historie* kolektivu Jiřího Petráše. Ve sborníku je mnoho článků, ze kterých rovněž čerpám v diplomové práci (Petráš, 2010).

Druhá kapitola, zkoumající *Percepci geografického prostoru*, vychází z publikace českého geografa polského původu Tadeusze Siweka. V knize autor popisuje veškeré detaily percepce, ale já poukazuji jen na důležitá témata související s diplomovou prací (Siwek, 2011).

Třetí kapitola zkoumá železnou oponu v teoretické i praktické rovině, tudíž čerpá z celé řady důležitých publikací. Za zmínku stojí *Rozdělený svět? Evropa a Češi mezi svobodou a totalitou* autorů Petra Hlaváčka a Michala Stehlíka, kteří popisují, jaký byl život za železnou oponou, nebo proč vůbec došlo ke vzniku železné opony (Hlaváček a Stehlík, 2016).

Dále práce vychází z odborného katalogu Technického muzea v Brně *Železná opona 1948-1989*. Editorský tým Pavla Vaňka, vojenského historika, který se v ABS zabývá činností Pohraniční stráže, vydal monografii k technickým detailům železné opony od jejího budování, přes vysoké napětí, až po stříhání drátů po revoluci (Vaněk, 2019).

Na závěr teoretické roviny bych ještě uvedl, že práce vychází i z *Věku zdi* Tima Marshalla, britského novináře zabývajícího se zahraniční politikou (Marshall, 2018), který popisuje, proč na světě vznikaly a stále vznikají různé zdi. Další literatura je uvedena v seznamu na konci práce.

I.
TEORETICKÁ ČÁST

1 Metoda orální historie

1.1 Definice a uplatnění

Je to už přes 60 let, kdy se objevila orální historie jako nová výzkumná metoda, nebo jak někteří orální historici míní, nový multidisciplinární obor. Centrem dění byly Spojené Státy Americké, které v průběhu 20. století zaujaly postavení nejvyspělejší země, i díky pokročilejším technologiím. V případě orální historie šlo zejména o přístupnost nahrávacích zařízení. Zároveň se jedná o zemi, která je obecně díky svému liberálnějšímu přístupu nakloněna novým vědeckým impulsům (Petráš, 2010).

Orální historii považujeme za výzkumnou metodu, protože se jedná o soustavu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel dobírá nových poznatků, na základě ústního sdělení narátorů (Vaněk, 2011).

Na našem území se metoda orální historie začala uplatňovat až po listopadových dnech roku 1989. Mezi první orálně-historická díla v České republice považujeme *Deset pražských dnů* Zdeňka Sládka (1990), dále práce Květy Jechové, která se věnovala vzpomínkám chartistů (Jechová, 2003) a práce Dany Musilové (1995) s názvem *Životní příběhy ročníku 1924*. Každopádně za průkopníka české orální historie se považuje Miroslav Vaněk. (Petráš, 2010).

Miroslav Vaněk stál u zrodu několika metodických příruček k orální historii, které poskytly nejen českým zájemcům o orální historii velmi kvalitní teoretickou, metodickou a praktickou bázi pro realizaci narativních výzkumů (Petráš, 2010).

Nejprve bychom si měli vůbec definovat, co je to orální historie. Laicky řečeno, orální historie je obraz lidské minulosti popsany vlastními slovy. Pokud bychom chtěli podrobnější a odbornou definici, pak se budeme bavit o *řadě propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, kterou badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně*. V každém případě, jádrem orální historie

je lidská paměť, ve které může být konzervovaný význam a ze které je možné význam extrahovat (Vaněk, 2011).

Orální historii může jako metodu využívat široké spektrum oborů, mezi které patří historie, sociologie, antropologie, etnologie, politologie, právní věda, geografie, lingvistika, literární věda a mnohé další. Orální historii tak můžeme nazvat multidisciplinárním oborem nebo metodou (Vaněk, 2003).

V historickém využití nachází orální historie uplatnění zejména u méně popisovaných témat, jelikož jde o kvalitativní metodu výzkumu. Menší využití nachází orální historie u tradičně pojímaných politických, hospodářských, sociálních a vojenských dějin, kde se spíše používá „neorálního“ pramene. Naopak větší využití nachází u tzv. malých dějin neboli mikrohistorii. Současně se dá použít i výraz dějin „psaných zdola“ z anglického termínu *History from below*. Orální historie jako historie zdola, jako historie obyčejných lidí, kteří v dějinách obvykle přicházejí zřídka. (Petráš, 2010). Miroslav Vaněk dále uvádí (2011), že se jedná o svědectví, které nikde nebylo zaznamenáno, ale odehrálo se. Orální historiky zajímají příběhy „bezejmenných lidí“, na které bychom neměli zapomínat.

Orální historie má dnes naštěstí po letitých diskusích na úrovni akademické obce o jejím významu takovou úlohu, že nejen nejsou pochybnosti o významu orální historie, ale dokonce se dostává do výuky v našem vzdělávacím systému. Dříve si někteří akademici mysleli, že orální historie je na nějaké módní vlně, která brzy vyšumí. Dnes se orální historie zdárně vyvíjí ve výzkumných ústavech, ale najdeme ji na řadě vysokých škol, a dokonce i na středních a základních školách. Orální historie byla již před několika lety citována v obsáhlém materiálu ministerstva školství ČR a byla doporučena jako důležitý přístup na všech stupních vzdělávání v předmětu Dějepis. Mnohé školní vzdělávací plány počítají s orální historií jako s důležitým nástrojem pro poznání a pochopení našich moderních dějin. (Petráš, 2010).

Obecně platí, že je velká potřeba se věnovat okrajovým vrstvám obyvatelstva. Ačkoli si toto uvědomuje orální historie, bohužel se dosud nepovedlo přenést dané povědomí do celé společnosti, zejména té mediální. Pro příklad uvádí Miroslav Vaněk (2010) vzpomínání na pád socialismu v Československu. Média mají zájem o publikování rozhovorů

s bývalými předáky KSČ a často se společnost diví, že orální historiky zajímají lidé, kteří příliš neměli společného s listopadovými dny roku 1989 (Petráš, 2010).

Současně je ale třeba podotknout, že okolo přelomu tisíciletí tento stav rozhodně nebyl běžný. Když se orální historikové snažili tázat bývalých komunistických předáků, společnost je odsuzovala, protože s komunisty se přeci nemluví. O několik let později se média nebojí s bývalými předáky mluvit, ale orální historikové se soustředí spíše na obyčejné lidi. Společnost včetně médií, disidentů, či dalších příslušníků undergroundu nedokáže pochopit, proč se s těmito obyčejnými lidmi orální historikové baví. Ale jak se má porozumět české společnosti, když nevyzovídáme zhruba 98 % populace, která patří právě k těmto obyčejným lidem? Socialistických funkcionářů bylo méně než 2 % a příslušníky disentu bychom mohli zcela jistě počítat na promile. (Vaněk, 2010).

1.2 Příprava rozhovoru

Rozhovor je zcela jednoznačně nejdůležitější částí celého orálně-historického procesu, a proto je třeba se na něj důkladně připravit. Navíc je tu velký rozdíl oproti písemným pramenům, ke kterým se pravděpodobně můžeme kdykoli vrátit a přečíst si jej znovu, ale u rozhovoru toto nejde. Pokud rozhovor zopakujeme, tak bude vždy veden v jiném duchu, tudíž u orální historie nemá badatel nárok na opravu svého bádání. Buď se mu to povede dobře nebo špatně. Pak si jen může pustit nahrávku rozhovoru s narátorem znovu. (Vaněk, 2011).

Mezi badatelem, v orální historii se uvádí pojem tazatel, a narátorem vzniká specifický vztah. Podle německých orálních historiků (Vaněk, 2008) je vztah mezi narátorem a tazatelem jistý faktor, který je třeba překonat právě v průběhu rozhovoru vybudováním a upevněním důvěry a otevřenosti. Současně nesmíme zapomenout, že jak tazatel, tak narátor, jsou neustále ovlivňováni okolním světem a všemi souvislostmi v něm. Dalším důležitým faktem, ke kterému musíme přihlížet je subjektivita, která je opět jak u tazatele, tak narátora a tazatel s tímto musí v další fázi výzkumu počítat. (Vaněk, 2011).

Za kvalitní rozhovor se považuje ten, v jehož rámci narátor líčí minulost a vypráví o ní zcela upřímně, podle svých osobních, hodnotových kritérií, zásad a pocitů. Kvalitní interview musí ale zvládnout hlavně tazatel, který musí být maximálně profesionální. Tazatel

nesmí opětovat narátorovu důvěru stejnou mincí, protože by se tím zhroutil celý rozhovor a nemůže ani zaujmout vůči narátorovi emotivně pozitivní přístup, ačkoli jeho zájem o narátorovu osobnost musí být autentický a upřímný. Tento opravdový zájem nemusí být, a pravděpodobně ani nebude, ve shodě s tazatelovými morálními zásadami a postoji. Teprve až toto činí z tazatele skutečného orálně-historického odborníka. (Vaněk, 2003).

Z hlediska přípravy na rozhovor je důležité, aby tazatel byl orientován v historii sledovaného období, případně i v historii regionu, pokud se projekt váže k danému území. Ještě před rozhovorem je žádoucí, aby tazatel zjistil informace z neorálních zdrojů v archivu, knihovně, nebo v digitálních zdrojích. Dále musí být tazatel orientován v pojmech daného oboru, což mu usnadní vedení rozhovoru s narátorem. (Vaněk, 2011).

Samozřejmostí je mít kvalitní technické vybavení na zaznamenávání celého rozhovoru mezi tazatelem a narátorem. Teprve až po zaznamenání si tazatel přepíše nahrávku do písemné podoby a může dál pokračovat v bádání.

1.3 Vedení rozhovoru

Rozhovor standardně rozdělujeme na 3 fáze. V první fázi po zdvořilostním úvodu z pravidla necháme narátora vyprávět svůj životní příběh a nepřerušujeme jej. Pokud potřebuje nějak pomoci se začátkem, tak do jeho řeči vstoupíme, ale jinak ho necháváme vyprávět. Pokud narátor začne tápat, můžeme mu pomoci frází: „*A jak to bylo dál?*“

Ve druhé fázi, můžeme přímo mluvit o druhém rozhovoru, se snažíme zacházet do větších detailů. Už nenecháme narátora vyprávět celý životní příběh, ale konkrétně se zaměřujeme na věci, které nás blíže zajímají. Ve druhé části rozhovoru se budeme zaměřovat na detaily, o kterých se domníváme, že nám narátor neřekl úplně kompletně. Samozřejmě nesmíme opomenout elementární slušnost a neřešit detaily, které jsou narátorovi nepříjemné (Vaněk, 2011).

Považujeme-li to za žádoucí, využijeme i třetí fázi rozhovoru, kdy na řadu přichází sada témat a dílčích otázek, které pokládáme všem narátorům a na základě jejich odpovědí můžeme porovnat a postavit proti sobě různé výpovědi všech narátorů.

Alexander von Plato uvádí (Vaněk 2011), že by měla následovat i čtvrtá fáze, nazývaná *fáze sporu*. Jiní orální historici vedou velké spory o tom, jestli tuto fázi zařazovat, jelikož v ní může docházet k jistému zpochybnění pravdomluvnosti narátora. Plato argumentuje tím, že tato fáze usnadní tazatelům odmítnutí viníka, respektive přílišnou identifikaci s oběťmi. Osobně se domnívám, že Platův argument je velmi zajímavý, ale vzhledem k nulovým zkušenostem s orální historií je tato čtvrtá fáze, respektive *fáze sporu*, v této diplomové práci vynechána (Vaněk, 2008).

Z hlediska ukončení rozhovoru je žádoucí, aby po posledním slovu narátora a následném vypnutí nahrávacího zařízení, neukončil tazatel setkání okamžitým odchodem. Jak bylo popsáno výše, v orální historii musíme budovat vztah s narátorem, takže je vhodné po každém rozhovoru vypnout záznamník a povídat si u kávy nebo šálku čaje, což může i narátorovi pomoci, protože mu rozhovor mohl například připomenout velmi nepříjemné životní zážitky. Současně by si po rychlém odchodu tazatele mohl narátor pomyslet, že byl pouze využit pro nějaký výzkum (Vaněk, 2011).

1.4 Analýza rozhovorů

Obrovskou výzvou pro badatele je pochopení správných souvislostí výpovědí narátora. K rozhovoru nemůžeme přistupovat jako k nějakému dogmatu, ale musíme myslet na spoustu faktorů, mezi které patří zejména věk narátora, ale i další dobré příklady uvádí Miroslav Vaněk v monografii *Třetí strana trojúhelníku* (Vaněk, 2011). Generační rozdíl má velký vliv na vnímání dané historické skutečnosti (Petráš, 2010).

Například studentský aktivista, kterému bylo v listopadu 1989 teprve 21 let koncem devadesátých let bude při vzpomínkách na revoluci odsuzovat veškeré násilí na demonstrantech, kdežto starší pán, bývalý komunista, který zažil v mládí konec války, divoká 50. léta se vyjadřuje mnohem střídměji. Nebude mu připadat tak hrozné mlácení demonstrantů, jelikož zažil po válce mnohem horší věci a vyjadřuje se doslova o tom, že cena lidského života byla po válce úplně jiná než koncem 20. století. Po válce bylo totiž běžné chodit po Václavském náměstí v Praze a zakopávat o mrtvolky. Co je potom z jeho pohledu proti tomu pár zmlácených studentů na Národní třídě? Pořád je třeba mít na paměti, že je to percepce narátora, nikoli naše (Vaněk, 2011).

V užším slova smyslu je možné vnímat analýzu jako postup zpracování rozhovoru, které jej jako celek rozebírá na určité složky obsažené v samotném rozhovoru. Přínos badatele zde spočívá ve výběru kritérií při rozboru a posléze ve vystižení podstaty a výpovědní hodnoty analyzovaného pramene ve vztahu ke stanoveným cílům výzkumu.

Při analýze rozhovorů v orální historii tedy musíme dávat velký důraz na širší kontext. Nemůžeme věřit všemu, co nám narátor vypráví, ale musíme jeho výpověď zasadit do správných souvislostí.

Dalším problémem, nebo spíše výzvou pro badatele, je nonverbální komunikace. Pokud si totiž rozhovor nahráváme jen na záznamník, nedokážeme zpětně popsat narátorův výraz, který nám může v mnohém napovědět, nejen o důvěryhodnosti jeho tvrzení. Pokud nedochází v záznamu o rozhovoru k popisu tzv. *body language* neboli *řeči těla*, která popisuje právě nonverbální komunikaci, může badateli pomoci sledovat v záznamu nahrávky alespoň dynamiku projevu. V praxi jde o rychlost, rytmus a tón řeči. I bez možnosti zrakových vjemů lze takto „po sluchu“ posuzovat vztah narátora k pojednávanému projevu (Vaněk, 2011).

Z hlediska obsahové analýzy se k jejímu cíli vyjadřuje Miroslav Vaněk v *Jihočeském historickém sborníku* (2010), že jím není pouze rozbor obsahové stránky rozhovoru, ale celé osobnosti narátora včetně jeho reakcí na samotný projekt, na konkrétní otázky, vzájemnou interakci s tazatelem apod. Právě v kontextu českého prostředí je zde zásadní rozdíl a posun oproti vžité práci s pamětníky. Mezi hlavní úkoly a přínosy orální historie patří rozlišit, diferenciovat a sdělit, jak narátoři konstruují svět zkušeností a jak o tom sami hovoří.

Další částí analýzy v profesionálním prostředí orální historie je psychologická analýza. Ta by měla být realizována buďto zkušeným orálním historikem s dlouholetou praxí, nebo přímo specialistou psychologem (Vaněk, 2011).

Důležitou částí analýzy je pak ta jazyková, ve které můžeme zkoumat například šířku slovní zásoby narátora nebo jeho nářečí. Přepis rozhovoru by měl být naprosto přesný. Pokud konkrétně zkoumáme prostor jižní Moravy, tak věty narátorů velmi často začínaly: „*Já su...*“. Z hlediska jazykové analýzy musíme přepisovat rozhovory přesně tak, jak nám byly odpovědi řečeny, proto nepřipadá v úvahu přepis ve stylu: „*Já jsem...*“.

Při jazykové analýze můžeme věnovat zvýšenou pozornost sledování kolísavosti singuláru či plurálu („já“, „my“, „oni“). Zároveň stojí za povšimnutí, zda tyto změny souvisí s tématem rozhovoru a naznačují osobní postoje narátora (Vaněk, 2011).

Vrcholem analýzy v orální historii je analýza smyslu sdělení v rozhovorech. Tato část je typická pro poslední fázi výzkumu, pomocí komparace souboru různých rozhovorů v kontextu poznatků z dalších pramenů a literatury, kde je pozornost zaměřena na faktickou interpretaci daného tématu. Orální historie má obecně při analýze velkou výhodu oproti ostatním pramenům a literatuře, jelikož se sama aktivně podílí na vypracování písemného pramene. Zároveň je možné i po uskutečnění rozhovoru se k narátorovi vrátit pro případné doplnění, či zpřesnění jeho vyjádření (Petráš, 2010).

Z hlediska interpretace orálně-historických pramenů je potřeba klást důraz na již zmíněné zasazení „pravdy“ narátora do správných souvislostí. Stále je potřeba mít na paměti, že v rozhovoru nejde o skutečnou pravdu, ale o vnímání daného narátora. Při interpretaci se tak nemusíme vždy dopátrat pravdy, ale můžeme si vytvořit určitou představu o tom, co narátor považuje ze svého osobního hlediska za „pravdivé“. Samozřejmě existují případy, kdy vůbec nemůžeme o pravdě tvrzení narátora pochybovat (Vaněk, 2011).

Dále je potřeba dbát na možné zkreslení „pravdy“, jelikož současné hodnoty může narátor vnímat natolik zásadně, že může zkreslovat jeho interpretaci vlastní minulosti a nemůžeme tak předpokládat, že narátorovy současné hodnoty budou stejné jako hodnoty narátora v minulosti. Vaněk (2011) toto popisuje jako Lummisovo tvrzení.

2 Percepce geografického prostoru

Kromě orální historie je pro tuto diplomovou práci stěžejní i vysvětlení další zásadní kapitoly, která se bude věnovat percepci neboli vnímání geografického prostoru. Pojmy prostoru a vnímání jsou klíčové pro pochopení chování člověka v prostorových souvislostech, které je typické pro behaviorální geografii, což znamená Geografie chování. Tento název se však v české geografické terminologii moc nevyskytuje.

2.1 Základní prostorové prvky

Již zakladatel pedagogického konstruktivismu Jean Piaget popsal, že děti v útlém věku mají senzomotorické schopnosti a dokážou rozeznat přímku od úsečky, ačkoli to nejsou schopni intelektuálně popsat. Děti v mladším školním věku zvládnou jít do školy a zpátky, aniž by však dokázali cestu popsat. Tyto poznatky dokazují, že člověk má prostorový instinkt (Siwek, 2011).

Snáze můžeme popsat základní prostorové prvky díky stádiím vývoje člověka. Již kojeneček dokáže v postýlce rozeznat, jestli si s ním hraje nebo povídá osoba zleva nebo zprava, což značí první prostorový prvek, kterým je směr.

Druhou prostorovou charakteristikou je vzdálenost. Blíže si to můžeme popsat u dítěte, které je schopné rozeznat, jestli je blíže hračka na postýlce, kterou má na dosah ruky, nebo nějaký předmět na konci místnosti, který sice vidí, ale nemůže se jej dotknout, poněvadž je daleko.

Ke směru a vzdálenosti ještě můžeme přidat výchozí bod, od kterého právě řešíme vzdálenost a směr. Čtvrtou charakteristikou je čas, kdy člověk dokáže reagovat na změnu vzdálenosti k danému bodu, která je závislá na čase. Například školák, který vidí školu od svého domu jako malou budovu, tak se mu bude v závislosti na čase škola zvětšovat, protože je k ní blíž a blíž. Nakonec uvidí velkou budovu školu a za zády svůj malý dům (Siwek, 2011).

Na základě výše popsaných prostorových charakteristik můžeme tvrdit, že člověk se dokáže orientovat v prostoru. Orientace v prostoru znamená uspořádání vjemů o realitě kolem nás na základě vybraných prostorových charakteristik (Siwek, 2011).

Z hlediska geografického prostoru nás zajímá soužití člověka s přírodou, což znamená, že z celkového prostoru nás nebudou zajímat mikroorganismy ani geologický prostor uvnitř Země, stejně jako Vesmír. Jádro či vzdálený Vesmír by byly součástí geografického prostoru, pokud by bylo naprosto běžné se tam dostat. Spousta geografů dokonce tvrdí, že každý člověk, je vlastně geografem, protože se pohybuje v prostoru a ten ho nějak ovlivňuje (Siwek, 2011).

2.2 Pojem percepce a jeho vývoj

Pojmem percepce označujeme vnímání. Jedná se o proces, během kterého vzniká obraz reality v lidském vědomí. Takovou realitou se myslí okolní svět, prostředí, které člověka ovlivňuje. Určitě není překvapením, že se percepcí zabývali učenci již ve starověku.

Prvním filozofem starověkého Řecka, který se zabýval percepcí, byl Platón. Ten řešil odlišování pouhého dohadu od pravého poznání, kterým si můžeme být jisti. V raném novověku se percepcí zabýval i René Descartes, který se zabýval vnímáním okolního světa v kontextu s teorií poznání. Anglický filozof John Locke zase zkoumal lidskou mysl v závislosti na smyslovém vnímání. K obohacení pojmu prostoru přispěl i německý filozof Immanuel Kant, který tvrdil, že přírodní vědy nejsou obecně platné jen díky tomu, že jsou potvrzovaná empiricky, ale proto, že se týkají tak základních kategorií, jakými jsou prostor a čas. Zúžením problematiky se percepce z filozofie přesouvá k behaviorální geografii, o které už byla řeč (Siwek, 2011).

2.3 Ovládnutí prostoru

Výše jsme si popsali vnímání prostoru jednotlivou osobou. Teď si popíšeme souvislosti s ovládnutím prostoru. Vlastnictví prostoru je v dnešní době ukazatelem moci a prestiže jednotlivce, nebo státu, případně kmene. To je důvod, proč jsou mnozí vlastníci prostoru ochotni obětovat hodně pro jeho zvětšení, aniž by to bylo pro jejich život nezbytné. Hranice takového úsilí o rozšiřování vlády nemusí mít žádné meze a může vést až k pokusům o světovládu. Jako názorný příklad bych uvedl Hitlerovu Třetí Říši, kde bylo cílem rozšiřovat

lebensraum neboli *životní prostor* a dosáhnout možná díky míru s USA postu světové, nebo minimálně evropské velmoci.

V dřívější minulosti bylo zvykem, že se starověké nebo středověké státy snažily obsazovat dosud neobydlená území, nebo již území, které patřilo jinému státu. Takovou expanzí vznikaly světové říše. V novověku evidujeme už dokonce koupi území, jako byl například ostrov Manhattan od indiánů za skleněné korálky, nebo koupi Aljašky od Rusů za 7,2 milionů dolarů. V dnešní době už takové koupi území nejsou reálné (Siwek, 2011).

Jedním z typů prostorové expanze je kolonialismus. Obsazování vzdálených území a na nich zakládání vlastních kolonií bylo zaznamenáno již v Řecku v 8. století před Kristem. Typičtí kolonizátoři byli i Féničané nebo Římané. Od 15. století evidujeme delší objevné platby, kdy Evropané začínají dobývat prostor Afriky, Ameriky, Asie a později i Austrálie a Antarktidy.

Kolonialismus s sebou nese i kulturní obohacování, takže důsledkem těchto objevných cest a mnohdy nechutného chování imperiálních velmocí na území kolonie je například náboženství v bývalé kolonii (Jižní Amerika), stejný jazyk nebo jiné kulturní zvyky. Ačkoli se zdá být éra kolonialismu definitivně věcí historie, tak se dnes stýkáme s jiným způsobem ovládnutí prostoru, které souvisí s vykořisťováním chudší země a tím je tzv. *landgrabbing*, což volně přeložíme jako *zabírání půdy*. Ačkoli se tento pojem tváří jako přátelský pronájem půdy, tak jde ve své podstatě o vykořisťování chudší země vyspělejšími státy, který z chudší země získává zemědělské produkty nebo velké nerostné bohatství, které chudší země není schopna vyprodukovat sama, čímž se z chudé země stává novodobá kolonie, které uchází zisky do jiné země.

2.4 Percepce ovládaného prostoru

Jelikož dokáže člověk ovládat mnohem větší část světa, než o které má jednoduchý přehled, bylo třeba vymyslet systém, jak se v ovládaném prostoru orientovat a jak dát najevo, že tento prostor je již ovládaný. V zemích Koruny české se prostor evidoval v Zemských deskách již ve středověku, ale až později došlo ke správné evidenci, která samozřejmě v modernější a digitalizované podobě funguje dodnes.

K této správné evidenci se musíme vrátit k jediné královně na českém trůně, kterou nebyl nikdo jiný než Marie Terezie z habsburské dynastie, která v roce 1770 zavedla, kromě dalších důležitých reforem, povinné číslování domů a evidenci nemovitostí. Ačkoli pro nás jde o popsání percepce prostoru, Marie Terezie a její ministři chtěli akorát zjistit, jak vlastně mají obsáhlé území, aby se z něj odváděly správné daně do státní poklady. Určitě byli nemile překvapeni, když díky tereziánskému katastru zjistili, že území, za které se má platit daň, je asi o třetinu větší, než za které doposud inkasovali od daňových poplatníků.

Dále bychom si měli hlouběji popsat způsob, jakým znakem dáváme najevo svou nadvládu nad daným místem. V době kolonialismu bylo běžné, že se například přejmenovalo město v kolonii. Konkrétním příkladem je konžská Kinshasa, která se v době belgické kolonizace jmenovala Leopoldville podle belgického krále Leopolda. Habsburkové se zase rozhodli demonstrovat svou sílu po potlačené revoluci 1848-49 v Budapešti, kde postavili pevnost Gellért jako symbol potlačení uherského povstání. Maďaři toto místo pochopitelně neměli rádi a nevnímali tento prostor nikterak pozitivně (Siwek, 2011).

Z hlediska náboženství můžeme také pochopit, komu patří daný prostor. Když vidíme vysokou gotickou kostelní věž, tak usoudíme, že se jedná o fotku města s katolickou vírou, kdežto pokud na fotce uvidíme město s minaretem, tak usoudíme, že půjde o město v nějaké islámské zemi, čímž samozřejmě nechci tvrdit, že mešity nejsou v katolickém světě a naopak, že bychom na Blízkém východě nemohli najít katolický kostel. Dodnes ale existují jistá omezení, která zamezují myšlence, kterou jsem popsal výše. Ti, kteří rozhodovali o stavbách církevních staveb nepovolí například minaret v západní Evropě, jako je tomu třeba v Bonnu, ačkoli je zde výrazná turecká menšina, protože by mohl zastínit věže křesťanských kostelů.

Dalším znakem ovládaného prostoru jsou nápisy ve městech, pojmenování ulic apod. Minimálně se dá zjistit, jaký nejspíš převládá jazyk, z čehož můžeme odvodit i národnostní strukturu. V dnešní době je zvykem dávat důraz i na menšinu, která v daném městě žije. Například Brusel je typické dvojjazyčné město, kde 80 % obyvatel mluví francouzsky a 20 % vlámsky, ale nápisy jsou koncipovány tak, aby z nich nebyla patrná dominance jednoho jazyku. Pokud je někde nápis metra nejprve francouzsky a pak vlámsky, na dalším nápisu je to přesně naopak. A nemusíme chodit ani za hranice naší země. Tento důraz na menšinu, která s námi sdílí náš prostor je patrný na Těšínsku, kde při příjezdu do obce nás vítá jméno obce v češtině a pak v polštině. Dokonce v Českém Těšíně najdeme přímo názvy

ulic česky a pod tím polsky, ale nemůžeme se bavit o takové rovnoprávnosti jazyků, jako je tomu v Bruselu (Siwek, 2011).

Samozřejmě prostor, ve kterém žijeme, vnímá každý jinak a je zcela běžné, že právě na příkladu Těšínska se někteří čeští občané nejsou schopni ztotožnit s tím, že svůj prostor sdílí s Poláky, a proto se může stát, že jsou nápisy v polštině poškrtnuté. Přesto jsou tyto dvojjazyčné značky názvu obcí, ulic, či železničních stanic na české straně Těšínska vnímané pozitivně, poněvadž dávají druhé straně najevo, že se v prostoru navzájem respektujeme a s velkou pravděpodobností nedojde k podobnému konfliktu, jakým byla sedmidenní válka o Těšínsko v roce 1919.

Ve stejném duchu se nesla i sounáležitost Čechů vůči Ukrajincům po ruské invazi z konce února 2022. Uprchlíci před válkou utíkali na Západ a na českých dálnicích jsme mohli vidět cedule v ukrajinštině (samozřejmě psané azbukou), které radily ukrajinským řidičům, kudy se dostanou do ukrajinských center pro uprchlíky. Ačkoli jsme v České republice, dáváme tím jasný důkaz, že jsme ochotni sdílet náš prostor s Ukrajinci, kteří jsou postižení ruskou invazí.

Ačkoli to může mnohé české nacionalisty překvapit, tak pro český národ není sdílení svého prostoru s jinou národností nic nového. V roce 2022 řešíme sdílení s Ukrajinci. Pokud si odmyslíme celou éru první republiky, kdy jsme byli součástí mnohonárodnostní republiky, tak minimálně stojí za zmínku osídlování pohraničí po odsunu německého obyvatelstva. Dokonce pamětníci z jižní Moravy popisovali, jak se snažily úřady osídlit jihomoravské pohraničí tím, že zvali do místních obcí Jugoslávce, Bulhary a Rumuny. Zejména ve Slezsku v okolí Krnova sdíleli Češi svůj prostor s řeckou menšinou, která utíkala z války ve své domovině a mnozí potomci Řeků, tam žijí dodnes.

3 Železná opona

3.1 Hranice v minulosti

Ačkoli se pojem *železná opona* váže čistě ke 20. století, tak je potřeba si připomenout, že již v dávné minulosti dělily civilizace mezi sebou nějaké bariéry. Od pradávna lidi děsila obava z cizí nadvlády, strach před sousedem či náboženské nebo rasové předsudky. Proto docházelo k budování bariér. Oproti železné oponě ve 20. století však takové bariéry měly jeden veliký rozdíl (Marshall, 2018).

Jako první významnou bariéru můžeme pojmenovat Limes Romanus, což byla opevněná hranice římské říše ve starověku, kdy její vojska, římské legie, plnily funkci obrany hranic římské říše. V tomto je však zásadní rozdíl, který bude blíže podrobněji popsán níže. Železná opona totiž měla oproti Limes Romanus zabránit hlavně odchodu svých obyvatel, ačkoli měla za cíl i překazit cestu západním agentům, kdežto Limes Romanus chránila římskou říši před „barbary“ nejen ze severu (Marshall, 2018).

3.2 Existence železné opony

Necelý rok po druhé světové válce, dne 5. března 1946 v americkém Fultonu, přednesl Winston Churchill slavnou řeč *Opona míru*, ve které poukázal na existenci železné opony, která rozděluje Evropu na Západ a Východ: „*Od Štětína na Baltu po Terst na Jadranu byla napříč celým kontinentem spuštěna železná opona*“ (Hlaváček a Stehlík, 2016).

V mediální sféře chápeme sousloví „železná opona“ jako nepropustnou hranici mezi západním a východním blokem v době studené války. Termínem *Studená válka* popsal americký novinář Herbert Bayard Swope poválečné vztahy mezi Spojenými státy a Sovětským svazem, kdy doslova chladné hlavně děl byly v kterémkoli okamžiku připraveny k výstřelu. Dnes již víme, že nechybělo úplně málo ke konfrontaci mezi Západním a Východním světem, zejména během Berlínské a Karibské krize (Jílek a Jílková, 2006).

Není ale pravda, že by železná opona byla jen mezi Štětínem a Terstem, jak to predikoval Churchill rok po válce. Ve skutečnosti byla tato ostře střežená hranice už od Barentsova moře na severu až k Černému moři na Jihu a dosahovala délky asi 7 000 km (Vaněk, 2019).

Méně známějším faktem ohledně železné opony pak je, že se nejednalo o soustavnou hranici od severu až na jih, ale že těchto bariér bylo více. K tomuto je potřeba uvést kompletní hranice Sovětského svazu směrem na západ, tudíž železná opona byla i mezi Sovětským svazem a Polskem, kdyby náhodou chtěli Rusové nebo Ukrajinci utéct ze sovětského komunistického systému do podobného systému v Polsku. Další částí železné opony jsou pak hranice Jugoslávie. Ačkoli Churchill se vyjadřuje o oponě pouze k Terstu, který je skoro hraničním městem Itálie se Slovinskem, tudíž vedle tehdejších hranic s Jugoslávií, která samozřejmě byla součástí východní bloku, tak nesmíme opomenout fakt, že Jugoslávie, respektive Josip Broz Tito, se rozhodl jít jinou cestou než Moskva. To je důvod, proč železná opona nekončila mezi Itálií a Jugoslávií, ale pokračovala i podél hranic až k Černému moři. Současně bylo třeba zabezpečit drátem i cestu do Řecka z tehdejší Albánie a samozřejmě již zmíněné Jugoslávie a na severu z Bulharska.

Železná opona začala být zřizována na západních hranicích Československa již po Vítězném únoru v roce 1948. Komunistický režim chtěl zamezit možnosti vycestování na cestovní pas, čímž vyvolal vlnu pokusů o přechod státní hranice na Západ. Nutno podotknout, že překročit hranici do vybudování železné opony nebylo nějak extrémně těžké, jelikož se stačilo pouze vyhnout hlídkám. Později však byly hranice chráněny důmyslněji, a kromě Pohraniční stráže, což byla vojensky organizovaná bezpečnostní složka, docházelo i k budování ženižně-technického zařízení. Dnes víme, že hranice byly na některých místech chráněny minovými poli a v drátech proudil velmi silný elektrický proud, na kterém vyhaslo spoustu životů. Úkolem pohraniční stráže, která působila zejména na západoněmecké a rakouské hranici, bylo střežit ji a zabránit nejen vniknutí kurýrů a spolupracovníků zpravodajských služeb ze Západu, ale i překazit emigraci občanů Československa do zahraničí. Propaganda samozřejmě zdůrazňovala první úkol (Vaněk, 2019).

Autorka Julie Vullnetari napsala odborný článek pro *Journal of Historical Geography* s názvem *Dancing in the mouth of the wolf: constructing the border through everyday life in socialist Albania*, což volně přeložíme jako *Tanec ve vlčí tlamě: budování hranic přes každodenní život v socialistické Albánii*. Autorka v článku popisuje, jak albánští občané žijící v pohraničí vnímali každodennost železné opony. Odhalením dynamiky a rozmanitosti mocenských vztahů mezi státy a občany napříč prostorem a časem přispívá tento článek ke vědecké práci, která se snaží porozumět formám hranic a hraničních procesů v různých

kontextech a pro různě situované sociální aktéry. Tyto hraniční procesy se vynořují prostřednictvím individuálních zkušeností mapovaných do konstelace mocenských geometrií, kde se prolínají pohlaví, věk, rodinný stav, a především sociální zázemí. Pro většinu obyvatel pohraničí byl život v těchto oblastech pečlivým balancováním poddajnosti a odporu, v určitých dobách skrytější a v jiných otevřenější (Vullnetari, 2018).

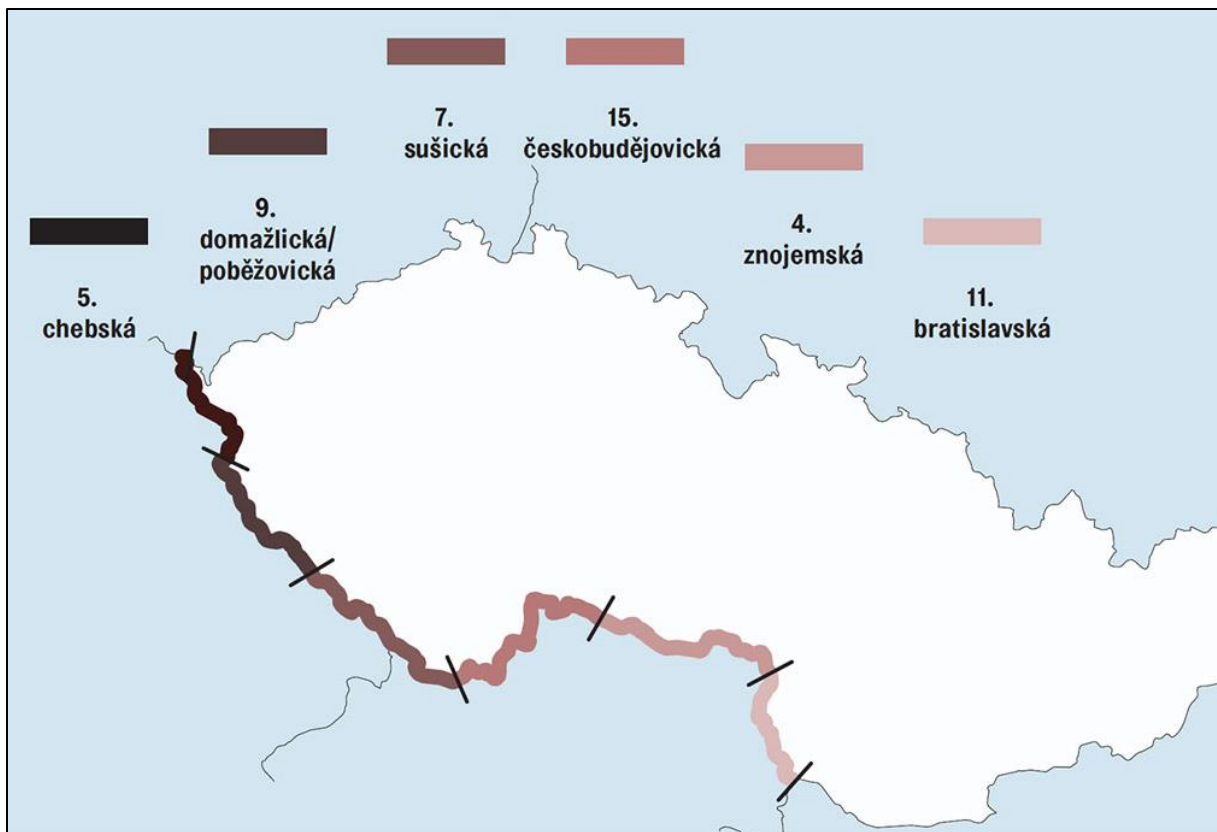
3.3 Statistiky železné opony na území ČSR

V letech 1948-1987 (za poslední dva roky socialismu dosud nejsou údaje k dispozici) opustilo ČSR nelegálně 170 938 osob. V letech 1950-1989 bylo na hranicích zadrženo 48 925 osob. Z hlediska usmrcení při pokusu o překonání hranice bylo mezi roky 1948-1989:

- 145 osob zastřeleno
- 96 osob usmrceno elektrickým proudem
- 16 osob spáchalo sebevraždu v obavě před zatčením
- 11 osob prokazatelně zahynulo při pokusu o překonání vodních toků (dalších 50 osob bylo nalezeno utonulých v hraničních řekách, ale nelze prokázat jejich pokus o útěk)
- 5 osob zahynulo v havarovaných automobilech na hraničních zátarasech
- 5 osob bylo sestřeleno či zemřelo při srážce s letadlem armády
- 2 osoby zahynuly v minovém poli
- 1 člověk zemřel v důsledku zákroku služebních psů

Ke kompletnímu výčtu obětí je potřeba přičíst i vojáky pohraniční stráže. Oficiálně se uvádí počet 584, ačkoli součet nesedí:

- 243 vojáků zemřelo při blíže nespecifikovaných nehodách
- 185 vojáků spáchalo sebevraždu
- 47 vojáků zemřelo při manipulaci s ženijně-technickým zařízením (miny, elektrický proud, granáty, atd)
- 11 vojáků bylo zastřeleno narušiteli státní hranice
- 9 vojáků bylo úmyslně zastřeleno jinými vojáky Pohraniční stráže
- 3 vojáci byli zastřelení vojenskými zběhy

Obrázek č. 1. Výřez mapy Československa s vyznačenou železnou oponou a jednotkami Pohraniční stráže (Zdroj: www.mapa.zelezna-opona.cz).

3.4 Pohraniční stráž

Komunistický režim v Československu chtěl všemožně zabránit emigraci svých občanů do zahraničí. Problém však byl, že v období první republiky fungovaly klasické cestovní pasy, jak je známe z naší doby (akorát bez Schengenského prostoru). Po druhé světové válce fungoval pro cesty do zahraničí stejný systém, tudíž nebylo problém díky pasu odjet ze země a už se nevrátit. Proto zavedlo ministerstvo vnitra ještě před Vítězným únorem omezení, že do zahraničí mohl legálně odcestovat jen občan se speciálním povolením ministerstva vnitra, které známe pod názvem *výjezdní doložka*. Díky této doložce bylo možné legálně opustit zemi na hraničních přechodech, ale ti lidé, kteří doložku neměli, museli zemi opouštět nelegálně anebo v ní zůstat.

V prosinci 1948 došlo ke sloučení orgánů Pohraničních útvarů SNB a Finanční stráže do jedné složky, Pohraniční stráže SNB. I přes posilování této organizace se jevílo, že dosavadní policejní způsob střežení hranice dosáhl svých limitů, a proto došlo k přesunu

útvary pod armádu. Nutno podotknout, že pohraniční stráž není produktem 20. století, ale jako orgán fungovala ještě před Rakouskem-Uherskem, tedy před rokem 1867, ačkoli tehdy fungovala hlavně jako celní orgán (Vaněk, 2019).

Důležitým předpokladem k úspěšnosti činnosti Pohraniční stráže byla práce s hraničním a zakázaným pásmem. Podle výnosu ministra národní bezpečnosti mělo zakázané pásmo sahát až do hloubky 2 km, ale byly výjimky, jako například osídlená místa jižní Moravy, ke kterým se v této práci ještě dostaneme. Hraniční pásmo mělo sahát až do hloubky kolem 10 km a přímo navazovalo na zakázané pásmo. V zakázaném pásmu nesměl bydlet nikdo, v hraničním jen ti občané, o kterých režim nepochyboval, že by nějak pomáhali emigrantům, nebo že by také chtěli utéct. Vysídlení těchto zón proběhlo do roku 1952. Vstup do hraničního a zakázaného pásma byl jen na povolení SNB a jednalo se jen o pracovní důvody (Vaněk, 2019). V roce 1964 došlo vlivem uspokojující mezinárodní situace ke zrušení hraničního pásma a v platnosti nadále zůstalo pouze zakázané pásmo (Lozoviuková, 2016).

U pohraničnicků sloužili jak zkušení vojáci, tak i mladíci, kteří si teprve plnili základní vojenskou službu. Podstatné však je, že se pohraničnickem nemohl stát kterýkoli voják. Režim chtěl, aby u pohraniční stráže sloužili maximálně uvědomělí vojáci, tedy ti s prorežimními předpoklady. Po takových vojácích bylo požadováno, aby byli součástí socialistických organizací. U těch mladších se jednalo o Socialistický svaz mládeže, u starších dokonce členství v KSČ (Vaněk, 2020).

Pokud budoucí pohraničnick splňoval veškeré stranické předpoklady pro službu na státních hranicích, následoval jeho odvod, tedy prověření zdravotní a psychické způsobilosti a následoval výcvik v organizaci SVAZARM (Svaz pro spolupráci s armádou). Zde měli budoucí pohraničníci kromě výcviku i možnost absolvovat veškeré druhy řídičského oprávnění a současně se seznamovali s politicko-výchovnou a vojensko-odbornou přípravou (Vaněk, 2020).

3.5 Ženijně-technická opatření

Nedílnou součástí železné opony byla právě ženijně-technická opatření, mezi které řadíme kromě markantního drátěného zátarasu také pozorovatelný, nástražná osvětlovadla, nízko-klopýtné překážky, kontrolní orné pásy (sněžné pásy na zimu), lesní průseky pro umístění zátarasů, stezky a pěšinky podél drátěných zátarasů pro pohraniční hlídky.

Kromě ostnatého drátu bylo k ochraně hranic využito i vysokého napětí, čímž vznikl elektrifikovaný drátěný zátaras pod souhrnným názvem *elektrické zařízení ochrany státní hranice* (EZOH). Transformátor přeměňoval nízké napětí z místní sítě na vysoké napětí 2 000-4 000 V, posléze až 6 000 V. (Vaněk, 2019).

Právě dotykem železné opony skončil život řadě osob, které chtěly překročit státní hranici. Jedná se o druhou nejčastější příčinu úmrtí na státní hranici, ačkoli bylo vysoké napětí používáno v drátech jen mezi roky 1953-1965. Současně takto zahynulo spousta pohraničnicků, nejčastěji obyčejných mladých vojáků, kteří si plnili základní vojenskou službu. Většinou se jednalo o situaci, kdy člen hlídky vstupoval do zátarasu, aniž by se přesvědčil, že je proud vypnutý (Vaněk, 2019).

Méně obětí si vyžádaly miny. Nejprve byly miny osazeny několik desítek centimetrů nad zemí, aby mohly zasáhnout, co největší okruh svými střepinami. Později se miny používaly klasickým způsobem, tedy zahrabáním do země. Takto byl ukončen život paní Fictumové nedaleko Valtic na jižní Moravě. Ve spojení se zraněním po minovém výbuchu spáchal sebevraždu zastřelením nejmenovaný muž, který byl nejspíše kurýrem, když mu mina utrhla chodilo. Opět paradoxním způsobem mohli zahynout pohraničníci, kteří zemřeli v důsledku výbuchu min, pokud se jich dotknul strážní pes, nebo náhodný pták v jejich blízkosti (Vaněk, 2019).

Počátkem roku 1966 byl vypnut elektrický proud o vysokém napětí a železná opona se tak musela spolehnout na nízké napětí, což mělo zcela jistě za následek nižší počty úmrtí. Signální stěna o nízkém napětí však měla velkou nevýhodu při bouřkách, jelikož v bouřce nemusel po určitou chvíli procházet drátem elektrický proud a dalo se železnou oponou tzv. prostříhat (Vaněk, 2019).

3.6 Pád železné opony

Pád železné opony, jednoho ze symbolů socialismu, souvisí s politickým uvolněním v 80. letech minulého století, které dnes známe pod pojmy *Perestrojka (Přestavba)* a *Glasnosť (Otevřenost)*. Na svědomí nemá tyto programy nikdo jiný než nositel Nobelovy ceny míru Michail Sergejevič Gorbačov, tehdejší generální tajemník Sovětského svazu. Ačkoli jeho *Perestrojka* měla vést k přestavbě socialistického zřízení, kterému jako přesvědčený komunista stále věřil, skutečným důsledkem byl rozpad Sovětského svazu a socialistických zřízení ve střední a východní Evropě.

Celý název jeho důležitého díla je *Přestavba a Nové myšlení pro naši zemi a celý svět*. Dnes se učíme, že se Sovětský Svaz rozpadl zejména z ekonomických důvodů, že tento nesmysl prostě musel jednoho krásného dne přestat fungovat. Gorbačov to tak ale nevidí. Podle mě je zarytým komunistou a neustále se v knize vyjadřuje o Leninovi, kterého neuvěřitelně respektuje. Dokonce jednu celou kapitolu pojmenoval *Návrat k Leninovi* a popisuje v ní tu dobrou myšlenku socialismu, beztřídní společnosti apod. Z hospodářského hlediska docházelo podle něj k problému, že se fabriky hnaly za kvantitou, nikoli za kvalitou. Další problém související s továrnami vidí v morálce zaměstnanců, dokonce i v alkoholismu Rusů (Gorbačov, 1987).

Velkou postavou dějin železné opony je kromě Churchilla, který tento pojem „vynalezl“ a Gorbačova, který pomohl k jejímu konci ještě Ronald Reagan, prezident USA z 80. let 20. století. Do dějin vstoupil jeho proslov v Západním Berlíně, mimochodem kompletně obklopeném berlínskou zdí a Východním Německem, když v červnu 1987 pronesl před braniborskou bránou v Berlíně tuto slavnou řeč: *„General Secretary Gorbachev, if you seek peace, if you seek prosperity for the Soviet Union and Eastern Europe, if you seek liberalization: Come here to this gate! Mr. Gorbachev, open this gate! Tear down this wall!“*, což přeložíme: *„Generální tajemníku, Gorbačove, pokud chcete mír, pokud chcete prosperitu pro Sovětský Svaz a východní Evropu, pokud chcete liberalizaci: Přijďte sem k této bráně! Pane Gorbačove, otevřete tuto bránu! Pane Gorbačove, strhněte tuto zed!“* (Meyer, 2009).

Ačkoli se pád Berlínské zdi datuje až k 9. listopadu, první vlaštovka oznamující konec železné opony vylétěla v Maďarsku, kdy na jaře 1989 se začala rozebírat železná opona mezi Maďarskem a Rakouskem. V létě se tisíce východních Němců vydalo na dovolenou

do Maďarska, kde je sledovala Stasi, východoněmecká tajná policie. Každopádně v srpnu se tito lidé dostali přes otevřenou bránu na hranici s Rakouskem. Německý kancléř Helmut Kohl později řekl, že první cihla z Berlínské zdi se uvolnila v Maďarsku (Marshall, 2018).

Naštěstí jednoho dne musela železná opona padnout stejně jako celé socialistické zřízení ve střední Evropě. Těžko by se určil jeden den, kterým by se slavil konec železné opony. Nejvíce se tomu blíží 9. listopad 1989, kdy „padla“ Berlínská zeď, respektive kdy došlo k nedorozumění ve východoněmecké vládě a k následné prezentaci v médiích, které veřejnost pochopila jako okamžité otevření hranic na Západ. Toto datum se bohužel nijak nevztahovalo na československé hranice směrem do Západního Německa a Rakouska.

Čechoslováci si museli počkat na svoje listopadové dny související se 17. listopadem. K symbolickému přestřižení železné opony došlo dne 23. prosince 1989, kdy takto učinili ministři zahraničí Československa a Západního Německa. Likvidace všech zátarasů pochopitelně zabrala mnohem více měsíců (Jílek a Jílková, 2016).

V každém případě to byla obrovská euforie, která doprovázela pád Berlínské zdi. Byl to jednoznačný symbol. Symbol železné opony, symbol studené války. A najednou byl pryč. Jak se socialismus hroutil napříč všemi sovětskými satelity, občané i státní aparátčící těchto zemí strhávali zdi a ploty v triumfálních činech po celém kontinentu. Oslavné scény nejen pádu Berlínské zdi se vysílaly ohromeným divákům po celém světě (Vullnetari, 2018).

Pádem železné opony se rozmohla i jednodenní turistika. Češi jezdili do Rakouska na nákupy kvalitního zboží, Rakušané hledali na české straně kvalitní gastronomické služby. Současně se rozmohla i sexuální turistika provozována na české straně (Lozoviuková, 2017).

Přes 90. léta 20. století fungovalo české pohraničí v podobném režimu jako před druhou světovou válkou. Žilo se bez zakázaného pásma a po předložení cestovního pasu mohli lidé cestovat bez omezení. K dnešní podobě hranic přispěl jednak vstup České republiky do Evropské unie dne 1. května 2005 a vstup do Schengenského prostoru, který datujeme k 21. prosinci 2007. Od tohoto dne neexistovaly, až na drobné výjimky, kontroly na českých hranicích a dnes můžeme cestovat mezi hranicemi autem, pěšky, nebo na kole. Drobnými výjimkami, kdy nebyly hranice úplně otevřené byla například pandemie Covidu-19, kdy v některých měsících let 2020 a 2021 nešlo projet hranicemi bez kontrol, ale bylo nutné například předkládat osvědčení o negativních testech na koronavirus a podobné restriktce.

4 Zpracování tématu **Železné opony orální historií**

Předkládané téma není příliš zpracované. Výjimkou je sborník Ústavu pro studium totalitních režimů a Technické univerzity v Liberci *Život na československých hranicích a jejich překračování v letech 1945-1989*, kde najdeme článek Sandry Kreisslové *Každodennost v blízkosti „ostnatých drátů“ ve vzpomínkách obyvatel česko-rakouského pohraničí*. Její studie má za cíl nahlédnutí do vzpomínek obyvatelstva Slavonic v okrese Jindřichův Hradec (Lozoviuková, 2017).

Autorka líčí vzpomínky obyvatel, kteří se museli kvůli zakázanému a hraničnímu pásmu vystěhovat. Většinou se takoví lidé museli vystěhovat blíž do vnitrozemí a měli nárok na náhradu za svůj majetek. Dostali tak majetek po Němcích, kteří byli po válce odsunuti. Pamětník J. C. uvádí, že po vysídlení měl velkou touhu se do své rodné obce podívat, ale samozřejmě to bylo zakázané. Do vsi se dostal až po pádu totality. I přesto poznal celou vesnici přesně tak, jak si ji pamatoval, ačkoli byly domy zbourané. J. C. ale podotýká, že by si měl každý návštěvník dát pozor, kam šlape, jelikož byly domy zbourány, ale sklepy zasypány nebyly, takže se může návštěvník propadnout do sklepa nebo do studny. Na tomto příkladu můžeme pozorovat, jak se vyvíjel dotčený prostor. Nejprve zde stála klasická vesnice, po Vítězném únoru byla zdemolována a prostor se proměnil v mechy. Po lidském obývání jsou památky jen díky základům bývalých domů, či sklepů, které však mnohdy nejsou pod mechy vidět (Lozoviuková, 2017).

Autorka dále popisuje rozdíl ve vnímání nových pořádků v blízkosti státní hranice mezi starousedlíky a novými obyvateli. Ti starousedlí mnohdy pamatovali na skvělé vztahy s rakouskou stranou. Vzájemně s nimi obchodovali, často byla mezi nimi i rodinná přízeň. Z toho důvodu vnímali po válce komunistickou propagandu velmi kriticky a negativně. Těžko mohli věřit řeči o „německém revanšismu“ či „kapitalistickém nepříteli“, když znali realitu. Naopak noví obyvatelé pohraničí této propagandě věřili, jelikož neměli důvod si myslet, že jim vláda lže (Lozoviuková, 2017).

A jak na toto reagovali pamětníci? Sandra Kreisslová vyzpovídala místní učitelku N. R., narozenou v roce 1961, která udává: *„Některým lidem to třeba vadilo. Mně nevadilo, že tady byli vojáci, že tady byly dráty. Mě to nijak neomezovalo, protože já jsem tenkrát ani neměla zájem někam jít. Ty lidi, který tady byli starousedlíci, těm to vadilo, ale mně tenkrát ne. Pro*

mě už byla cizina z Prahy přijít sem, takže já jsem nechtěla jít ještě dál, mně to stačilo. Já jsem měla dost tý dálky z Prahy sem, takže mně to nevadilo, dělalo to na mě dojem takovýho hezkýho pohraničního městečka. Jednak tady bylo kino, jednak jsme tady měli kulturní dům, kde se občas hrálo divadlo nebo sem jezdili umělci, třeba Štědroň tady zpíval. Nebylo to úplně izolovaný od kultury, takže mně se to zdálo jako poklidný městečko, ale přitom se tu i něco dělo. Dneska tu kino není, nefunguje tu prostě nic“ (Lozoviuková, 2017).

Velmi zajímavý důsledek uvádějí další pamětníci, že sice je přítomnost železné opony a pohraniční stráže obtěžovala a vnímali všechny kontroly jako zbytečnou restrikcí, současně ale přítomnost pohraniční stráže měla vliv na velmi nízkou kriminalitu v regionu, takže se obyvatelé vlastně cítili bezpečně. Sice nemohli uniknout na západ, ale s největší pravděpodobností nebyli nikdy obětí trestného činu (Lozoviuková, 2017).

V roce 1989 železná opona padla a lidé z Československa mohli začít cestovat. Jako první země, která otevřela hranice bylo právě Rakousko. Již v prosinci téhož roku mohli lidé žijící okolo státní hranice navštívit sousední zemi. Na jedné straně pamětníci obdivovali čistotu a upravenost rakouských obcí a tamní ekonomiku. Na straně druhé je však vítali cedule s nápisy „Češi, nekradte nám tady“, za které se pochopitelně styděli. Pamětnice M. M. popsala, že všechny obyvatele pohraničí strašně zajímalo, jak vypadá druhá strana. Dokonce díky blízkosti hranice se jim dařilo sledovat rakouskou televizi, díky které mohli porovnat obě propagandy. Česká strana popisovala na rakouské straně škaredý kapitalismus, rakouská strana zase popisovala severního souseda, že zrovna slezli ze stromu. Nakonec pamětnice udává, že „chléb je na obou stranách o dvou kůrkách“ a zas takové rozdíly mezi českou a rakouskou stranou nejsou (Lozoviuková, 2017).

II.
PRAKTICKÁ ČÁST

5 Metodika

5.1 Geografický prostor výzkumu

V této obsahově menší kapitole bych rád vysvětlil důvody rozhodnutí ohledně geografického prostoru tohoto výzkumu. Československé pohraničí procházelo ve 20. století převratnými dějinnými událostmi.

Do roku 1918 zde žili čeští Němci, ještě v důsledku středověké německé kolonizace, kterým logicky vyhovovalo, že jsou součástí rakouské monarchie, od roku 1867 Rakouska-Uherska. Po první světové válce, kdy zanikají mimo jiné dvě monarchie, které de facto přivedly Evropu do Velké války, vzniká samostatné Rakousko, které se musí izolovat od habsburského rodu a samostatné Německo, kterému dnes říkáme Výmarská republika. Z nástupnických států vzniká například Československo, jakožto mnohonárodnostní stát, ve kterém kromě Čechů a Slováků žili Němci (kterých bylo více než Slováků), Maďaři na jihu Slovenska, Poláci v Těšínsku, Rusíni na Podkarpatské Rusi, částečně i Rumuni na východě země a Židé (Blaive a Mink, 2003).

Ještě složitější vývoj postihl Valticko a Západní Vitorazsko. Obě oblasti měly být součástí Rakouska, ale vlivem Saintgermainské smlouvy ze září 1919 byla tato území přičleněna k Československu. Vlivem Versaillské smlouvy pak ještě k nově vzniklé republice bylo přičleněno Hlučínsko na úkor Německa (Arburg a Staněk, 2010).

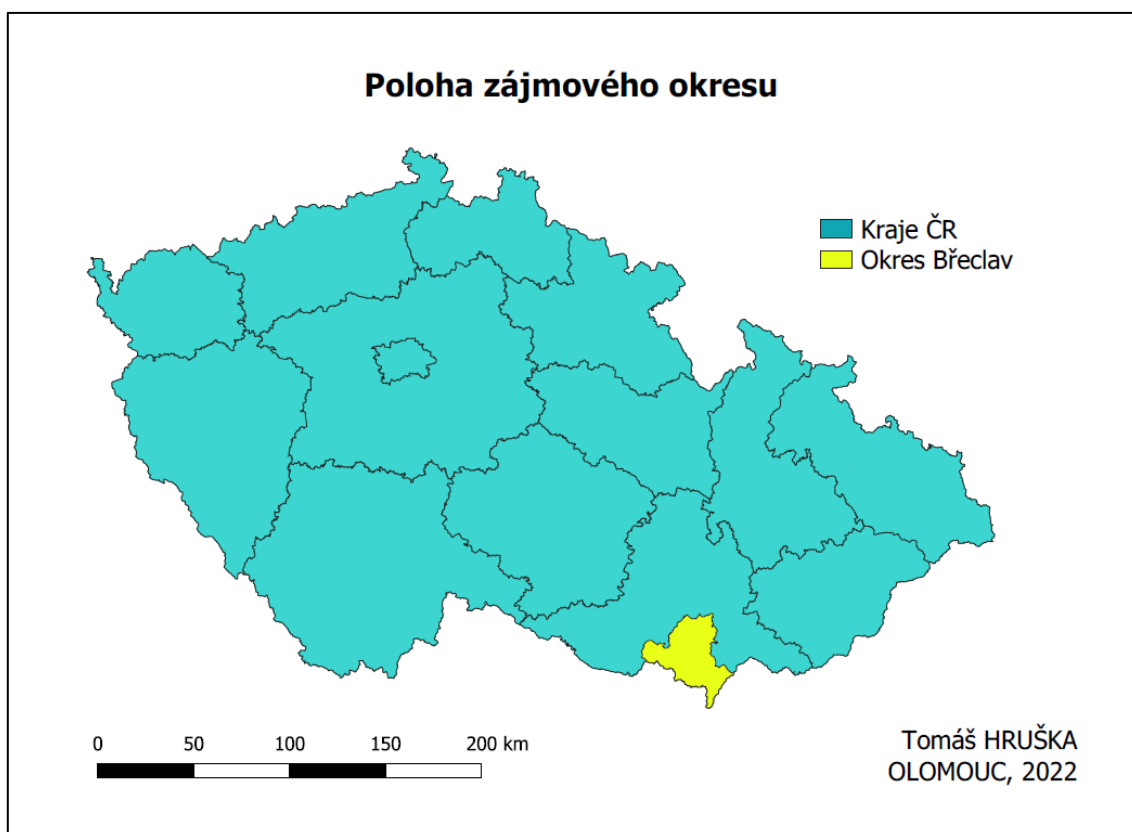
Čeští Němci žili zejména v pohraničních oblastech, a dokonce se prohlásili za součást tzv. Rakouského Německa, které musela řešit i nově vzniklá československá armáda. V období První republiky se neustále musely řešit národnostní problémy, které byly nakonec vyřešeny Mnichovskou dohodou a První vídeňskou arbitráží, kdy se části československého pohraničí stalo součástí jiných států. Sudety obývané Němci se staly součástí Třetí říše, jižní Slovensko a Podkarpatská Rus součástí Maďarska a Těšínsko součástí Polska (Kreisinger a Podolský, 2020).

Po druhé světové válce byly hranice obnoveny dle předmnichovského stavu, ale razantně se změnilo národnostní složení. Němci museli odejít ze země a před novou československou vládou stál těžký úkol, osídlit vysídlené pohraničí (Arburg a Staněk, 2010). Nutno podotknout, že toto pohraničí není pořádně osídleno ani dnes, ale jako geografové

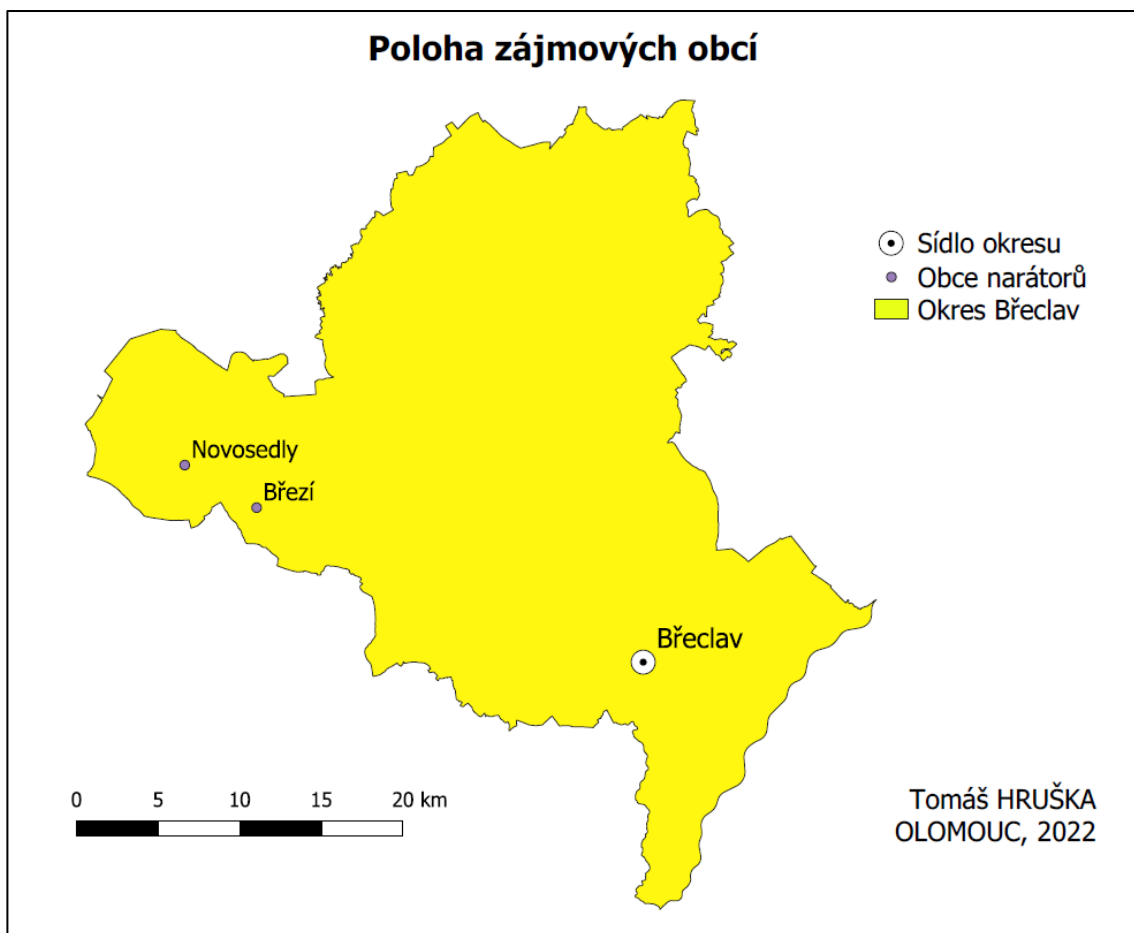
toto musíme chápat, jelikož v hornatém pohraničí chybí velká města, která by byla přirozeným centrem regionu, snad s výjimkou Liberce. Jižní Moravy se toto netýká, jelikož tam chybí vysoké hraniční pohoří, které se jinak vyskytuje téměř kolem celé republiky.

Pro svůj výzkum jsem si vybral oblast jižní Moravy, konkrétně okolí Mikulova. Důvodem, proč jsem si vybral právě tento region, je nemožnost širokých pásem, zejména hraničního, částečně i zakázaného. Například na Šumavě nebyl problém s šířkou pásem, protože se v tomto pohoří kromě hor a lesů nic jiného nevyskytuje. Ale československá vláda musela nějak vyřešit problém právě s jižní Moravou. Když dnes jedou Češi autem do Vídně, tak projíždí Mikulovem, který končí a za ním hned následuje dolnorakouské městečko Drasenhofen, tudíž českoslovenští občané žili v tomto regionu hned vedle státní hranice.

Konkrétně jsem se zaměřil na obec Březí, která se nachází asi 5 kilometrů západně od Mikulova a necelý kilometr od státní hranice s Rakouskem. Zakázané pásmo v této obci začínalo hned za železnicí, která tam je dodnes a spojuje Břeclav se Znojmem. Občané Březí z tohoto důvodu byli doslova v každodenním styku se železnou oponou. Další pamětníci byli z vedlejší obce Novosedly, kteří rovněž žili v těsné blízkosti drátů zakázaného pásma. Graficky znázorňuji zájmová území na přiložených mapách.

Mapa č. 1. Okres Břeclav (zdroje vrstev: ArcČR500; zdroj: vlastní zpracování).

Mapa č. 2. Obce narátorů (zdroje vrstev: ArcČR500; zdroj: vlastní zpracování).

5.2 Průběh rozhovorů

V tomto výzkumu mě nejvíce zajímá, jak přítomnost železné opony vnímali obyvatelé Mikulovska? Demokratický svět v Rakousku měli necelý kilometr od svých domovů. Zajímali se o to, jak vypadá život na druhé straně? Pamětníci postupně odpovídali na tyto otázky:

1. Jakým způsobem ovlivňovala Železná opona Vaše každodenní aktivity?
2. Jak ovlivňovala Železná opona Vaše prostorové chování?
3. Jaké restriktce byly spojené s životem v blízkosti opony oproti běžnému životu ve vnitrozemí?
4. Jak jste měli informace o životě za železnou oponou?
5. Jak jste si představovali život za železnou oponou a jakým způsobem se tyto představy lišily od skutečnosti?
6. Jak jste vnímali revoluční rok 1989 a změny, které pak následovaly?
7. Jak podle Vás změnila železná opona místní krajinu?
8. Jak se vzpomíná na železnou oponu a období do roku 1989 dnes?

Všechny rozhovory probíhaly dle zásad orální historie, tedy v prostoru, kde by se měl narátor cítit nejkomfortněji, kde nebude rozhovor nic rušit. Proto nepřipadala v úvahu žádná kavárna, kde by mohl být rozhovor rušen například přibory apod. Až na jeden rozhovor, který proběhl ve vinném sklípku jistého narátora, proběhly všechny rozhovory přímo v bydlišti příslušných pamětníků. Narátoři postupně odpověděli na všechny výše uvedené otázky. Všechny rozhovory jsou v příloze této diplomové práce.

Při výběru narátorů byla využita metoda tzv. sněhové koule, kdy se postupně nabalují kontakty od jednoho k druhému, od druhého k třetímu atd. Přes svého otce a jeho kolegu z práce, pocházejícího z jižní Moravy, jsem dostal kontakt na sbormistra mužského sboru, který mi laskavě odpověděl na všechny otázky a poslal mě k dalšímu narátorovi. Díky tomuto způsobu jsem v Březí dokázal udělat 6 rozhovorů a zároveň tak získat kontakt i do Novosedel, kde mi laskavě odpověděli další 2 narátoři.

Všichni narátoři jsou v důchodovém věku. Dlouho jsem zvažoval, jestli nemít rozhovory i s mladšími narátory, ale přece jen je podle mě důležitější názor člověka, který byl v době socialismu již ve zralejším věku než člověk, kterému bylo během listopadové revoluce třeba 15 let, tudíž v aktuální době necelých 50 let.

Jsem si vědom, že tato diplomová práce nedisponuje příliš mnoha rozhovory s narátory, k čemuž se váže několik důvodů. Prvním problémem byla koronavirová pandemie, která se i přes proočkovanosť populace dokázala na podzim roku 2021 dostat do vysokých denních přírůstků nově nakažených, kdy opět hrozil lockdown. K další plošné uzávěře sice nedošlo, ale osobně jsem odmítal jezdit na jižní Moravu za důchodci a ohrožovat je na jejich zdraví, proto byly rozhovory vedeny až v roce 2022, kdy byla pandemie znovu oslabena.

Dalším problémem nízkého počtu rozhovorů s narátory jsou stávající zákony o GDPR, kdy mi obecní úřad v Novém Přerově odmítl poskytnout, byť jen jediný kontakt na nějakého narátora kvůli ochraně osobních údajů. Naštěstí se lidé na jižní Moravě znají i mezi vesnicemi a kontakt do vedlejších Novosedel, jsem dostal přes obyvatele z Březí.

V neposlední řadě nesmím opomenout ani snahu otceva kolegy z práce, který mi dokázal najít dalšího vhodného narátora, učitele dějepisu v nejmenované pohraniční obci, ale ten bohužel v den předání kontaktu zemřel.

Současně je potřeba popsat poslední a zcela zásadní důvod, kdy jsem neshledal důvod potřeby dalších rozhovorů a tím je saturace, kdy mi narátoři na příslušné otázky začali odpovídat velmi podobně.

5.3 Výběr narátorů

Z hlediska výběru narátorů do orálně-historického výzkumu byli zařazeni pouze ti pamětníci, kteří mají pro výzkum relevantní význam. Vůbec nebyla zaměřena pozornost na obyvatele pohraničí, kteří se přistěhovali až po konci socialismu, jelikož by jejich vyprávění nemohlo splňovat podmínky orální historie.

Všichni narátoři museli splňovat zásadní kritérium, a to bydlet před listopadem 1989 v blízkém pohraničí, čímž myslím doslova hraniční obec, jejíž katastrální území přímo sousedí s Rakouskem.

Dalším kritériem, při výběru narátora, je bezesporu věk. Ačkoli se mi povedlo získat kontakty na spoustu dnešních čtyřicátníků, tak jsem je musel bohužel odmítnout, jelikož se domnívám, že v orální historii zaměřené na období socialismu potřebuji člověka, který již v tomto období byl dospělý, nikoli teprve školou povinný. Proto jsou všichni pamětníci narozeni nejpozději v 50. letech 20. století.

V neposlední řadě nesmím opomenout ani genderové vyvážení, kde je v analytické části dobře vidět rozdíl ve vnímání prostoru železné opony mezi muži a ženami. Takže dalším kritériem je i pohlaví.

Nakonec je potřeba klást důraz i na postavení daného jedince v socialistické společnosti. Proto byli vybíráni narátoři, kteří například kvůli náboženství měli se socialistickým zřízením velké problémy, ale zároveň posloužili k výzkumu i členové Pohraniční stráže, čímž nechci tvrdit, že by přímo souhlasili s režimem, ale minimálně se na železnou oponu museli dívat jinak než obyčejní obyvatelé. Současně se výzkum opírá o naprosto obyčejné lidi, kteří podle mého názoru nebyli ani na jedné, ani na druhé straně, ale prostě žili obyčejný život.

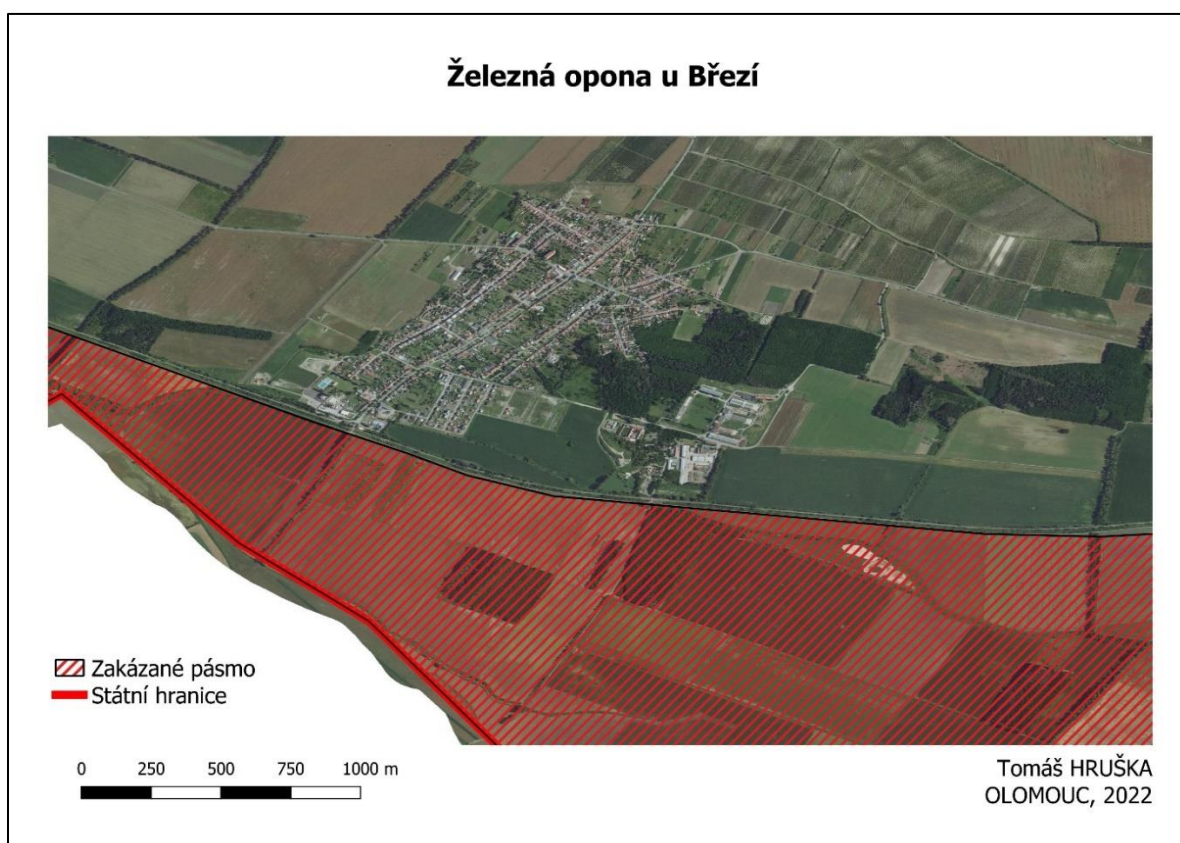
Z hlediska ochrany osobních údajů všech respondentů jsem se dohodl s narátory, že v diplomové práci nebudu uvádět jejich jména, aby zůstali v anonymitě.

	Pohlaví	Ročník	Bydliště
1. narátor	muž	1951	Březí
2. narátor	žena	1951	Březí
3. narátor	žena	1945	Březí
4. narátor	muž	1954	Březí
5. narátor	muž	1951	Březí
6. narátor	muž	1955	Březí
7. narátor	muž	1951	Novosedly
8. narátor	žena	1939	Novosedly

Tabulka č. 1. Výběr narátorů

5.4 Charakteristika narátorů

K prvním rozhovorům jsem se vydal do jihomoravské obce Březí, asi 5 km západně od Mikulova, v okrese Břeclav. Katastrální území této obce přímo sousedí s Rakouskem, tudíž zde procházela železná opona. Dráty ohraničující zakázané pásmo byly v této obci bezprostředně za železnicí, což je blíže popsáno na přiložené mapě.

Mapa č. 3. Zakázané pásmo za obcí Březí (zdroje vrstev: ArcČR500; zdroj: vlastní zpracování).

Výzkum se opírá o 8 rozhovorů. Polovina z nich jsou rodáky své obce. Dva pamětníci mají vysokoškolské vzdělání. 3 narátoři mají dokončené středoškolské vzdělání s maturitou a zbylí 3 mají učňovské vzdělání. 2 narátoři se ve svých obcích věnují historii při práci s místní kronikou. Jeden narátor působil celou kariéru ve školství. Dva působili v armádě u Pohraniční stráže, z nichž jeden nastoupil až ve středním věku kvůli vyššímu finančnímu ohodnocení a druhý byl věrný armádě hned od základní vojenské služby, kterou si u Pohraniční stráže vybral, poněvadž to byla dle jeho slov velice příjemná vojna. 2 narátoři věnovali většinu ekonomicky aktivních let JZD a zbylí 3 pamětníci působili na dělnické profesi.

3 narátoři měli kvůli katolickému vyznání problém s komunistickým režimem. 2 z nich navíc měli problém i kvůli původu jejich otce, významného agrárníka z Březí, který nesouhlasil s kolektivizací.

Většina narátorů se do zahraničí před Sametovou revolucí buď nedostala, nebo maximálně jednou, a to pouze do nedalekého Rakouska. Výjimkou jsou 2 narátoři, kteří procestovali díky výjezdním doložkám mnohem větší kus světa a mohli tak porovnat život v Československu a v jiných zemích. Jedna paní dokonce popisuje, že na Západě bylo sice mnohem lépe, ale při výletu v Sovětském Svazu se nestačila divit tamním velice chudým poměrům.

Kromě Březí proběhl orálně-historický výzkum i v nedaleké obci Novosedly, která se nachází asi 5 km západně od Březí a je rovněž v těsné blízkosti státní hranice s Rakouskem. Podobně jako v Březí procházela železná opona katastrálním územím obce. Dokonce v Novosedlech sídlil útvar pohraniční stráže, dokud nebyl v šedesátých letech přesunut.

6 Analýza rozhovorů

Jak byla popsána analýza v teoretické části výše, můžeme ji dělit na jazykovou, psychologickou a obsahovou analýzu neboli smyslu sdělení. Jelikož se nemohu považovat ani za odborníka orální historie s letitou praxí, či za psychologa, tak jsem se rozhodl psychologickou analýzu vynechat.

6.1 Jazyková analýza

Z hlediska sledování kolísavosti singuláru či plurálu převažuje v rozhovorech drtivě plurál. Naprosto typicky najdeme ve větách pamětníků: „*My jsme to moc nevnímali...*“, „*My jsme tady mohli chytout Vídeň...*“, „*My jsme byli tady v pohraničí...*“, „*My jsme byli hlupí, jak začala privatizace...*“ apod. Věty se singulárem se vyskytují jen zřídka, a to tehdy, pokud narátor chtěl upozornit, že dané tvrzení se týká pouze něj, konkrétně: „*Já jsem nesměla jít ani na školu...*“, „*Taky na všech spartakiádách jsem byla...*“, „*Pak jsem byl po revoluci v Londýně a Paříži...*“, „*Když jsem šel tady stavět...*“.

Obecně tedy můžeme usoudit, že ve většině případů převažuje plurál, když v něm narátor vyjadřuje nějaký pocit, který pravděpodobně cítili i ostatní stejně. Singulár používali pouze, když upozorňovali na specifikum jejich života.

Nejen pro jihomoravský prostor je naprosto typické zkomolení slovesa „*jsem*“ na moravské „*su*“. Konkrétně se v rozhovorech vyskytují tyto věty: „*Můžu říct, že když su tady členem...*“, „*Mně to nevadilo, že su nějak omezený...*“, „*No, tak já su pokřtěná...*“, „*Já su tady 60 let...*“. Zároveň se toto zkomolení vyskytuje i v záporných větách, konkrétně: „*Já nejsou nějaký...*“ atd.

Zřídka se v rozhovoru objevuje také komolení ve třetí osobě množného čísla, kdy se místo koncovky „*í*“ objevuje „*ou*“, konkrétně: „*Můžou dělat, co chcou...*“, „*Jezdí, kam chcou.*“, nebo „*Myslivci už spolu ani neposedijou.*“, „*...kteří žijou líp než my.*“

Poslední často objevovanou odchylkou od spisovné češtiny je koncovka nejen přídavných jmen končících na písmeno „*ý*“, kdy se na jižní Moravě řekne tradičně „*é*“. Konkrétně: „*Díval se na ten hrušovanské komín.*“, „*vytvoření zemědělských družstev*“, „*...byl*

vzdělané sedlák“, „...byl vyznamenané za to...“, „...tak to s Vámi šlo celé život.“, „...některé z těch vůdců na dědině“.

Naprosto typickým hovorovým výrazem, který se užívá snad po celé republice je v podmiňovacím způsobu „bysme“ místo „bychom“. V rozhovorech se objevují tyto fráze: „...když bysme se projevíli...“, „Že bysme zradili ideu?“, „...co bysme utíkali?“, „Proč bysme se tím trápili?“, „Ale že bysme tady...“.

Nakonec bych podotknul ještě pár typicky moravských výrazů, které se v rozhovorech vyskytovaly: „Včera jsme taky zapíjali důchodkyni“, „Tady když fúká vítr...“, „My jsme byli hlupí, jak začala privatizace“, „On vždycky měl takovou krabicu od banánů“, „Takže tu hranicu jsme střežili z toho důvodu“, „Moja matka...“, „...v nedělu se nedělalo“, „...v 11 jela poslední šalina“, „Kluci, pojďte s tú kukuřicú.“, „Kdo měl hroší kůžu, ten se prosadil.“

Kromě češtiny ještě z úst narátorů zněla i němčina, pokud pamětník vzpomínal na nějakou německy mluvící osobu, například 1. narátor, který vzpomínal na svého otce, jak musel koncem třicátých let rychle utéct domů, aby se mu vlivem zfanatizované německé národnosti něco nestalo: „Franz, Du must nach hause gehen“, tedy v překladu „Františku, Ty musíš jít domů.“ Celý tento příběh souvisí s pobytem mládenců německy mluvícího obyvatelstva v české rodině a naopak, kterému se říkalo „wechsel“, tedy „výměna“. 6. narátor se pak vyjadřoval o svém výletu ve Vídni: „když jsme šli po Maria Hilfer Strasse...“

Současně narátoři vyslovovali i germanismy, které se nám v češtině vyskytují jako: „My teda máme tu partiju...“, „nenavazovali jsme s nima žádné kamarádšoft“.

Z hlediska dobového slangu nesmím zapomenout na tyto výrazy: „To bylo mnohem horší než péesáci.“, „Jednoho enderáka jsme tři dny hledali“, „Byl to paragán z polské armády a tam ho chytli supi. Samostatně-útočící psi“, „byly brigády, akce Z“. „Péesáci“ je termín, který označuje příslušníky pohraniční stráže. Zkratka této organizace je PS, takže proto „péesáci“. „Enderák“ je zase hovorový pojem pro obyvatele Německé demokratické republiky neboli Východního Německa. Pojem „paragán“ se užívá dodnes a myslí se tím příslušník výsadkového vojska. „Supi“ jsou v textu vysvětleni již narátorem, že se jednalo o samostatně-útočící psy. Nakonec „Akce Z“ je pojem pro brigády pořádané komunistickou stranou, které nebyly placené, oficiálně byly dobrovolné, ale realita byla trochu jiná.

Výjimečně se v rozhovorech při vzpomínkách vyskytují i vulgarismy: „*No a co ty kurvy komunisti neudělali?*“, „*Ty lesíky všechny, to je všechno v prdeli*“, „*No, jo, ty vole, ale pak nás budou považovat za emigranty.*“, „*Tady byli ti pomocníci PS, jeden debil vedle druhého*“, „*To byli hrozní hajzli*“, „*Máte tady hovno a budete mít dvě!*“

Z hlediska jazykové analýzy proto docházím k jasnému závěru, že narátoři z jižní Moravy jsou silně ovlivnění regionálním nářečím, méně častěji se v rozhovorech objevují germanismy, slangové výrazy a vulgarismy.

6.2 Obsahová analýza

Na základě subjektivních vzpomínek narátorů se pokusím o interpretaci jejich sdělení. V analýze je potřeba rozhovory vzájemně komparovat a včlenit do kontextu historických událostí. Díky tomu bychom měli porozumět každodenním prostorům železné opony.

Ve většině případů využili narátoři chronologický přístup, ale v některých tématech se vrátili do jiné doby, čímž byl využit i retrospektivní přístup. Dále je zajímavé sledovat, že se někteří narátoři ve vyprávění věnovali období, které ani nemohli zažít a znali jej pouze z vyprávění. 1. narátor dokonce mluvil o širším historickém kontextu a dostal se až do období Rakouska-Uherska, ačkoli se narodil až 6 let po druhé světové válce.

Velké téma bylo pro většinu narátorů období těsně před a po Vítězném únoru. Ačkoli to mohli narátoři zažít jen jako malé děti, nebo případně z vyprávění, tak se zmiňovali o německém odsunu obyvatelstva ze Sudet a kolektivizaci. Dále je z rozhovorů patrné, jak důležitá je pro obyvatele jižní Moravy otázka víry, která jim byla v minulém režimu odpírána.

Větší pozornost byla od narátorů věnována i další převratné dějinné události v historii Československa. Tou událostí myslím srpen 1968, kdy bylo Československo obsazeno vojsky téměř celé Varšavské smlouvy. Ani na toto téma jsem se pamětníků většinou neptal, ale přesto prokazovali, že je pro ně 21. srpen 1968 opravdu důležitým tématem a rozpovídali se právě i o něm.

Každopádně narátoři postupně odpovídali na vybraných 8 otázek, ačkoli někdy bylo otázek více, pokud bylo třeba narátorovi nějak pomoci. Otázky by měly najít odpovědi na následující tematické celky:

1. Každodennost bydlení v blízkosti železné opony a její vliv na prostorové chování
2. Rozdíl mezi pohraničím a vnitrozemím
3. Informace o západním světě
4. Představa o západním světě a následná realita
5. Vnímání listopadové revoluce a následujících změn
6. Krajina po železné oponě
7. Vzpomínky na železnou oponu a socialismus dnes

6.2.1 Každodennost bydlení v blízkosti železné opony a její vliv na prostorové chování

Ohledně každodenního styku se železnou oponou většina pamětníků uvedla, že je železná opona ani moc neomezovala. Výjimkou je 1. narátor, který vnímal ty nejhorší scénáře, konkrétně: *„Když jsem pracoval v té vápence, tak jsme se z těch sil dívali do Rakouska a viděli jsme to tam ten život, protože to bylo kousek. Samozřejmě, že nás to lákalo se tam dostat, ale byly takový případy, že třeba ti dělníci v zemědělství byli prověřeni a dostali povolenku do toho pásma za ty dráty, protože to bylo pásmo a na hranicích byly druhý dráty, takže byly dvoje dráty. To dvojdrátí s hraničním prostorem bylo asi kilometr široký, takže jsem třeba v práci dělal s klukama, co byli vojáci, našli si tady holky, oženili se sem a oni říkali, že se často stávalo, že ti emigranti se přes ty první dráty dostali, ale na těch druhých drátech, já teď nevím, do jakého roku, jestli do šedesátého nebo později, bylo vysoký napětí, takže my ráno přijeli, že tam byl uškvařený chlap. Přes to první dvojdrátí bylo těžké se dostat, ale když už se to povedlo, tak pohraničníci měli asfaltový silničky. Když někdo přestříhl ten signální drát, tak vystřelily rakety, jim tady na posádce spadl narušitel, tak oni naskákali do aut, vzali psy a po té silničce, než on stačil doběhnout k drátům na hranici, tak ho většinou dostali. Takže byly tam různé případy. Jeden ze synů místního*

starosty Kadrnky byl vyznamenané za to, že zastřelil narušitele. Takže to je střet s realitou z doby železné opony.“

Na druhou stranu 2. narátorka popisuje, jak se naučila se železnou oponou žít, a dokonce i přes veškerá omezení v ní viděla něco pozitivního: *„Dále tady byla posádka, takže když byly zábavy, tak tam bylo hodně vojáků, bylo s kým tancovat. Vojáci byli taky rádi, že si mohou zatancovat, akorát jsme byli hlídání. Ty dráty tady nebyly kvůli tomu, aby sem nepřišli imperialisti, ale aby my jsme nezdrhli. Byl tady ten PS útvar, většina to byli normální kluci, ale někteří byli trošku zaměřeni víc na tu politiku, ale s těma jsme se jako moc nekámošili.“*

Další tři narátoři, z nichž dva byli příslušníky pohraniční stráže, zase odpověděli, že železnou oponu vůbec nevnímali jako něco negativního, ale brali to jako běžnou součást života. Pro typickou odpověď jsem vybral 4. narátora, který se vyjádřil: *„My jsme byli tady v pohraničí, takže jsme žili úplně jiným světem než Pražáci. Tady to ty lidi brali. Říkám, my jsme nikoho nezabili, sem akorát přišli kluci na 2 roky na vojnu. Asi 60 % obyvatel tu dělalo v JZD, ale jinak se chodilo tady do těch fabrik. Jak říkám, každý to bere jinak. My jsme to brali úplně jinak, tady byli ještě mladí strážci hranic jako ze školy a pak byli pomocníci PS, ti chodili hlídat, takže jsme chodili hlídat. Nevím teda co, ale hlídali jsme. Teď když se sejdeme tak to bereme úplně jinak. Kluci vzpomínají, že si odsloužili 2 roky. To ještě na to PS vybírali, jak říkali, nejlepší syny, že tu nemohl být nikdo špatný. Ale za mojí kariéry tu nikdo nepadl. Akorát jednou nám utekli 2 Poláci, ti se podhrabali. Tady když fúká vítr, tak jsou písky, takže oni podhrabali ten beton. Kdyby šel přes ty dráty, tak tam byl signál a vyjela by hlídka.“*

7. narátor. při vzpomínkách na železnou oponu uvedl historku z dětství: *„Já teď trochu odbočím, když přecházeli trať, my jsme se tam jako kluci zahrabali do křoví a vyhrabané náboje, protože tu přecházela fronta přes Nový Přerov na Brod nad Dyjí, takže tu bylo milion nábojů, tak jsme do objímky drátěné zasunuli ten náboj, ten drát jsme připevnili ke stromu a pod to jsme dali svíčku, to znamená, že svíčka zahřívala ten nárazník a po určité době to buchlo. Teďka ty vojáci strhli samopaly a šli po nás. Někdy jsme jim zdrhli, někdy nás dohnali až do školy. Těch facek, co bylo.“* Zároveň ale dodal velmi negativní tvrzení: *„...ale prostě štvalo mě jako kluka, který dostal nové kolo, že nemůžu se jet podívat do Vídně, když to je blbých 70 kiláků.“*

Na závěr prvního tematického celku mohu uvést, že vybraní pamětníci nepovažovali železnou oponu za nějak zásadně omezující. Sice nemohli kvůli ní vycestovat, ale jelikož byli na tento stav zvyklí, tak to moc neřešili. Ačkoli se to očima dnešní doby nemusí zdát pochopitelné, je potřeba si uvědomit, že tito narátoři do roku 1989 nezažili nic jiného než socialismus, takže vůbec nemohli přemýšlet nad životem bez ostnatého drátu.

6.2.2 Rozdíl mezi pohraničím a vnitrozemím

V rámci tematického celku srovnání restrikcí mezi pohraničím a vnitrozemím je zajímavé sledovat, že 2 narátoři se při vyprávění vrátili ještě do tvrdších dob železné opony, kdy ještě existovalo hraniční pásmo, které bývalo široké i 10 km a teprve až za ním bylo zakázané pásmo s ostnatými dráty. 1. narátor na to vzpomínal: *„Takhle, tady to bylo horší, protože ze začátku, oni sem ani nepouštěli lidi. Já jsem se sem dostal až v sedmdesátém pátém roku, kdy jsem tu koupil vyhořené dům. A v těch šedesátých letech sem nepustili nikoho prověřeného, protože tady bylo pásmo zhruba 10 kilometrů, kam nepustili nikoho prověřeného. Pokud jste se sem chtěl dostat, tak jste musel mít důvod. Buďto jste se sem oženil a v momentě, kdy jste se sem ženil, a nebyl jste spolupracující, tak buď dělali vše proto, aby vás sem nepustili, nebo jste byl na seznamu a byl jste hlídané. Teprve až po osmašedesátém roku se to zbožilo a mohl si zde kdekdo koupit stavební domek, ale „estébáci“, kteří tu byli, tak ti vás hlídali. Já jsem byl taky hlídané a ani nevím, kým vším. To tak bylo.“*

3. narátorka, jakožto rodačka z Březí popisovala příběh se svým strýcem: *„My jsme se přestěhovali tady z Ivaně, takže vlastně ani ta rodina nemohla přijet. Jedině na propustku. Nikdo nás vlastně nemohl navštívit. Jezdili tady vojáci, na koních, potom džípama. Náš strýc z Ivaně byl malíř a my jsme potřebovali vymalovat, tak on přijel na mopedu, rychle se schoval, aby ho nikdo neviděl a jak projížděli vojáci, tak on normálně se bál a zalezl pod postel. Taková hrůza to byla.“*

Pokud se oprostíme od souvislostí s hraničním pásmem, které bylo stejně v roce 1964 zrušeno a v platnosti zůstalo pouze pásmo zakázané, pak můžeme na rozhovorech sledovat, že někteří narátoři vůbec rozdíl mezi vnitrozemím a pohraničím nevnímali, ale někteří ano. Například 6. narátor. popisuje: *„Když jsem dospíval, tak jsem byl 5 let v Uherském Brodě a žádný rozdíl nevnímám. My jsme ty rozdíly prostě nevnímali.“*

Naopak 2. narátorka popisuje rozdíl mezi vnitrozemím a pohraničím v souvislosti s křesťanstvím: „Tady jsme byli daleko víc tlačeni ke zdí, jak ve vnitrozemí. Třeba se vrátím k té otázce víry. Tady se člověk bál jít do kostela, ale ve vnitrozemí to bylo úplně normální. Plný kostely mladých lidí, tady pár starých babek jenom a mladí se báli jít do kostela. Byl tady kronikář, který napsal do kroniky tady na rodinu, že jsou náboženští fanatici, proto nešli k volbám a napsal tam i jméno, kdo to byl. I děti té rodiny pak byli tepaní, že rodiče jsou věřící. Pak jsem třeba byla v Brně, občas jsem tam jela a chodili jsme po městě, boleli mě nohy, tak jsme šli do kostela. Já teda do kostela chodila normálně. Tak jsem si tam sedla, odpočívala, než že bych se věnovala nějakému duševnímu rozpoložení, dívám se a ejhle, největší komunista z Březí tam klečí a buší se v prsa. Takže oni jezdili pryč, kde je nikdo neznal a takových bylo dost. Ale tady vykřikovali a potírali to, bylo to po této stránce špatné. Chtěli prostě, aby všichni byli ateisti. A kdo se k tomu přiklonil, tak měl lepší postavení. Jinak to bylo: „Ne, ti ne, ti chodí do kostela! Ale tady ti chodí s praporkama, těm se bude přát.“ V tom byl teda rozdíl mezi vnitrozemím a pohraničím. Jinak ale práce byla všude stejná, v tom nebyly rozdíly.“

Stručným shrnutím druhého tematického celku je tedy tvrzení, že někteří narátoři rozdíl mezi pohraničím a vnitrozemím vnímali, ale někteří ne. Každopádně na základě studia literatury a výpovědi narátorů mohu potvrdit, že rozdíl v restrikcích mezi vnitrozemím a pohraničím jednoznačně byly. Když nebudeme řešit hraniční pásmo, které od roku 1964 přestalo existovat a nebudeme řešit ani víru, ke které se subjektivně vyjádřila 2. narátorka, tak určitě musím podotknout, že v pohraničí bylo více vojáků a více pomocníků PS a StB, kteří v lepším případě pomáhali Pohraniční stráž, v horším případě přímo udávali své sousedy ať kvůli víře nebo politickým názorům, kdežto ve vnitrozemí sice byli udavači také, ale ne v takovém poměru jako v pohraničí. Pro orálně-historický výzkum je ale zásadní, že někteří narátoři toto vůbec nevnímali.

6.2.3 Informace o západním světě

Třetí tematický celek je naprosto jednoduše interpretovatelný. Všichni narátoři až na jedinou výjimku, kterou tvoří o 12 let starší paní, než byla většina pamětníků, odpověděli, že informace o západním způsobu života měli z televize, jelikož v těsném blízkosti hranic chytali bez problémů rakouskou televizi. Problém byl v tom, že skoro nikdo

německy nerozuměl, takže mohli sledovat jen obraz. Zajímavé pak je, že někteří narátoři televizi sledovali, protože západní svět je zajímavý, ale některým to bylo úplně jedno.

Například 1. narátor. vyprávěl i o důvodu, proč německy neuměl: *„Informace o západním způsobu života jsme měli z televize, dokonce jsme si dělali zvuk, protože ten jel na jiné frekvenci, tak jsme si montovali kondenzátorový výhybky a když jsme si pustili Vídeň, tak jsme měli i zvuk, ačkoli jsme německy moc neuměli. Moji rodiče uměli, ale neučili nás to. Táta mi říkal: „Ne synku, je to zbytečný a zbytečně bys na sebe upozorňoval“. Všichni jsme si mysleli, že ten komunistický systém se nikdy nezhroutí, že to bude fakt na věčný časy, navíc tu byly ruský vojska.“*

2. narátorka naopak říkala, že se dokonce kvůli rakouské televizi učili německy: *„Dokonce v televizi jsme poslouchali Vídeň, úplně normálně. Proto jsme se i učili německy, abysme jako rozuměli. Vždycky jsme si dělali srandu, že je tam i tráva zelenější. No žili tam volněji, rozhodně se jim z našeho pohledu líp dýchalo, protože nebyli z té politické stránky držení na uzdě a tepaní. Takže rozdíl jsme vnímali. Taky se tam dostali někteří lidi, tak byli v kontaktu s rodinou, zavolali si, když to šlo, takže jsme ty informace měli. Když dostal někdo ze Západu dopis, tak už to bylo tak vošustělý, poplácaný lepidlem, že pomalu ani nešlo poznat, odkud to přišlo.“*

Naprostou typickou odpovědí narátorů, které rakouská televize nezajímala je od 6. narátora: *„Já osobně jsem to nijak nevnímal. Neměl jsem ani potřebu. Na druhé straně byli úplně stejní obyčejní lidi.“*

Nikdo z dotázaných se nevyjadřoval o rozhlase, že by takto zjišťovali informace ze Západu. Jen děda 4. narátora prý poslouchal Svobodnou Evropu. K tomuto rádiu se trefně vyjádřila i jedna z dotázaných žen: *„No Svobodnou Evropu, když se to podařilo naladit. Všechno bylo rušený. To on, když někdo něco vykládá, tak já teda nevím, tak musel být nějaký radioamatér, že si to vyladil, nebo já nevím co. Ale to bylo všechno rušený.“*

Kromě televize se ještě 2 narátoři shodli, že informace o západním způsobu života měli díky návštěvám ze zahraničí. Zároveň 2 pamětnice popisovaly, že díky výjezdním doložkám mohly vycestovat na Západ legálně a obrázek o západním způsobu života si mohli udělat sami, konkrétně: *„Já jsem od dvaosmdesátého roku měla přítele v Rakousku a on sem teda jezdil, a že jsem měla dobrý kolektiv v JZD, tak mě vždycky podrželi a vždy jsem dostala vízum a devizový příslib a mohla jsem do toho Rakouska jet. První cesta byla v roce*

1984 a když jsem tam přijela a viděla jsem to, tak jsem říkala, že to tu ani nemůžu říct, jak jsem je titulovala, že jich pozabím všechny. Tady stály fronty na všechno. Na co sis vzpomněl. A tam bylo vše.“

Oslovení narátoři potvrdili, že si mohli zjišťovat informace o západním způsobu života z televize. Rozpor je pak v tom, že některé narátory vůbec život za železnou oponou nezajímal, druhé zase ano. Všichni narátoři, které svět za železnou oponou zajímal, hodnotili železnou oponu negativně a ačkoli nikdy nechtěli utéct, tak jim vadilo, že se v Rakousku žije lépe. Na druhou stranu se narátoři shodovali, že na rakouském venkově, zejména v českém příhraničí, to žádná sláva nebyla a lidé se neměli o moc lépe. Velký rozdíl pociťovali hlavně ve městech.

6.2.4 Představa o západním světě a následná realita

Z analýzy rozhovorů vyplývá, že ti narátoři, kteří se o západní svět nijak nezajímal, tak logicky ani neměli nějakou představu o světě za železnou oponou. Naopak ti, kteří zájem projevovali si díky televizi nebo vlastním pobytům na Západě představovali, že je na druhé straně lepší životní úroveň. Ohledně reality se vyjádřil 4. narátor takto: *„Mně osobně to nějak nezajímalo. Já bych řekl, že rozdíl byl v tom hospodářství. Tam byl každý soukromník, tady byly JZD. U nás to bylo daleko lepší. Tam byl zemědělec a každý dělal sám. Tady jsme si pomáhali. Jinak teda vzhledově, tam ty baráky vypadali stejně. Ale jinak bych řekl, přes tu Hrušovanku, jak jsme jezdili do Německa a do Rakousku, kultura bez hranic, tak jsme v Retzu dělali vinobraní a jsou to škrti. Dostali jsme každý, ačkoli jsme už ani nemohli zpívat, 1 párek, a to bylo vše. Tady naši, ti by se rozdali, tady na jižní Moravě.“*

6. narátor zase podotknul, že v Rakousku to vypadalo hezky, ale naši lidé na to neměli dost peněz: *„Tak já vzhledem k tomu, že jsem věděl, jak žije strýc, tak jsme určitou představu měli, ale jak říkám, když jsme přijeli do Vídně a prošli jsme Maria Hilfer Strasse, tak nám spadly brady, šli jsme do Billy a huby jsme měli spadený. Bylo tam víc zboží, ale spousta lidí na to neměla. My jsme si tam něco vydělali a měli jsme o něco málo než u nás.“* Stejně tvrzení potvrzuje i 4. narátor: *„Byl to jiný svět. Ještě když jsem dělal automechanika, tak jsem byl v Rakousku s kámošem. To jsme se tam dostali, dostali jsme příslib. To bylo v sedmdesátém devátém. A teď jsme jeli přes Laa, že jo. Tam je hned hranice, jsme přijeli. Tam svítily obchody, všechno bylo krásné, to se nedá povídat. Ale nechtěl bych tam žít.“*

Obecně realitu vnímali všichni narátoři stejně. Na Západě se jim líbilo, ale bylo všechno tak drahé, že si to naši lidé nemohli dovolit. Zároveň se v odpovědích narátorů často objevují tvrzení, že na druhé straně hranic se zejména venkovanům příliš dobře nežilo.

6.2.5 Vnímání listopadové revoluce a následujících změn

V pátém tematickém celku můžeme opět sledovat v něčem stejné, ale v něčem zcela odlišné názory. Zatímco všichni narátoři se shodli, že jsou zklamaní z polistopadového vývoje, z kuponové privatizace, z osobnosti prezidenta Havla apod., ohledně samotné revoluce tyto názory stejné nejsou. Jedna skupina revoluci vítala a byla ráda, že se Československo zbavilo komunistů, druhá skupina tuto změnu nepovažovala za příliš zásadní v životě a dokonce, troufám si říct, byli šťastnější v minulém režimu.

Nejprve ale k typické odpovědi, kde se narátoři shodují, že vývoj zejména v 90. letech byl pro ně obrovským zklamáním. Dovoluji si citovat 1. narátora: *„Pak došlo k rozkradení republiky. Já jsem měl představu, že je tu fabrika, je tam pan ředitel, tak stanovte kritéria a musí pracovat, za to přece bere peníze. A ne aby si to soudruh ředitel připravoval pro to, aby to mohl zprivatizovat. S velkým nadšením jsme prodávali fabriky cizincům a co udělali Němci? Koupili kde co. Ale oni to zavřeli. Protože to byla konkurence pro jejich firmy. Já budu mluvit z branže. My jsme tu měli skvělý textilní průmysl. A oni to nechali zničit. To bylo špatně. A k tomu docházelo po celém státě. A potom ta Klausova privatizace? Tak my zhasneme, ať si urve, kdo co chce, pak rožneme a kdo co bude mít, to bude jeho. Kde to jsme? Kuponová privatizace, to byl podvod.“*

Rozdíl byl však ve vnímání revoluce. Jedna z dotázaných žen vnímala revoluci velmi pozitivně: *„Byla jsem hrozně ráda, že se toho dožil otec.“* 1. narátor to popisuje podobně: *„Byli jsme nadšení. Měli jsme ale strach, aby nenastalo to, co v osmašedesátém. Přiznám se, měli. Potom teda, když v té Praze se sešly ty tisíce lidí, tak už to nebylo udržitelný. Tam už jsme věděli, že se to láme. Protože ta stará garda už neměla v sobě tu sílu na ty lidi posílat vojsko a milice.“*

Naopak velmi skeptický je vzhledem k revoluci 6. narátor, který doslova řekl: *„Je pravdou to, že před osmdesátým devátým byl bordel, v různých směrech, ale po osmdesátém devátém je daleko větší. Sem tam se něco ztratilo a podobně, ale nic nechybělo. Všechno jsme měli. Ti lidi tu postavili od padesátých let kravíny, všechno, velkovýrobu. Dneska tam není nic. Závody, které tu byly v Mikulově, ty dělaly do světa*

všechno možné. Dnes je vše zlikvidované. Ta privatizace byla největší zlodějina, která se stala. Já to zakončím takhle. Dobře už bylo. Ano, neměli jsme telefony, ale lidi přesto měli daleko blíž k sobě.“ Je zajímavé, že poslední větu potvrzuje i 5. narátor, který tuto problematiku vnímá následovně: „Ale co se podstatně změnilo, tak na té naší Mládežnické ulici, to jsme vlastně my ta mládež, tak každý pátek a sobotu se nás sešlo 20 nebo 30. Buď se peklo prase, králíci nebo kuřata. My jsme se prostě bavili mezi sebou. Dneska? Každý zabouchne, postaví si třímetrovou zeď, aby mu nikdo neviděl do dvora a kutí si každý jenom na svém. Lidi se tak odcizili.“

Vnímání revoluce je tedy dosti individuální. Narátoři se shodují, že vývoj v 90. letech rozhodně nebyl pro naši zemi nejšťastnější, ale rozdílné názory jsou pak ve vnímání samotné revoluce. Na základě podrobné analýzy se domnívám, že každý narátor mi odpověděl směrem k revoluci podle toho, co bylo pro něj důležité. Například jedna paní popsala důsledek revoluce směrem ke svému zaměstnání: „Pro mě to ale nemělo nějakou zásadní změnu. Jediné, co bylo teda jako, tak jsme měli obrovskou návštěvnost z Rakouska z toho příhraničí u nás na zámku, protože ti, co žili tady kousek, se chtěli podívat, jak to tam vypadá.“

6.2.6 Krajina po železné oponě

V šestém tematickém celku mě zajímalo, jestli a případně jak podle narátorů ovlivnila železná opona místní krajinu. Všichni narátoři se shodli, že v prostoru Mikulovska železná opona nijak negativně krajinu neovlivnila. Naopak část železné opony má využití dodnes, jelikož z vojenských silnic se udělaly cyklostezky.

Velmi pozitivní význam železné opony podotkl pan 7. narátor: „Zásadním způsobem železná opona přispěla k zachování původní krajiny, pokud se podíváme na Národní park Podyjí. Tam je ráj na zemi, netknutý staletími. Přemýšlím, uvedl jsem kladný příklad, Podyjí, protože to celé bylo uzavřené hraniční pásmo. Tam byla jedna pohraniční rota. Tam se prostě nesmělo. Právě proto byl ustanoven Národní park, protože má nejvyšší stupeň ochrany.“

Nadregionální význam vidí například 1. narátor: „Ploty se zrušily, zůstaly silničky, které byly vedle plotů a z těch se udělaly cyklostezky, takže když se dnes dostanete na nějakou cyklostezku, tak po ní můžete jet až do Znojma třeba. Protože ten systém byl vytvořen obranou republiky před imperialistama, to byly ty dráty a za nimi byly silničky, a ty byly propojeny samozřejmě. Ale kde nebyly, tak tam se propojily a udělaly se cyklostezky.“

5. narátor vnímal stejně narušení krajiny v okolí Březí, ale poukazuje na problém ve vzdálenějších lokalitách: *„Tady můžeme tvrdit, že je to pořád stejný. Ale okolo Znojma a podobně, kde bylo hraniční pásmo, byly nádherné lesy, dneska bohužel nic. Šumava to samé. To se nevrátí nikdy zpátky.“*

Závěr z tohoto tematického celku je celkem jasný. Železná opona výrazně ovlivnila krajinu, jelikož se kvůli ní musely kácet lesy, ale v prostoru Mikulovska nemůže být o nějakém závažném zásahu řeč. Naopak vojenské silničky dnes mohou využívat cyklisté při svých výletech nejen po jižní Moravě. Celou železnou oponu si totiž lze v dnešní době projet na kole od Barenstova moře až po Bospor. Délka této cyklotrasy je přibližně 10 400 km. (www.eurovelo13.cz).

6.2.7 Vzpomínky na železnou oponu a socialismus dnes

V posledním tematickém celku mě zajímá, jak narátoři vzpomínají dnes na železnou oponu a celé období socialismu. Narátoři se nezávazně na sobě shodovali, že na toto období vzpomínají, protože se jednalo o jejich mládí, ale jinak by na to nepřišla řeč. Pro typickou odpověď cituji 2. narátorku: *„To bylo naše mládí, takže na to vzpomínáme. Ale vzpomínáme jen na ty hezký věci. Samozřejmě si vzpomeneme i na to, jak jsem říkala před tím, ta perzekuce kvůli postojům k tomu režimu, to se vždycky odrazilo, ale jinak když vzpomínáme, tak na to, co jsme dělali, co jsme mohli a co už nemůžeme. Bavili jsme se, chodili jsme na zábavy, prostě jsme žili v rámci možností co nejlíp, abysme z toho života něco měli. Proč bysme se trápili tím, co jsme nemohli mít? To jsme ani nevěděli, co bude a nebude.“*

Zajímavou vzpomínku uvedl i 7. narátor ohledně svého souseda, kterým dokazuje, že vojáci po vojně zůstávali v regionu: *„Tady na vojenském kopci, správně Stará hora, byla vojenská hláska protiletadlová, věž s obrovsky silným dalekohledem a vojáci četli prostě oblohu. To byla odloučená posádka, to je strašně zajímavý. Tam bylo 6 vojáků, ti se střídali na té hlásce a oni si sami nakupovali, sami vařili, kdyby přišla nějaká kontrola. To byla královská vojna. Ti kluci se tu měli královsky. Taky se jich tu spousta oženilo. Jeden případ, sousední barák. Dalekohled, jak měl silné, on mě to vykládal potom. Vedle měli dceru Marcelu a ona byla řádně vybavená. Ten Pepík mi to říkal, až ze Střížova u Českých Budějovic,*

už je mrtvý. Říkal: Já jsem to z těch letadel shrnul takhle dolů a teďka jsem se díval na tu Marcelu, jak ona okopávala ty okurky, tak jsem tady zůstal.“

Další shodu mezi pamětníky vidím ve vnímání sociálních kontaktů v obci. Narátoři se shodli, že v době socialismu měli lidé k sobě mnohem blíž, kdežto dnes to tak vůbec není. V tomto případě cituji 6. narátora: *„Ale celkově mě to všechno mrzí, že lidi už k sobě nemají tak blízko jako dřív. Tehdy se dělaly plesy. Myslivecký ples. A dneska? Myslivci už spolu ani neposedijou. Ale jak zase vzpomínáme na školu, tak to bylo úžasné dětství. Měli jsme všechno. Lesy dokola, na místní poměry dost velký, vinohrady, sady, voda, všechno. Na Velikonoce jsme dělali závody, kdo vydrží nejdýl v ledové vodě a lidi měli k sobě daleko blíž. My jsme se ani neznali, ale najednou jsme se všichni na té Mládežnické sešli. Dneska nic takového není.“*

6.2.8 Genderový rozdíl

Jedním z cílů této diplomové práce bylo rozlišit vnímání mužů a žen, jestli existuje nějaký zásadní rozdíl ve vnímání železné opony a zároveň jestli existuje názorový soulad ve vnímání dané problematiky u obou pohlaví.

Na základě analýzy rozhovorů mohu tvrdit, že genderový rozdíl skutečně je. Muži spíše řešili jejich politické příležitosti, nemožnost cestování atd. Některým to vadilo, některým ne. Například 1. narátor se k tomuto tématu vyjadřoval následovně: *„Nám imponovalo, že ten systém stál na soukromém podnikání.“* 4. narátor zase komentoval vliv železné opony takto: *„Já jsem nepotřeboval nikde jezdit. Když jsem jezdil, tak po vlasti české. Mně to vůbec nevadilo, že su nějak omezený.“*

U žen zase můžeme sledovat zásadní rozdíl, že nějak nevnímaly rozdíl ohledně tržně-ekonomického hospodářského systému, ale spíše řešili praktické věci jako například sortiment v obchodech na Západě. Například: *„Ale, že bych měla představu, jak to tam vypadá a potom to viděla a byla z toho vyjevená, že u nás to je ubohost a tady je to něco, to ne. Mě to vůbec nepřekvapilo a přišlo mi to stejné. Velký rozdíl byl ale v sortimentu zboží. To nás úplně šokovalo, protože to, co měli běžně v Rakousku, nebylo u nás ani ve velkých městech.“* Další paní se v rozhovoru více pustila do komunistů, když uvedla: *„První cesta byla v roce 1984 a když jsem tam přijela a viděla jsem to, tak jsem říkala, že to tu ani nemůžu říct,*

jak jsem je titulovala, že jich pozabívám všechny. Tady stály fronty na všechno. Na co sis vzpomněl. A tam bylo vše.“

Ohledně žen je nutné podotknout ještě jeden závěr. Všechny pamětnice vnímali listopadovou revoluci a následné změny pozitivně, pokud si odmyslíme Havla a kuponovou privatizaci. Zatímco vybraní pánové z jižní Moravy jsou více než 30 let po revoluci z vývoje zklamaní, ženy vidí velkou příležitost, že nikdo nám nemůže nic zakázat. Trefně to popisuje jedna z nich: *„Prostě to odešlo. Já můžu jít přes ty pásy, co byly, na kole do Wildendürnbachu, když chcu. Takže to je takový na té myslí, že tam jsem se koukala a tam jsem nesměla a teď můžu. Já to mám jako ulehčení, ano su svobodné člověk, můžu tam jít... Pro mě to bylo něco, že su takové plnohodnotné člověk, že mohu tam a tam... Já, když se bavím s méma vnučkama, oni pokývou hlavou, protože jim je to všechno jasný. Ta dneska je v práci, tak si zabojuje letenku a s kamarádem jsou v Barceloně na 3 dny. Já jen mrknu, polknu a povídám: „Bože, já vám to ze srdce přeju.“*

Pokud bych měl najít nějaký zásadní soulad v tvrzení mužů i žen, tak bych uvedl motivaci utéct za železnou oponu, nebo tam zůstat díky výjezdní doložce. Všichni narátoři se nezávisle na sobě shodli, že neměli sebemenší důvod na Západ utéct nebo tam zůstat, poněvadž tady byli doma a tady měli rodiny. Naprosto typickou odpověď uvedl 2. narátor: *„Ty dráty jsme neřešili. A prostě, bylo to jasný. Tam nás nepustí, přes dráty utíkat nebudeme, co bysme utíkali, máme tady rodinu, svoje bydlení, prostor pro život, práci, všechno, takže proč bych utíkala?“* K problematice útěku se vyjádřil i pan 5. narátor.: *„... ale žili jsme si slušně. Ne nějak nad poměry, ale měli jsme se dobře. Nepotřebovali jsme jít na Západ, na Východ, na Sever, nebo podobně.“* 3. narátorka k tomuto řekla: *„Co bylo za drátama, to jsem věděla snad jen já, když jsem tam jezdila. I když to ale tady bylo takové, tak co bych tam dělala? Tady jsem měla rodinu, proč bych tam zůstala?“*

6.3 Porovnání se Slavonicemi

Ve čtvrté kapitole je interpretován článek Sandry Kreisslové, která se v něm věnuje každodennosti železné opony ve Slavonicích, nedaleko Jindřichova Hradce. V první části článku autorka popisuje příběh muže, který musel být kvůli železné oponě vystěhován do vnitrozemí a do své zrušené obce se vrátil až po revoluci (Lozoviuková, 2017). K takovému příběhu v okolí Březí ani Mikulova nedošlo, takže v této části nemohu výsledky Sandry Kreisslové nijak komparovat se svými.

Dále autorka diskutuje o rozdílu vnímání železné opony mezi starousedlíky a novousedlíky, kteří pohraničí osídlovali (Lozoviuková, 2017). Tohle téma také bohužel nemohu porovnat s jižní Moravou, poněvadž většina narátorů se narodila až v 50. letech, kromě 8. narátorky, které bylo při Vítězném únoru pouhých 9 let.

Určitě ale mohu komparovat své výsledky se slavonickou učitelkou, kterou udává Sandra Kreisslová. Zmíněná učitelka popsala: *„Některým lidem to třeba vadilo. Mně nevadilo, že tady byli vojáci, že tady byly dráty. Mě to nijak neomezovalo, protože já jsem tenkrát ani neměla zájem někam jít“* (Lozoviuková, 2017). Tyto věty jsou velmi podobné těm z jižní Moravy. Podobnost shledávám ve vnímání omezení, že jak slavonická učitelka, tak narátoři z jižní Moravy, si zvykli na přítomnost železné opony a nikdo z nich nechtěl emigrovat.

Dále Sandra Kreisslová popisuje, že obyvatelé Slavonic si také mohli zjišťovat informace o západním způsobu života z rakouské televize, což ale vzhledem k blízkosti státní hranice s Rakouskem není převratné zjištění. Současně jak ve Slavonicích, tak v Březí a Novosedlech byl po revoluci veliký zájem o poznání druhé strany. Rakušané jezdili do okolí Slavonic, respektive Mikulova a Češi naopak jezdili na výlety do spolkové země Dolní Rakousy (Lozoviuková, 2017).

Závěr

Hlavním cílem diplomové práce byla obsahová analýza rozhovorů s pamětníky, pomocí výzkumné metody orální historie, kteří žili v těsné blízkosti drátů železné opony, která oddělovala západní svět od východního. Rozhovory s narátory proběhly v obcích Březí a Novosedly v okrese Břeclav, tudíž jde o československo-rakouskou hranici mezi dnešním Jihomoravským krajem a rakouskou spolkovou zemí Dolní Rakousy. Obsahová analýza byla rozdělena do 7 tematických celků.

Narátoři se většinou vyjadřovali, že železná opona příliš neomezovala jejich životy, jelikož na ni byli zvyklí. Rozdíly v restrikcích mezi vnitrozemím a pohraničím někteří vnímali, někteří ne. Informace o západním světě měli z rakouské televize, ale některé narátory tyto informace vůbec nezajímaly. Ti, kteří se o život na Západě zajímali, měli představu, že tam je lepší životní úroveň, ale po revoluci byli překvapeni, že zejména na rakouském venkově podle nich vyšší životní úroveň nebyla.

Největší názorové rozdíly byly v tématu vnímání revoluce. Narátoři se shodovali, že 90. léta vůbec nebyla dle jejich představ, ale ohledně samotné revoluce panují velmi rozdílné názory. Je zajímavé, že všechny dotázané ženy vnímaly revoluci pozitivně díky novým příležitostem. Současně oba bývalí pohraničníci vnímali revoluci negativně a jednomu z nich se lépe žilo za socialismu.

Pozitivní zprávou je, že v zájmovém území železná opona místní krajinu negativně neovlivnila. Naopak ze silniček pohraničníků je dnes cyklostezka od Barentsova moře po Bospor.

Dílčím cílem bylo v rámci obsahové analýzy ještě porovnat rozdíl ve vnímání prostoru železné opony mezi muži a ženami. Zásadní rozdíl je v tom, že muži rádi mluvili o politických záležitostech, nemožnosti cestování apod., kdežto ženy více řešily dostupnost zboží a veliký rozdíl v sortimentu mezi obchody v Československu a Rakousku. Naprosto jasný soulad je v motivaci útěku. Všichni narátoři bez ohledu na pohlaví se shodli, že nad emigrací nepřemýšleli, poněvadž tady měli své rodiny a domov.

Druhým z dílčích cílů bylo podrobení rozhovorů i jazykové analýze, ze které jasně vyplývá, že narátoři se vyjadřovali silně pod vlivem moravského nářečí. Současně se v rozhovorech objevovaly slangové výrazy, germanismy, výjimečně i vulgarismy. Z hlediska

vyjadřování ve většině převažuje plurál. Singulár býval použit pouze tehdy, pokud narátor podotýkal specifikum jeho příběhu.

Na základě syntézy literatury a analýzy rozhovorů s pamětníky docházím k závěru, že v pohraničí byl každodenní život železnou oponou ovlivněn, ačkoli si to někteří pamětníci neuvědomují. V tom je ale kouzlo orální historie, kde nemáme hledat pravdu, ale subjektivní názor narátora.

Posledním cílem byla komparace s výsledky práce Sandry Kreisslové, která se věnovala podobnému tématu ve Slavonicích u Jindřichova Hradce. Autorka se věnovala dvěma tématům, kterým jsem se já nemohl věnovat. U dalších dvou témat však shledávám stejné závěry. Vybraní narátoři jak ve Slavonicích, tak na jižní Moravě, se shodují, že je železná opona příliš neomezovala na jejich životě a vůbec nechtěli utéct na Západ. Další shoda panuje ve sběru informací o západním způsobu života, které si obyvatelé mohli zjišťovat z rakouské televize. Po revoluci došlo v obou oblastech k zájmu o poznání druhé strany hranice.

Seznam literatury

ARBURG, von Adrian a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. Středokluky, 2010. ISBN 978-80-86057-66-8.

BLAIVE, Muriel a Georges MINK. *Benešovy dekrety*. Praha, 2003. ISBN 80-86569-65-9.

GORBAČOV, Michail. *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*. Praha, 1987.

HLAVÁČEK, Petr a Michal STEHLÍK. *Rozdělený svět? Evropa a Češi mezi svobodou a totalitou*. Praha, 2016. ISBN 978-80-87530-83-2.

JECHOVÁ, Květa. *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*. Praha, 2003. ISBN 80-7285-031-8.

JÍLEK, Tomáš a Alena JÍLKOVÁ. *Železná opona*. Praha, 2006. ISBN 80-7340-080-4.

KREISINGER, Pavel a Karel PODOLSKÝ. *Tragický 4. březen 1919 ve Šternberku s odstupem jednoho století – souvislosti, rekonstrukce událostí, důsledky*. Olomouc, 2020.

LOZOVIUKOVÁ, Kateřina a Jaroslav PAŽOUT. *Život na československých hranicích a jejich překračování v letech 1945-1989*. Praha, 2017. ISBN 978-80-87912-68-3.

MARSHALL, Tim. *Věk zdí*. Londýn, 2018. ISBN 978-80-87950-77-7.

MEYER, Michael. *Rok, který změnil svět*. New York, 2009. ISBN 978-80-242-2778-8.

MUSILOVÁ, Dana. *Životní příběhy ročníku 1924. Lidský osud v dějinách 20. století*. Praha, 1995.

OTÁHAL, Milan a Zdeněk SLÁDEK. *Deset pražských dnů 17.-27. listopad 1989*. ISBN 800-20003-40-1.

PETRÁŠ, Jiří a kol. *Příběh je základ... a lidé příběhy potřebují... aneb Teoretické a praktické aspekty orální historie*. České Budějovice, 2010. ISBN 978-80-87311-14-1.

SIWEK, Tadeusz. *Percepce geografického prostoru*. Praha, 2011. ISBN 978-80-904521-7-6.

VANĚK, Miroslav a kol. *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc, 2003. ISBN 80-244-0718-3.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku*. Praha, 2011. ISBN 9780-80-87398-11-1.

VANĚK, Miroslav. *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7285-107-2.

VANĚK, Pavel a kol. *Železná opona 1948-1989*. Brno, 2019. ISBN 978-80-87896-69-3.

VULLNETARI, Julie. *'Dancing in the mouth of the wolf': constructing the border through everyday life in socialist Albania*. 2017.

Seznam internetových zdrojů

www.eurovelo13.cz

www.mapa.zelezna-opona.cz

Seznam datových sad

ArcČR 500 - www.arcdata.cz

Seznam zkratk

ABS – Archiv bezpečnostních složek

AV ČR – Akademie věd České republiky

ČSR – Československá republika

EZOH – Elektrické zařízení na ochranu hranic

GIS – Geografický informační systém

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

KSČ – Komunistická strana Československa

PS – Pohraniční stráž

ROH – Revoluční odborové hnutí

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

Stasi – Ministerium für Staatssicherheit (východoněmecká tajná služba)

StB – Státní bezpečnost (československá tajná služba)

SVAZARM – Svaz pro spolupráci s armádou

TUL – Technická univerzita v Liberci

ÚSTR – Ústav pro studium totalitních režimů

Summary

This diploma thesis examines the perception of everyday life of the inhabitants of South Moravia in the Czechoslovak borderland during the socialist era. For this, a research method of oral history was used, which examines their subjective memories in the form of interviews with witnesses. The talks took place in the municipalities of Březí and Novosedly, whose cadastral territory was directly adjacent to Austria, and the territory of these municipalities was covered by the Iron Curtain.

The main goal of the diploma thesis was the content analysis of the interviews with witnesses who lived in the immediate vicinity of the Iron Curtain on the Czechoslovak border with Austria. The work answers to the following questions: Did they feel the daily presence of wires and border guards? Did they feel that their lives would be more limited than inland? Did they decide what was on the other side of the Iron Curtain? And how do these people view the fall of the Iron Curtain and socialism?

A partial goal in the content analysis is to find out the difference in the perception of men and women. In addition to content analysis, the secondary objectives also include language analysis, in which is addressed to the dialects of the locals. At the same time, from the point of view of the theory, another goal of the diploma thesis is the synthesis of sources and literature.

The narrators mostly said that the Iron Curtain did not limit their lives too much, as they were used to it. Some perceived the differences between the hinterland and the border, some did not. They had information about the Western world from Austrian television, but some narrators were not interested in this information at all. Those who were interested in life in the West had an idea that there is a better standard of living, but after the revolution they were surprised that, in the Austrian countryside in particular, there was no higher standard of living.

The biggest differences of opinion were on the perception of the revolution. The narrators agreed on the fact the 1990s were not what they expected, but there are very different opinions about the revolution itself. It is interesting that all women interviewed perceived the revolution positively due to new opportunities. At the same time, both former border guards perceived the revolution negatively and better they lived under socialism.

The positive news is that the Iron Curtain did not negatively affect the local landscape in the area of the interest. On the contrary, one of the border roads is now a cycle path from the Barents Sea after the Bosphorus.

A partial goal was to compare the difference in the perception of the Iron Curtain space between men and women within the content analysis. The fundamental difference is that men liked to speak on political issues, restrictions on the impossibility of travel, etc., while women dealt more with the availability of goods and the large difference in assortment between stores in Czechoslovakia and Austria. At the same time, there is a big difference in the perception of the present. The gentlemen interviewed are very skeptical and disgusted by developments after the Velvet Revolution, while women, although condemning coupon privatization and the 1990s in general, have a much more positive perception, and especially perceive opportunities that no one can forbid them to travel to Austria today. Absolutely clear consistency is in the motivation to escape. All the narrators, regardless of gender, agreed that they didn't think about emigrating because they had their families and homes here.

The second of the partial goals was to subject the interviews to linguistic analysis, which clearly shows that the narrators expressed themselves strongly under the influence of the Moravian dialect. At the same time slang expressions, germanisms, and exceptionally vulgarisms appeared in the interviews.

Based on a synthesis of the literature and an analysis of interviews with witnesses, I conclude that everyday life in the border area has been affected by the Iron Curtain, although some witnesses are unaware of it. But there is the magic of the oral history, where we should not seek the truth, but the subjective opinion of the narrator.

Seznam příloh

Příloha č. 1: rozhovor s 1. narátorem

Příloha č. 2: rozhovor s 2. narátorem

Příloha č. 3: rozhovor s 3. narátorem

Příloha č. 4: rozhovor s 4. narátorem

Příloha č. 5: rozhovor s 5. narátorem

Příloha č. 6: rozhovor s 6. narátorem

Příloha č. 7: rozhovor se 7. narátorem

Příloha č. 8: rozhovor s 8. narátorem

Příloha č. 1: rozhovor s 1. narátorem

Jakým způsobem ovlivňovala Železná opona Vaše každodenní aktivity?

No tak musíme to vzít trochu z historického hlediska, protože moje prababička byla sudetská Němka. Než Hitler ten německý národ zfanatizoval, tak ty vztahy byly úplně perfektní. My jsme bydleli v Ivani a ona byla z Pasohlávek, což je přes potok 3 kilometry. A když se vdala a přestěhovala z Pasohlávek k nám, tak se musela naučit česky, protože ta Ivaň byli velmi hrdí Moraváci. Byli vklínění do německé zóny třeba vedlejší dědina už byla sudetská. Ale ona to samozřejmě zvládla tu češtinu, vychovala 3 děti. Běžně se chodilo do vedlejší dědiny na návštěvu na nedělní požehnání, nebo po obědě a ty vztahy byly velmi korektní. Až teprve v těch 30. letech se to začalo hrotit a můj otec byl na wechselu. Wechsel byla výměna dětí mezi německýma a moravskýma rodinama, kdy kluk z té moravské obce šel do příslušné dědiny, kde našli známé, protože ten německý a moravský živel tady spolu žili a řeč byla potřeba. V důsledku Rakouska-Uherska, kdy čeština byla podřadný jazyk, tak ta němčina byla ve vztahu k úřadům důležitá, a to pokračovalo i v té první republice. Takže ten můj otec byl ve Vlasaticích na wechselu, v tom osmatřicátém roku, bylo mu 17 let a zase z té německé rodiny byl v té moravské příslušník, který se učil česky. No a potom v osmatřicátém roku, říkal, že hráli fotbal, volejbal, samozřejmě ve volných chvílích, samozřejmě přes týden byly povinnosti, protože ten agrární svět je jenom práce a práce, ale ta neděle byla dycky volná, protože to tak bylo nastavený, že teda v nedělu se nedělalo. Díky křesťanství byla neděle stanovená jako volný den, takže to vyžití tam nějaké bylo, ale v tom osmatřicátém roku došlo k tomu, že oni se začali považovat za něco lepšího, jiného a došlo k šarvátkám, kdy ti, co byli takoví radikálnější, na ty kluky z těch moravských dědin začali útočit. No a ten Němec, jak to říct, no byl to občan Československa, ale německé národnosti, tak mu říkal: „Franz, Du must nach hause gehen“, „Františku, ty musíš jít domů.“ Tam už ta agrese byla zlá, takže otec vlastně, než se toto stalo, musel odejít z toho wechselu. Moja matka, která pocházela z Příbic, což byla druhá taková dědina vsunutá do té německé zóny, protože Pohořelice a ty další dědiny už byly Sudety, ta byla zase tady v Březí, a i můj děda byl tady v Březí na wechselu. Když jsem šel tady stavět, tak děda jel vždy se mnou si popovídat tady s kamarádem, takže to přetrvalo, ale ti bratřenci z Pasohlávek do toho příchodu nacismu to fungovalo skvěle, ale potom se začali na otce vytahovat, že jsou něco víc

a podobně, ale když potom vypukla válka a oni museli narukovat a ze 4 synů se vrátili jen 2, tak už to bylo jiné. Takže to je vlastně taková předmluva, abysme věděli, o co tady vůbec šlo.

S druhou světovou válkou se prezident Beneš podělal podruhé, tentokrát z komunistů, přiklonil se ke Stalinovi. Takže to dopadlo, jak to dopadlo a v podstatě Sovětský Svaz nám začal diktovat podmínky. A to, co následovalo, byla katastrofa, protože veškerý hospodářský systém, který tu byl se zrušil. No a ty soudy a všechno ty probíhaly na denním pořádku, zakládání družstev je další kapitola, která se podepsala na tomto národě. Komunisté se rozhodli vybudovat sovětské systém hospodaření, takže znárodnili podniky, firmy, později i soukromníky a v tom plánu bylo vytvoření zemědělských družstev. A protože ti sedláci na těch gruntech hospodařili staletí a měli k tomu vztah, tak se toho nechtěli vzdát. Takže první vlna tlaku na zemědělce přišla v padesátých letech, kdy pokusně založili násilně nějaké družstva, převážně v pohraničí, protože tu nebyla taková vazba na půdu jako ve vnitrozemí. Na nejlepší hospodáře v obci komunisté uvalili národní správu. Národní správa spočívala v tom, že veškeré majetek propadl státu. U nás se to stalo v rodině Kvapilových, kdy o půlnoci přijelo nákladní auto, vyskočili chlapi v kožených kabátech, zabouchali na dveře, okamžitě se vrhli na hospodáře a vzali ho na StB neboli české gestapo. Manželku vzali s dětmi někam na severní Moravu, kde dostali jednu místnost na nějakém statku, co taky znárodnili. Byla tam žárovka a postel. No a ten hospodář se vrátil až v sedmašedesátém roce. No a ti ostatní hospodáři dostali předepsané dodávky pro stát, to znamená obilí, vajíčka, mlíko, aby jako živili národ. A protože je chtěli zlomit, tak ty dodávky předepsali tak, aby byly nesplnitelné. Předepsali třeba poměrně velké množství vajících v zimě. Slepice tenkrát v zimě jako nesnášeli, protože nežili ve vyhříváných halách, ale venku a když je zima, tak prostě slepice nesnáší. Podobné to bylo s mlíkem, obilím, cukrovou řepou, se vším. Takže některý ty rodiny to nesplnili, protože neměli ty možnosti. Druhá vlna znárodnění přišla asi v padesátém pátém až sedmém roku, takže já jako malý kluk pamatuji, jak nejdříve chodili ti komunisti, vždycky to byl někdo z dědiny a pak z města. Ze začátku je přesvědčovali o výhodách kolektivního hospodářství, slibovali hory doly, ti sedláci se drželi. Když to nepomáhalo to přesvědčování, tak potom začali s tou větší brutalitou, kdy ty hospodáře vybrané zavřeli. Jednoduše přijelo auto a sebrali je. Pak se část sedláků lekla a podepsali to. No a ty druhý oni zavřeli. Tady zavřeli asi půlku dědiny. Otec byl v Brně, vozili na kolečkách, dláždili Náměstí Svobody. Zavřeli je právě na jarní práce, ne v zimě, když práce není, ale teď na jaře. Takže

potom moje matka a děda museli to hospodářství vézt, to není jednoduchý s koňmi. Potom je teda zlomili a začalo se hospodařit v družstvech.

My tím, že jsme byli věřící, tak jsme to počítávali. Cítili jsme, že jsme občani té druhé kategorie, ale my jsme měli v sobě hrdost. Že bysme zradili ideu? To nepřicházelo v úvahu. Navíc můj děda, ačkoli byl sedlák, tak byl vzdělaný sedlák. Hodně četl, a proto měl přehled, takže nám často vyprávěl historky z války a ze života. Vyprávěl nám z knížky o revolucionářích v Rusku, jak se potom likvidovali. Takže jsme moc dobře věděli o komunismu, takže se nikdo z naší rodiny s komunistama nezapletl.

Ale k té železné oponě, jak jsme měli část rodiny Němců, tak oni museli po válce do Rakouska a do Německa. Od té doby jsme s nimi ztratili kontakt až do osmašedesátého, kdy k nám přijeli až na bratrance Alberta, který byl zajat u Stalingradu a když viděl, co mu komunisti dělali v gulagu, tak nikdy naši hranici nepřekročil. Takže to jen tak na úvod, co nám ta železná opona udělala. S jedinou výjimkou jsme se vlastně 40 let neviděli s rodinou. Až po devětaosmdesátém jsme se konečně setkali, když jsme mohli vyjet do Německa.

Ale železná opona tu prostě byla. Protože my jsme z osmašedesátého roku měli jakýsi kontakt s tím zahraničím, navíc jsme chytali rakouský televize, tak jsme věděli, jaká životní úroveň tam je. Můžu vám třeba říct, že když jsme viděli španělský film, tak jsme byli tou propagandou, tak zblblí, když jsme si mysleli, že generál Franco, které tam vládne, že tam je bída a svrab. Ale my jsme v tom filmu viděli úplně normální lidi, kteří žijou líp než my. My jsme tu měli škodovky a ruské auta. Ty škodovky jsme opravovali, co to šlo, protože na nové auto jsme se nedostali, byly pořadníky a my jsme viděli v té rakouské televizi, jak to tam vypadá. Pro mě to byl úplně šok. Já jsem si potom uvědomil, že to je normálně západní země, s normální západní úrovní. A teď když jste jel tady do práce vlakem a hned vedle kolejí byly třímetrový dráty s elektrickým signálkama, kdy se dělaly signálky do vnitrozemí, kdy oni měli kolem silnice vybudovaný už senzoricky a když jste to překročil, tak vystřelila raketa a za chvíli tam byli vojáci, tak ten kontakt s železnou oponou byl.

Když jsem pracoval v té vápence, tak jsme se z těch sil jsme dívali do Rakouska a viděli jsme to tam ten život, protože to bylo kousek. Samozřejmě, že nás to lákalo se tam dostat, ale byly takový případy, že třeba ti dělníci v zemědělství byli prověřeni a dostali povolenku do toho pásma za ty dráty, protože to bylo pásmo a na hranicích byly druhý dráty, takže byly dvoje dráty. To dvojdrátí s hraničním prostorem bylo asi kilometr široký, takže jsem třeba v práci dělal s klukama, co byli vojáci, našli si tady holky, oženili se sem a oni říkali, že se často

stávalo, že ti emigranti se přes ty první dráty dostali, ale na těch druhých drátech, já teď nevím, do jakého roku, jestli do šedesátého nebo později, bylo vysoký napětí, takže my ráno přijeli, že tam byl uškvařený chlap. Přes to první dvojdrátí bylo těžké se dostat, ale když už se to povedlo, tak pohraničníci měli asfaltový silničky. Když někdo přestříhl ten signální drát, tak vystřelily rakety, jim tady na posádce spadl narušitel, tak oni naskákali do aut, vzali psy a po té silniče, než on stačil doběhnout k drátům na hranici, tak ho většinou dostali. Takže byly tam různé případy. Jeden ze synů místního starosty Kadrnky byl vyznamenané za to, že zastřelil narušitele. Takže to je střet s realitou z doby železné opony. Informace o západním způsobu života jsme měli z televize, dokonce jsme si dělali zvuk, protože ten jel na jiné frekvenci, tak jsme si montovali kondenzátorový výhybky a když jsme si pustili Vídeň, tak jsme měli i zvuk, ačkoli jsme německy moc neuměli. Moji rodiče uměli, ale neučili nás to. Táta mi říkal: „Ne synku, je to zbytečný a zbytečně bys na sebe upozorňoval“. Všichni jsme si mysleli, že ten komunistický systém se nikdy nezhroutí, že to bude fakt na věčný časy, navíc tu byly ruský vojska.

Jak ovlivňovala Železná opona Vaše prostorové chování?

Ani přes tu propustku jsem se nedostal do hraničního pásma, tam nebyla šance se dostat. Propustku dostali vždy jen prověření pracovníci, tedy členové strany, kteří tam pracovali na zemědělských pracích. Obecně jsme si dávali setsakramentský pozor, co kde řeknem, protože to nebyla sranda. Jak jste se špatně zapsal, tak to s Vámi šlo celé život.

A vnímali jste nějak přítomnost těch drátů?

My jsme všichni věděli, co to je za nebezpečí, že tam jsou signálky, to bylo tak silně zabezpečený. Ti vojáci z povolání, no já nevím, že by tam nebyl někdo, kdo nebyl členem strany. Ti byli zfanatizovaní. To je jak dneska v Rusku. Nás, kteří do toho viděli, bylo velmi málo a byli jsme vedeni k tomu držet hubu, protože když bysme se projevíli, ono stačilo, že jsme chodili do kostela, to byl index. A já jsem potom musel kvůli manželce přestat chodit, protože po tom, jak se nám narodil syn, tak jsme chtěli křtít, pravděpodobně některé z těch vůdců na dědině nás udal a soudruh inspektor Kruták z Břeclavi přijel za mou tchýní a tchánem: „Co to ta vaše dcera dělá? Chcete přijít o práci?“ Takže jsme nekřtili jako oficiálně a potom po nějaký době jsme křtili tajně, daleko, 50 kilometrů odsad. Takové tu byl režim. Já tím, že jsem chtěl zůstat v dělnické profesi, jsem věděl, co dělám. Takže my jsme to vnímali

jako realitu, tady je stěna, tady jsou dráty a nemám šanci se tam dostat. To jsme věděli. Samozřejmě, že jsme se tam chtěli dostat, ale neměli jsme šanci.

Jaké restriky byly spojené s životem v blízkosti opony oproti běžnému životu ve vnitrozemí?

Takhle, tady to bylo horší, protože ze začátku, oni sem ani nepouštěli lidi. Já jsem se sem dostal až v sedmdesátém pátém roku, kdy jsem tu koupil vyhořené dům. A v těch šedesátých letech sem nepustili nikoho prověřeného, protože tady bylo pásmo zhruba 10 kilometrů, kam nepustili nikoho prověřeného. Pokud jste se sem chtěl dostat, tak jste musel mít důvod. Buďto jste se sem oženil a v momentě, kdy jste se sem ženil, a nebyl jste spolupracující, tak buď dělali vše proto, aby vás sem nepustili, nebo jste byl na seznamu a byl jste hlídané. Teprve až po osmašedesátém roku se to zbořilo a mohl si zde kdekdo koupit stavební domek, ale „estébáci“, kteří tu byli, tak ti vás hlídali. Já jsem byl taky hlídané a ani nevím, kým vším. To tak bylo.

Bylo málo vody, ta vodovodní síť nestačila. Měl jsem v zahradě okurky a zalíval jsem. Jeden z těch „estébáků“ viděl, že zalívám, tak druhý den došel a říkal: „Ty, já mám rád okurky. Prodej mně aspoň dva okurky na salát“. No a nečekal, že mu to donesu, tak šel se mnou. A teď zjišťoval, z čeho zalévám a já jsem měl vykopanou studnu, vedle jsem měl nádrž a z té studny jsem čerpal vodu do nádrže, tak k tomu došel a zkontroloval to. Nečerpal jsem vodu z vodovodního řadu, tak si koupil dva okurky, dal mi pětikorunu a šel.

Vy jste to věděl, že to je „estébák“?

Moc dobře jsem věděl, že to je „estébák“. To jste se dověděl. Když jste tady byl, oni mívali schůzce, oni byli pomocníci pohraničnicků, to všechno tady fungovalo. To jste je potkával, když jste ho potkal s vojákem, tak Vám docvaklo, že to je pomocník pohraniční stráže. Protože tenkrát v určitých obdobích se ti policajti, vojáci vyrojili, chodili po venku, kolem 21. srpna to bylo úplně normální, takže to jste viděl. Nebo když byly nějaký významný dny komunistický, tak to jste viděl, kdo s kým je. Ti šli v prvních řadách. Šel průvod, oni ti magoři tady v dědině se sešli všichni na nádraží, přes celou dědinu šli průvodem s praporemama a se Stalinama, potom se Stalinama ne, ale měli tam ty Marxe a Leniny a podobně. A přišli tady nahoru k silnici, kde čekaly autobusy, ti je zavezli do Mikulova a tam se zařadili do průvodu a šli znovu. Fanatismus. A to byly povinný akce. Ve škole řekli: „Bude

lampionové průvod.“ A my tam jít museli, protože byly brigády, akce Z, kdy se budovaly veřejný statky, opravovaly se chodníky, školy, školky. Když místní národní výbor organizoval akci Z, tak tam byli tihle prominenti a zapisovali, kdo došel a kdo nedošel a když jste potom žádal o místo ve školce, tak Vám řekli: „No, jo, ale soudruhu, Vy jste nebyl na brigádě, my Vám to děcko nemůžeme vzít.“ A nevezali Vám ho. Nebylo to jednoduchý. To byl systém a lidi se museli naučit v tom systému žít. To znamená, i já jsem musel chodit na brigády. Myslel jsem si o tom svoje, ale šel jsem, protože by mi nevezali děcka do školky. Prvomájové průvod. S odporem tady jsem nešel, ale v tom Mikulově jsem musel, protože tam zapisovali.

Ale ten tlak ustával. V té normalizaci, na začátku, těch prvních 10 let bylo krutých. V té druhé dekádě se to už trochu uvolňovalo, ale furt ten tlak tam byl. A od toho osmdesátého pátého už ten tlak nebyl tak agresivní. Bylo to o lidech. Ti lidi vás hlídali. Hlídali každé váš krok. Všechny organizace byly pod jakousi kuratelou komunistů. Člověk chtěl žít, musel žít, tak musel žít i v tomto systému.

Jaké jste měli informace o životě za železnou oponou?

Jenom z televize. Tady jsme to běžně chytali. Z toho osmašedesátého jsme měli kontakt s rodinami, když přijeli, tak oni ti vrstevníci mého otce lámaně česky mluvili, tak jsme se domluvili. To bylo právě díky tomu Rakousku-Uhersku, kdy byly ty Wechsely.

To komunisté neřešili, že sledujete televizi?

Ne, je nezajímalo, jestli sledujeme rakouskou televizi. Je zajímavé to, jak se chováte. Oni si Vás hlídali, jak se chováte, jestli jste proti režimu, ale tohle oni věděli. My, co jsme s nima nespoupravovali, tak jsme s nima normálně žili, ale nenavazovali jsme s nima žádné kamarádšoft. Normálně jsme se bavili, ale věděli jsme, že nemůžeme říkat to, co si myslíme. Před těmito lidma jsme si dávali pozor na pusy.

Jak jste si představovali život za železnou oponou a jakým způsobem se tyto představy lišily od skutečnosti?

Nám imponovalo to, že ten systém stál na soukromém podnikání. Je smutný to, že naši lidi, Češi, Moraváci, Slováci, se snaží být papežštější než Papež. Ve Východním Německu zůstalo drobný soukromý podnikání, v Polsku zůstalo taky.

Když jsem se oženil v roce 1978, protože ona pochází z Podluží (národopisná oblast mezi Břeclaví a Hodonínem; pozn. autora), kde žil folklór a tady založili v Mikulově folklórní soubor, takoví nadšenci, tak já jsem tu manželku tam vozil, ona tady se znala s některými lidmi, kteří jezdili do Břeclavi do souboru, tak po přestěhování sem, toho ona využila a začala jezdit do Mikulova a já potom se tam dostal, když skončila muzika a já jako bývalé muzikant jsem řekl, že jim teda pomůžu, když tam manželku stejně vozím, že s nimi teda budu hrát, takže jsme tam jezdili oba dva. A v osmdesátém sedmém roku jsme se dostali do Holandska s tímto souborem. Tam byl nějaké festival a ministerstvo kultury nám umožnilo tam jet.

Před tím jsme byli myslím dvakrát v NDR a tam jsme zjistili, že ti drobní řemeslníci zůstali. Byl tam třeba nábytkář, stolař a můžu Vám říct, že všichni ti členové německého souboru ho považovali za kinga. Takže my všichni, když jsme toto viděli, tak jsme toužili potom soukromě podnikat. Tohle nám prostě imponovalo, že v tom zahraničí existuje soukromé podnikání a kdo je dobrý řemeslník, tak má šanci dobře žít.

Po osmdesátým devátým roku došlo k úžasnému boomu, to bylo fantastický, jak spousta lidí se vrhla do podnikání. Otevíraly se obchody s čímkoli, i tady po dědině. Boty, oděv, keramika, všechno. Já jsem začal podnikat jako výrobce textilu, pletenin a měl jsem až 35 lidí. A okamžitě po té revoluci, když jsem byl ještě v tom družstvu, tak tam potom postupně docházelo k tomu, že nebyla práce, protože ten systém byl v úžasné křeči. Celé hospodářství se dostalo do křeče, protože zanikly různé vazby a garance toho, že neschopná firma může žít furt dál. A já jsem dělal v tom výrobním družstvu a najednou jsme viděli, že není práce. My jsme třeba dělali 3 dny v týdnu, ale taky jsme potom měli špatný plat. No, a to vedení začalo rozprodávat majetek těm, co už se do toho podnikání vrhli. Já jsem pak v devadesátém druhém roce o dovolené jezdil do Východního Německa a tam jsem nakupoval ve firmách textilní stroje a připravoval jsem se na to podnikání a v listopadu jsem zahájil výrobu. Byl jsem v nájmu a v roce 1995 jsem se stěhoval do svého a postupně jsem zaměstnával až 35 lidí. Bylo to ohromný nadšení k tomu podnikání, v celé republice.

Jak jste vnímali revoluční rok 1989 a změny, které pak následovaly?

Byli jsme nadšení. Měli jsme ale strach, aby nenastalo to, co v osmašedesátém. Přiznám se, měli. Potom teda, když v té Praze se sešly ty tisíce lidí, tak už to nebylo udržitelný. Tam už jsme věděli, že se to láme. Protože ta stará garda už neměla v sobě tu sílu na ty lidi posílat vojsko a milice.

A potom?

Bohužel přišel Havel, feťák, alkoholik a děvkař. Tak to je. Pak došlo k rozkradení republiky. Já jsem měl představu, že je tu fabrika, je tam pan ředitel, tak stanovte kritéria a musí pracovat, za to přece bere peníze. A ne aby si to soudruh ředitel připravoval pro to, aby to mohl zprivatizovat. S velkým nadšením jsme prodávali fabriky cizincům a co udělali Němci? Koupili kde co. Ale oni to zavřeli. Protože to byla konkurence pro jejich firmy. Já budu mluvit z branže. My jsme tu měli skvělý textilní průmysl. A oni to nechali zničit. To bylo špatně. A k tomu docházelo po celém státě. A potom ta Klausova privatizace? Tak my zhasneme, ať si urve, kdo co chce, pak rožneme a kdo co bude mít, to bude jeho. Kde to jsme? Kuponová privatizace, to byl podvod.

Jak podle Vás změnila železná opona místní krajinu?

Ploty se zrušily, zůstaly silničky, které byly vedle plotů a z těch se udělaly cyklostezky, takže když se dnes dostanete na nějakou cyklostezku, tak po ní můžete jet až do Znojma třeba. Protože ten systém byl vytvořen obranou republiky před imperialistama, to byly ty dráty a za nimi byly silničky, a ty byly propojeny samozřejmě. Ale kde nebyly, tak tam se propojily a udělaly se cyklostezky.

Jak se vzpomíná na železnou oponu a období do roku 1989 dnes?

Ta doba je pryč. To už je 30 let. K tomu se už vážou jen vzpomínky vojáků, kteří tam byli zaměstnaní. Můžu říct, že když su tady členem toho zpěváckého spolku, tak pokud chlapi, šedesátníci a starší, vzpomínají na tu dobu někdy, tak vzpomínají s nostalgií na své mládí.

Přitom samozřejmě dojde ke vzpomínkám, kdy jsem se třeba dozvěděl, jak jeden zpěvák vyprávěl, že jeho bratr ještě s nějakým kamarádem chtěli přeplavat Dunaj nebo Moravu, už přesně nevím, ale někde ze Slovenska do Rakouska, řeku přeplavali, a protože nechtěli do sběrného tábora, měli tam hlad, tak zase plavali zpátky ti blbci. Ti pohraničníci je čapli a rodiče těch kluků neměli žádné informace, tak jim policajti řekli že jejich syn je zadržený v bratislavském vězení, tak nakonec dostal jen nějakou podmínku, tím že se vraceli. Takže takové je i případ, že utekli do toho svobodného světa, a nakonec šli zpátky.

Příloha č. 2: rozhovor s 2. narátorem

Jakým způsobem ovlivňovala Železná opona Vaše každodenní aktivity?

Ovlivnění bylo jednoduché. Prostě se muselo dělat to, co bylo nařízený. Ať to byl Svaz mládeže, nebo nějaký kulturní akce, tak vždycky to ta Národní fronta trošku korigovala. V tom našem telecím věku, 17-18 let, tak vždycky jsme si našli nějakou zábavu, do které nám nikdo nekecal, ale muselo to být v rámci mezí. Rozhodně jsme nesprejovali zdi, nerozbíjeli jsme nic a když jsme si chtěli udělat nějaký párty, tak u někoho ve sklepě, ale nikdy to nedopadlo tak, že by na nás museli volat policajty. Většinou jsme se s tou naší partou nezapojovali do takových těch akcí, ale samozřejmě třeba prvomájový průvod, tak to bylo povinné. Lampiónový průvod, to už byla tma, takže to nebylo takové zlé. Samozřejmě bylo tady kino, promítaly se tady filmy a pěkný pecky teda, ale samozřejmě v tom bylo nějaké to politické ponaučení.

Dále tady byla posádka, takže když byly zábavy, tak tam bylo hodně vojáků, bylo s kým tancovat. Vojáci byli taky rádi, že si mohou zatancovat, akorát jsme byli hlídání. Ty dráty tady nebyly kvůli tomu, aby sem nepřišli imperialisti, ale aby my jsme nezdrhli. Byl tady ten PS útvar, většina to byli normální kluci, ale někteří byli trošku zaměřeni víc na tu politiku, ale s těma jsme se jako moc nekámošili.

Já si myslím, že nás to moc neomezovalo, akorát jsme nemohli nikam cestovat a nemohli jsme na ulici říct, že nás támhle ten činovník štve. Museli jsme vědět, co si můžeme dovolit a co ne. Samozřejmě, kdo chodil do kostela, tak měl černé puntík, to bylo jasný. A když rodiči byli věřící a děti chodili taky do kostela a hlásil se na školu, tak se dozvěděl: „Tam klepe koberce u kostela, tak je tam může klepat doted', půjde dělat, žádná škola!“. Kdo nebyl angažovaný v politice, nebo se vůbec nějak neprojevoval na tu druhou stranu, tak většinou měl špatný kádrový posudek, takže to hodně ovlivňovalo taky, kdo se na školu dostal a kdo ne. Chytří lidi se nedostali a blbci vystudovali.

Já jsem osmou a devátou třídu dělala v Brně na Kociánce a hlásili jsme se na vyšší stupeň na Spojaře. To byl pokusný ročník. Mělo to být tříleté, tak jsme byli u přijímaček a ejhle, nepřijali nás, že se hlásilo hodně lidí. Tak nám dovolili se vyučit telefonistkou. S kámoškou jsme dycky chodili pro poštu a našemu šéfovi jsme chodili uklízet do kanceláře. A my jsme tam uklízeli a našli jsme složku, tak jsme do ní nakoukli, kde bylo napsáno, že rodiče nejsou angažováni a nedoporučuje se studium. A ona škrábe dál a říká: „A hele,

ty seš tady taky!“. Úplně stejná diagnóza. Takže nám dovolili se vyučit telefonistkou, což bylo studium, které bylo za 4 měsíce hotový, dostali jsme výuční list a tradá. Naučila jsem se tam šít, tak sem tam něco opravím, ušiju a až potom v dospělosti jsem si udělala večerní ekonomku, to už mi mohl každý vlézt na záda.

A jasně, všude tu byly kontroly, hlídky. Nemohli jsme si pustit hubu na špacír. A museli jsme projevovat loajalitu. Pak jsem nastoupila do práce, a to bylo to samé. Akce takové, průvody a takové ty kraviny, schůze. Proboha nebyla jsem nikdy ve straně, to by mě doma zabili. Akorát v ROH (Revoluční odborové hnutí, pozn. autora) to jsem musela, to bylo povinné pro všechny. Jinak jsem necítila, že bych byla omezená, žili jsme si v pohodě. Akorát teď ti mladí říkají, že jsme nemohli cestovat. To je pravda, nemohli jsme cestovat jen tak, akorát třeba s cestovní kanceláří jsme byli v Bulharsku a Rumunsku, podívat se do Polska, do NDR taky, ale tam už se dělal výběr, koupila jsem si tam ale klobouk.

Jak ovlivňovala železná opona Vaše prostorové chování?

Ty dráty jsme neřešili. A prostě, bylo to jasný. Tam nás nepustí, přes dráty utíkat nebudeme, co bysme utíkali, máme tady rodinu, svoje bydlení, prostor pro život, práci, všechno, takže proč bych utíkala?

V osmdesátém pátém jsme byli v Rakousku se sestrou na týden a měli jsme to domluvené s celníkama, že si dovezeme televizu. Pak televiza se nám nelíbila, ale líbily se nám rádia, to tady nebylo a bylo to ve slevě, to stálo pár halířů na ty jejich prachy. A měli jsme to domluvené s celníkama, že co si můžeme dovést. Oni taky byli potvory, dali se podplatit. To bylo úplně normální. A tak nám řekli, že si to teda můžeme dovést, ale ptali se, kdy se vracíme, my jim odpověděli. A oni na nás: „To je blbý, musíte přijet až ráno, až budeme mít službu my. A já říkám: „No, jo, ty vole, ale pak nás budou považovat za emigranty.“ „Ne, máte na osmačtyřicet hodin.“ Odpověděli. Tak jsme nejeli večer, ale až ráno. Na celnici nás zkontrolovali a dobrý. A v tom Rakousku, první, co bylo teda, když jsme tam byli, bydleli jsme tam v jednopokojovém bytečku a sestra říkala: „Jdeme do české hospody.“ Tak jsme jeli do české hospody a když zjistili, že jsme jako z Čech, tak když to ti emigranti zjistili, tak se od nás drželi dál, protože měli strach, že tam chceme zůstat a budeme chtít pomoci. A když jsme je přesvědčili, že tam rozhodně nechceme zůstat, protože německy pořádně neumím a vše mám doma, tak se s náma zkámošili a zaplatili nám

i pití. V 11 jela poslední šalina a oni nás v 1 hodinu zavezli z flámu. To už jsme byli kámoši. Ale jinak, kdo tam chtěl zůstat, tak spousta lidem trvalo strašně dlouho, než ho přijali.

A ještě se mi podařilo jet v osmdesátém sedmém roce se sestrou navštívit Indii. No bylo to o držku. To víte, to musíte mít devizový příslib a oni nám ho nechtěli dát. A já říkám: „Ale my už máme letenky, všechno zaplacený.“ A ta paní nám řekla: „Jak si můžete dovolit zaplatit letenky?“ Říkám: „To se musí 3 měsíce dopředu!“ To jsme jeli z Rakouska se známýma s celým zájezdem. My jsme měli v úterý jet, a nakonec nám v sobotu volali z pošty, že to přišlo. A v pondělí jsme hned jeli do Břeclavi si vyzvednout nějaký dolary. No dostali jsme pár dolarů, to byla ubohost. Ale mně to bylo jedno, jela bych i bez peněz. Ten příslib totiž, to bylo hlavně na to, že dostanete finance. Říkám: „No mně je to jedno, já vycestuju i bez peněz, ale bude to vaše ostuda, ne moje, ale tady republiky, že nás nechcete pustit.“ Tak jsme to teda dostali. Baba, když nám to dávala, tak na nás byla zuřivá úplně, ale byli jsme tři týdny v Indii. V osmdesátém sedmém! Já jsem to měla dobrý. V práci mi dali razítko, že je to taková studijní cesta, takže mně v podstatě to nějak neomezovalo. Ale ostatní to určitě vnímali jinak.

Jaké restrikce byly spojené s životem v blízkosti opony oproti běžnému životu ve vnitrozemí?

Tady jsme byli daleko víc tlačení ke zdí, jak ve vnitrozemí. Třeba se vrátím k té otázce víry. Tady se člověk bál jít do kostela, ale ve vnitrozemí to bylo úplně normální. Plný kostely mladých lidí, tady pár starých babek jenom a mladí se báli jít do kostela. Byl tady kronikář, který napsal do kroniky tady na rodinu, že jsou náboženští fanatici, proto nešli k volbám a napsal tam i jméno, kdo to byl. I děti té rodiny pak byli tepaní, že rodiče jsou věřící. Pak jsem třeba byla v Brně, občas jsem tam jela a chodili jsme po městě, boleli mě nohy, tak jsme šli do kostela. Já teda do kostela chodila normálně. Tak jsem si tam sedla, odpočívala, než že bych se věnovala nějakému duševnímu rozpoložení, dívám se a ejhle, největší komunista z Březí tam klečí a buší se v prsa. Takže oni jezdili pryč, kde je nikdo neznal a takových bylo dost. Ale tady vykřikovali a potírali to, bylo to po této stránce špatné. Chtěli prostě, aby všichni byli ateisti. A kdo se k tomu přiklonil, tak měl lepší postavení. Jinak to bylo: „Ne, ti ne, ti chodí do kostela! Ale tady ti, chodí s praporkama, těm se bude přát.“ V tom byl teda rozdíl mezi vnitrozemím a pohraničním. Jinak ale práce byla všude stejná, v tom nebyly rozdíly.

Jaké jste měli informace o životě za železnou oponou?

Tak sem tam trochu jo. Dokonce v televizi jsme poslouchali Vídeň, úplně normálně. Proto jsme se i učili německy, abysme jako rozuměli. Vždycky jsme si dělali srandu, že je tam i tráva zelenější. No žili tam volněji, rozhodně se jim z našeho pohledu líp dýchalo, protože nebyli z té politické stránky drženi na uzdě a tepaní. Takže rozdíl jsme vnímali. Taky se tam dostali někteří lidi, tak byli v kontaktu s rodinou, zavolali si, když to šlo, takže jsme ty informace měli. Když dostal někdo ze Západu dopis, tak už to bylo tak vošustělý, poplácaný lepidlem, že pomalu ani nešlo poznat, odkud to přišlo.

Pak byl jeden pán, co jel na dovolenou do Jugoslávie, tak tam zůstal. Pak se vrátil do Rakouska k drátům a ženské na naší straně tam zrovna okopávali půdu, tak na sebe hulákali. Baba jedna to hned práskla, takže vojáci samozřejmě hned reagovali. Takže byli tady i udavači, bonzáci šílení. Tady byli ti pomocníci PS, jeden debil vedle druhého. Tam nebyl mezi nimi chytrý člověk.

Jak jste si představovali život za železnou oponou a jakým způsobem se tyto představy lišily od skutečnosti?

Skutečnost mě ani vlastně nepřekvapila. Že mají slušnou úroveň, to jsem věděla. Ale že by měli vyšší úroveň? My jsme byli tak nastejno. Tady to bylo stejně všechno obsazené Němcama, takže za hranicemi je to úplně stejné. Tam není rozdíl. Akorát šlo vidět, že domky měly barevnější, takový postaru. Tady to bylo vše břízové, to muselo být moderní všechno. Rovný střechy, to bylo nařízený. Ale, že bych měla představu, jak to tam vypadá a potom to viděla a byla z toho vyjevená, že u nás to je ubohost a tady je to něco, to ne. Mě to vůbec nepřekvapilo a přišlo mi to stejné. Velký rozdíl byl ale v sortimentu zboží. To nás úplně šokovalo, protože to, co měli běžně v Rakousku, nebylo u nás ani ve velkých městech.

Jak jste vnímali revoluční rok 1989 a změny, které pak následovaly?

Tak to jsem vnímala pozitivně už jenom kvůli tatínkovi, protože on dřív soukromě hospodařil a všechno mu sebrali. A vše propadlo JZD. A on vždycky říkal: „Už by to mohlo skončit.“ A když to probíhalo, tak vnímala jsem to, že se něco děje. Ještě jsme si říkali: „To vypadá, že to ti komanči zabalí, protože vidí, že se to fakt sype.“ A ono to tak dopadlo. V tichosti předali vládu. Akorát zrovna Havlovi. My jsme ho ani moc neznali, jen že je nějaký disident a dramatik. No, když jsem četla nějaké ty jeho hry, tak mi vlastně nevadilo, že to bylo

zakázané. V podstatě jsem ale byla ráda, že to padlo, že se toho tatínek dožil. Pro mě to ale nemělo nějakou zásadní změnu. Jediné, co bylo teda jako, tak jsme měli obrovskou návštěvnost z Rakouska z toho příhraničí u nás na zámku, protože ti, co žili tady kousek, se chtěli podívat, jak to tam vypadá. Protože oni nesměli sem a my nesměli tam, tak jak se otevřely hranice, tak hned se jeli hurá podívat.

Všichni ale pochopili tu demokracii po svém, že můžou dělat, co chtějí a jezdit si kam chtějí. Nepochopili ale, co to je demokracie.

Jak podle Vás změnila železná opona místní krajinu?

Jediné, co se změnilo, že jak jsou koleje, tak hned za kolejama, byla první řada dvojitých drátů, mezi nimi to bylo vždy pečlivě uhrabané, aby nebyly vidět stopy a teď tam zasadili stromky, ale je to zarostlé trávou a chtělo by to trochu údržbu, je tam větší binec a jinak z té vojenské cesty udělali cyklostezku. Akorát že jsou ty dráty pryč a to, co tam bylo vždy uhlazený, tak je zarostlý trávou a keřama.

Jak se vzpomíná na železnou oponu a období do roku 1989 dnes?

To bylo naše mládí, takže na to vzpomínáme. Ale vzpomínáme jen na ty hezký věci. Samozřejmě si vzpomeneme i na to, jak jsem říkala před tím, ta perzekuce kvůli postojům k tomu režimu, to se vždycky odrazilo, ale jinak když vzpomínáme, tak na to, co jsme dělali, co jsme mohli a co už nemůžeme. Bavili jsme se, chodili jsme na zábavy, prostě jsme žili v rámci možností co nejlip, abysme z toho života něco měli. Proč bysme se trápili tím, co jsme nemohli mít? To jsme ani nevěděli, co bude a nebude.

A co třeba rok 1968?

Samozřejmě osmašedesátý rok byl hrozný, to bylo pro všechny, protože už se to začalo rozvolňovat, už to bylo cítit, ta atmosféra, že to bude lepší a potom prásk, do rána byla tma... To pro nás bylo hodně krušné, protože jsme najednou ztratili půdu pod nohama, že jsme teď nevěděli, co bude, jak bude, dotkne se nás to, nedotkne. Do práce jsme museli chodit furt, takže to se v podstatě nezměnilo, akorát byl člověk trochu obezřetnější, protože se třeba někdo cizí vyptával na názory: „A jak si to představujete a co si myslíte?“ Lidi se báli něco říct, protože, když žili v tom osmačtyřicátém roku a v padesátých letech, tak to zažili. Náš tatka nechtěl vstoupit do JZD, tak lákali ostatní a tam jeden říkal: „No, uvidíme, až co řekne

Binder.“ Tak oni si mysleli, že on je nějaký vůdčí tady, že vede nějakou odbojovou skupinu, tak pro něj přijeli, odvezli ho do Mikulova na výslech, tam ho do rána vyslýchali a pak mu řekli: „Ahoj.“ A on musel pěšky jít domů, tady měl dobytek, koně, všechno. No a za 2 dny přijeli zas. Zas ho naložili, zas ho odvedli, zas ho vyslýchali do rána, jen proč nechce vstoupit. Takže lidi po tom osmašedesátém si to pamatovali, jaký to bylo. Měli i strach z cizíma komunikovat. No a potom, když bylo jasné, že to je v háji, tak to bylo takové v pohodě. No a dneska vzpomínáme, co jsme mohli a snažili jsme žít tak, aby to pro nás bylo nejsnesitelnější.

Příloha č. 3: Rozhovor s 3. narátorem

Jakým způsobem ovlivňovala Železná opona Vaše každodenní aktivity?

Jednak to byl hrozný pocit, že vlastně jsem z rodiny. My jsme se přestěhovali tady z Ivaně, takže vlastně ani ta rodina nemohla přijet. Jedině na propustku. Nikdo nás vlastně nemohl navštívit. Jezdili tady vojáci, na koních, potom džípama. Náš strýc z Ivaně byl malíř a my jsme potřebovali vymalovat, tak on přijel na mopedu, rychle se schoval, aby ho nikdo neviděl a jak projížděli vojáci, tak on normálně se bál a zalezl pod postel. Taková hrůza to byla. My jako děcka jsme to moc nevnímali. Víc to určitě vnímali rodiče.

My jsme se tady vlastně přistěhovali po Němcích, a to stěhování Němců, to bylo taky drastické. My jsme tu měli Němce a Němku. Moji rodiče věděli, že ona v noci vynáší si věci, byl to její majetek. V noci to převáželi. Náš tatka by neřekl ani půl slova, nechal je ať si to odvezou. Potom až se to trochu uklidnilo a ti Němci mohli přijet na návštěvu, tak nás navštívila a tatínkovi děkovala, že jim to povolil.

Nebýt tady těch komunistů, tak my jsme létali helikoptérou. Náš tatínek byl ohromný podnikatel, zemědělec. Staral se o tu půdu. Miloval koně, hospodářství. Jenže přišla ta kolektivizace. Všechny nahnat do JZD. Náš tatka šel poslední. Bylo jich tady možná kolem třiceti těch, kteří tam ještě nevstoupili do toho JZD, ale ti dostávali takový pořádný dávky. Pořád jim měnili půdu, my jako děcka jsme to chodili pořád čistit. Tatka to nahnojil a zas nám to vyměnili. Dodávky neskutečné. Nakonec táta řekl, že už nebude dělat osla, a že tam nakonec vstoupí. Tak se tam všechno odvezlo. My jsme měli nádherné nářadí. To všechno padlo do kolchozu a nejhorsí bylo, když odváděli ty koně krásný. No to víte, rodiče plakali.

Pak tady bylo spousta rodin, jak oni říkali nepřizpůsobivých, takže já vlastně jsem byla v páté třídě a mně odešla z té třídy polovina spolužáků, že byli nepřizpůsobiví. Tolik kamarádů. To byl barák vedle baráku. A nastěhovali sem ty Bulhary nebo Jugoslávce. Ti měli přednost. Dostali všechno. To byl na mě šok, že jsem ztratila tolik kamarádů.

Já jsem od dvaosmdesátého roku měla přítele v Rakousku a on sem teda jezdil, a že jsem měla dobrý kolektiv v JZD, tak mě vždycky podrželi a vždy jsem dostala vízum a devizový příslib a mohla jsem do toho Rakouska jet. První cesta byla v roce 1984 a když jsem tam přijela a viděla jsem to, tak jsem říkala, že to tu ani nemůžu říct, jak jsem je titulovala, že jich pozabím všechny. Tady stály fronty na všechno. Na co sis vzpomněl. A tam bylo vše.

V roce 1986 jsme letěli do Indie a když jsem zase viděla u čínské hranice ty srpy a kladiva, říkám: „No toto Vám tady ještě chybělo. Máte tady hovno a budete mít dvě!“ To byla katastrofa. V roce 1990 jsem byla 3 týdny v Rusku. A jeli jsme celou tu trasu, co teď ti chudáci zažívají. Jeli jsme přes Lvov, tam nešla ani voda. Jeli jsme přes Kyjev, Novgorod, Moskvu, Leningrad a zpátky přes Pobaltí a Varšavu domů. Tam jsme mohli jet ale jen po určených trasách. Ten autobus nemohl prostě vybočit z trasy. Vlastně v roce 1972 jsme byli v Soči a tam, když jsme se dívali z hotelu, tak jsme viděli, jak to tam vypadá, takže to mě štválo a jasně, že doma jsem slyšela něco jiného. Tatka vždycky říkal: „Kam šlápne ruská bota, tam 100 let nic neporoste.“ To jsme měli doma, jsme to poznali, co jsou zač a teď páchají zase. To je teda ostuda. Viděla jsem kus světa, mohla jsem to posoudit.

Ale snažili jsme se tu normálně žít. Tím, že jsme byli za drátama, tak jsme nemohli přestat žít. Chodili jsme do sboru, já jsem zpívala. Učitel ze školy to vedl. Taky na všech spartakiádách jsem byla.

A to jsem ještě chtěla říct, že já jsem vlastně jezdila ještě za totáču do ciziny a můj syn nesměl za dráty. To byla teda logika. Co bylo za drátama, to jsem věděla snad jen já, když jsem tam jezdila. I když to ale tady bylo takové, tak co bych tam dělala? Tady jsem měla rodinu, proč bych tam zůstala?

Jak ovlivňovala Železná opona Vaše prostorové chování?

Tak když jsme se nastěhovali, tak tady byly skupiny rodin ze všech koutů republiky. Vesnice se dala dohromady, chodilo se do kostela. Pak začala kolektivizace a už se to rozbilo. A když v osmašedesátém přišli ti lumpi, tak našeho tatku nastrojili, že byl jako vůdce těch místních, ale oni za nim jen chodili pro rady. Tak na něho nastražili, že mu do stodoly dali samopal nebo nějakou flintu, aby ho vystěhovali. Někteří si ale ťukli do hlavy a řekli to tatkově, takže to tatka zlikvidoval a neměli na něj nic.

Já jsem nesměla jít ani na školu. Já měla jít někam studovat, tak jsem šla studovat večerní ekonomku v Břeclavi. 3x týdně od jedné do deseti a ráno v práci. Udělala jsem ale maturitu, dokonce jako nejlepší žákyně, i když jsem měla 4 děti. Tak jsem si podala přihlášku na vysokou. No a co ty kurvy komunisti neudělali? Nepovolili, že maminka chodí do kostela.

Já jsem byla i v zastupitelstvu na okrese. No a tam teda, že to asi nebudu moct dělat, když mám toho přítele v zahraničí, tak říkám: „Na shledanou, já Vás nepotřebuji. Mě zvolili lidi, Vy ne. Mně je to úplně jedno.“

Jaké restriktce byly spojené s životem v blízkosti opony oproti běžnému životu ve vnitrozemí?

Třeba v tom vnitrozemí ty vesnice zůstaly bez přistěhovalců a více drželi při sobě a nebyli mezi nima takový rozbroje. Chodili všichni do kostela, všichni se bavili stejně, kdežto tady se to celé rozdělovalo. To nás poškozovalo. Zapojovali jsme se do všech sportovních a kulturních akcí, já hrávala divadlo, ale už to, že chodím do kostela, tak to bylo takové hrozně urážlivé. Lidi ve vnitrozemí prostě více drželi při sobě.

Ty vojáky jsme nějak neřešili, byli to jen kluci, co šli na vojnu. My jsme je měli v souboru, někteří hráli s námi divadlo, zapojili se. Co se dělo za drátama, nebo kolem těch hranic, tak to jsme moc nevěděli. Ale můj syn se zeťákem, to byly takový potvory, jeli na brambory a teď vojáci jeli okolo a chtěli nahlásit jména, tak naši kluci nahlásili jména těch pomocníků PS naschvál, protože to byli taková darebáci. Oni je znali, protože ti pomocníci byli všichni komunisti, byli v kolchozech, měli nejlepší práci a platy. Aspoň jim to dali takhle trochu vypít.

Jaké jste měli informace o životě za železnou oponou?

My jsme tady mohli chytnout Vídeň, ale většina třeba nerozuměla, ale tak viděli jsme, jaké tam jsou rozdíly. Ale z rozhlasu tu neposlouchal nikdo Svobodnou Evropu. Nevzpomínám si, že by naši poslouchali rozhlas, ale televizi jsme sledovali.

Jak jste si představovali život za železnou oponou a jakým způsobem se tyto představy lišily od skutečnosti?

Já nevím. Když sem taťka přijel s vozem z Ivaně, protože dráty tehdy ještě nebyly, tak jsem mu říkala, že do těch koní nečubl a nepřešel ten kanál. Ale on dovedl pracovat všude.

Zrovna za hranicema ale měli stejnou bídu po válce jak my. A že tam využili těch možností Marshall plánu. Kdybysme to my mohli udělat. Kde bylo Rakousko? My jsme tu měli veškerý průmysl, všechno. Ale museli jsme se podřítit těm lumpům, bolševikům a takhle jsme upadli no. Takže to je jasné, že jsme viděli, že se tam žije lépe.

Jak jste vnímali revoluční rok 1989 a změny, které pak následovaly?

Fantasticky. Byla jsem hrozně ráda, že se toho dožil otec. Já jsem byla ještě v JZD, pak se tam dělaly ty vyrovnání, počítala jsem všechny ty majetková vyrovnání a viděla jsem,

kolik mají naši rodiče v tom majetkových podílů, tak jsem se ptala taťky, co s tím. Bylo to ohodnocené na 550 tisíc a potom jsme to prodali, najednou to už mělo hodnotu 150 000. Takže to jen nabalili, aby se toho zbavili, takže to byly takový zrady na nás. A takových tady bylo víc. Nemohu ale říct, že by JZD vytunelovali. Tunel to určitě nebyl.

Pak už to šlo kapitalisticky no. Kdo uměl, uměl. Byli tady tuneláři, kteří zneužívali. To bylo, jest a bude. Ale byla jsem obecně ráda, že to přišlo, že děcka konečně mohli jezdit ven. Jak se otevřely hranice, to byly fronty. Všichni se chtěli podívat do Rakouska. My jeli s děčkama do Vídně, ti byli k u vytržení. Když jsme to viděli, to bylo plných igelitek.

Ve Vídni jsme potkali nějakou reportérku, která hledala českou rodinu, aby ji pozvala na výroční zasedání toho časopisu. Pozvali nás na tu večeři ve Schwarzenberském paláci. Jsme tam přišli s těma plnýma kabelama. Jsme vlezli do toho vestibulu, děcka naskládaly ty igelitky a kabáty na šatnový pult a usadili nás. Ptali se nás, jak to vnímáme. Tak jsem říkala, že moje děti to považují za velký zázrak, že se sem dostali. To je pěkná vzpomínka.

Jak podle Vás změnila železná opona místní krajinu?

To je úplně nádhera, že dráty už nejsou a můžeme jet kdykoli do Rakouska na návštěvu. Jasně, že se tady začala úplně jinak budovat ta vesnice. Mnohem více zábav a akcí. Tady dělají výborný věci, různé programy, stavíme stromky vždycky na výročí. Ty vinice se vysazují, spravují se cesty, ale pořád jsme hodně pozadu, protože jsme dostali na 15 let hrozného starostu, ale pak přišli ti noví a hodně se to tu změnilo.

Jak se vzpomíná na železnou oponu a období do roku 1989 dnes?

Na to vůbec nepřijde řeč. Akorát třeba se řekne, jak to bylo za totáče, že to tady podělali, ale jinak se na to nevzpomíná, radši se popije vínečko a pozpívá se. Radši myslíme dopředu, co se udělá, co se bude slavit, raději takto pozitivněji.

Příloha č. 4: Rozhovor s 4. narátorem

Jakým způsobem ovlivňovala Železná opona Vaše každodenní aktivity?

My jsme byli tady v pohraničí, takže jsme žili úplně jiným světem než Pražáci. Tady to ty lidi brali. Říkám, my jsme nikoho nezabili, sem akorát přišli kluci na 2 roky na vojnu. Asi 60 % obyvatel tu dělalo v JZD, ale jinak se chodilo tady do těch fabrik. Jak říkám, každý to bere jinak. My jsme to brali úplně jinak, tady byli ještě mladí strážci hranic jako ze školy a pak byli pomocníci PS, ti chodili hlídat, takže jsme chodili hlídat. Nevím teda co, ale hlídali jsme.

Jak ovlivňovala Železná opona Vaše prostorové chování?

Já jsem nepotřeboval nikde jezdit. Když jsem jezdil, tak po vlasti české. Mně to nevadilo, že su nějak omezený. Byl jsem třeba v Jugoslávii a Maďarsku, ale jinak mi to vůbec nechybělo.

Ty dráty byly jako na signál. Já jsem byl důstojník, takže jsem ven moc nechodil, ale kluci chodili na kontroly. Byly jedny dráty, pak byl EZOH, pak tam bylo ještě něco proti podhrabání, protože tady je písek, a ještě tam jezdil traktor, který udržoval pole, když někdo projde, aby to šlo vidět.

Ted' když se sejdeme tak to bereme úplně jinak. Kluci vzpomínají, že si odsloužili 2 roky. To ještě na to PS vybírali, jak říkali, nejlepší syny, že tu nemohl být nikdo špatný. Ale za mojí kariéry tu nikdo nepadl. Akorát jednou nám utekli 2 Poláci, ti se podhrabali. Tady když fúká vítr, tak jsou písky, takže oni podhrabali ten beton. Kdyby šel přes ty dráty, tak tam byl signál a vyjela by hlídka.

Jaké restriktce byly spojené s životem v blízkosti opony oproti běžnému životu ve vnitrozemí?

Byli tady nějakí takoví moc aktivní, co hlásili všechno, ale byli tu i normální lidi. Ale na sebe si nemohu stěžovat, že by mě někdo omezoval, ale já jsem přišel už v jiné době, ne v těch šedesátých letech.

Jaké jste měli informace o životě za železnou oponou?

Tady jsme krásně chytli rakouskou televizi, ale my jsme neuměli německy. Někdo se na to díval, ale mě to nezajímalo, ani rozhlas jsem neposlouchal. To jen děda poslouchal Svobodnou Evropu.

Jak jste si představovali život za železnou oponou a jakým způsobem se tyto představy lišily od skutečnosti?

Byl to jiný svět. Ještě když jsem dělal automechanika, tak jsem byl v Rakousku s kámošem. To jsme se tam dostali, dostali jsme příslib. To bylo v sedmdesátém devátém. A teď jsme jeli přes Laa, že jo. Tam je hned hranice, jsme přijeli. Tam svítily obchody, všechno bylo krásné, to se nedá povídat. Ale nechtěl bych tam žít. Na vesnici tam u nich byla jen práce, práce, práce a všichni ti mladí šli do města. Tam právě lidi nechodili po vesnici, to jsem nikdy neviděl. Tam si každý hrál na svém písečku. Jako ty obchody a všechno, jak říkám, ale když jsme pak byli u jednoho zeměděle, tak opravdu to byli chudáci. Neměli nic, jen dřinu.

Pak jsem byl po revoluci v Londýně a v Paříži, byl to jiný svět, ale hlavně to pro nás bylo strašně drahé. Jak chudí studenti jsme tam byli.

Jak jste vnímali revoluční rok 1989 a změny, které pak následovaly?

To byla taková sranda, protože tam byli ti důstojníci a jejich děcka třeba studovali. A teď jsme říkali, že půjdeme proti svému synovi? Tam byl třeba v Praze a studoval, tak jsme to brali úplně jinak. My jsme byli jako ministerstvo vnitra, naštěstí to skončilo, jak to skončilo. Ale měli jsme strach, aby nás tam neposlali.

Pak přišli, jeden důstojník, který nebyl komunist, tak se nás ptal, co si myslíme o šedesátém osmém, tak nás vyslyšel, to byla sranda. Já jsem byl děcko. Mně bylo tehdy 15 let, tak co jsem jim mohl říct. To si pamatuju, to byla sranda. To ale do dneška nechápu. Za jednu noc byli všude. Já jsem se učil na automechanika ve Slušovicích, u Zlína, tehdy u Gottwaldova teda. To bylo o prázdninách, byli jsme tam na brigádě a přišla vychovatelka, že je válka, ať jedeme domů. Tak jsme přijeli do Zlína, všude tanky, v Otrokovicích a Břeclavi na nádraží všude vojáci. Za jeden den. Neskutečné. Ale to jsme trochu odbočili.

Byli tu různí lidi. Byli tu zarytí komunisti, ale ti měli většinou IQ houpacího koně, ti věřili všemu. A my jsme, co jsme měli trochu rozumu, tak jsme to brali trochu ze srandy.

Vnímali jsme to tehdy hlavně díky učitelům, kteří se o tom zmínili. Právě ale největší chyba byla, že chytré lidi odstavili. Učitel, který nás učitel, řekl, že nesouhlasí. Pryč. Strýc nesouhlasil. Pryč. Dneska už je to zase jinak. Všichni ti vinaři nám sebrali práci. Takže tak nás vykousali. Dělat víno už nemá cenu, jen tě to musí bavit, ale ta dřina okolo je strašná.

My jsme byli hlupí, jak začala privatizace. Kdo byl chytrý, tak měl, ale my jsme byli hlupí, že jsme neměli nic. 1000 korun to stálo, pak to propadlo. My jsme ani nevěděli, co to je.

My to na té vesnici bereme pořád stejně. Nic si nezávidíme. Všichni máme stejně. Někteří mají víc, někteří míň, ale tady na té vesnici to není vidět. Akorát ti vinaři mají vinohrady a mají se trochu líp, akorát mě spíš mrzí, že se to už tak nekamarádí. Každý si hraje na svém písečku. Přejde mi to stejné, jako v tom Rakousku. Tam přijde soused a ani mu nenaliješ pohárek. Tady když přijdeš, tak tě každý pohostí a pokecáme. Ale tam je to hrozné. A toto mi nejvíc chybí no. A ještě mi vadí nenávisť a závist. Něco uděláš, máš se lépe a hned ti to závidí. My teda máme tu partiju, takže mám tady ty své kamarády a mám se dobře. Já vždycky tvrdím každému, že mi chutná jest a pít, a to je ten základ. Hlavně se nerozčiluju, nedívám se na televizi, na nic. Tady jdu, zapálím svíčku, pokecám si s dědečkem a babičkou, hotovo. Včera jsme taky zapíjali důchodkyni, kámoška šla do důchodu, tak proto už nemám moc vína.

Jak podle Vás změnila železná opona místní krajinu?

Akorát se rozpadlo JZD, takže to dostali nějací ti a oni to prodali Rakušákům, že tady mají vlastně pole u hranic ti sedláci z Rakouska, a to se mi vůbec nelíbilo, protože tady zůstal jeden, co byl předseda, že jo, tak vlastně koupil ty pozemky těch lidí, protože každý měl nějaký ten, co s tím budou dělat. Já, když mám nějakých 20 hektarů, co s tím budu dělat? Tak to nechám v JZD za 5 korun. Dneska už to ale stojí 500 ten metr. Takže to je ta sranda, ale s tím musíme počítat. Ale já to беру tak: „Máš, tak se máš dobře, ale stejně si to do hrobu nevezmeš.“

Jak se vzpomíná na železnou oponu a období do roku 1989 dnes?

Vůbec. My to vůbec nebereme. Abysme se bavili, jak bylo a nebylo? Vůbec. Já, co mám ty kamarády, tak my to vůbec nebereme. Pořád jsme stejní. Někteří se změnili, někteří vůbec.

Příloha č. 5: Rozhovor s 5. narátorem

Jakým způsobem ovlivňovala Železná opona Vaše každodenní aktivity?

My jsme to moc nebrali. Pro nás to byla prostě služba. Tak jak přišli základaři, tak jsem tady přišel já. Bylo mi tak 23, ti kluci mladí byli asi o 2 roky mladší jak já. Takže byla svazácká organizace. Jsem byl svazák jak oni, tak jsme dělali normálně schůze. Akorát jsem musel dávat bacha na to, no, jak mladí kluci. Oni by se třeba rádi dali, ale jak jde člověk do služby, tak neexistuje. Víím, že dřív se vojáci ožrali a pak šli střílet ven do vzduchu a po psech, a to není žádná sranda. Jako nic se nestalo, ale není to prostě žádná sranda. Já jsem jim vždy říkal, že když půjdou okolo a někdo jim řekne: „Pojď si dát pohárek, vojáčku.“ Tak, ať se ze slušnosti staví, že jo, trošičku na ochutnání, ale ne, že přijdou do sklepa a ožerou se.

Jak ovlivňovala Železná opona Vaše prostorové chování?

Dívejte, na severní Moravě u Opavice jsme chodili na ryby, do Úvalna. Na druhé straně řeky Polsko. 10 roků to hlídali naši policajti, 10 roků Poláci. S Polákama jsme sedli na splav a chytali jsme spolu ryby. Bylo mi 16, nebo 17 let. Hranice prostě byla. Na severní Moravě to nepamatuju, ale tady byli pomocníci. Jak mladí strážci hranic, jako děcka, a to bylo úplně stejné jako v Pionýru, tak šikovné holky tu byly. My jako z povolání jsme s nimi museli mít nějaké posezení, pokecání. Ti to brali, že je to služba státu. To nevadilo. Za nás tu žádná elektrika už nebyla, takže to už bylo v pohodě. Mně se to zalíbilo, našel jsem si tu manželku v Dobrém Poli.

Ale co se týče těch narušitelů, když poslouchám nějaké ty hrůzné zprávy, tak se mi otvírá nůž v kapse. Já jsem byl na rotě jen 4 roky dohromady, pak jsem byl 12 roků na prapoře v Hrušovanech. Měli jsme na starosti Dyjákovice, Hevlín, Hrušovany nad Jevišovkou, Březí, Mikulov a Sedlec. To byly naše roty, kde jsem chodil jak na kontrolu, tak na svazácké akce, sportovní a kulturní akce, kde jsem se staral o Hrušovanku, která byla z 10 let 6x vítězové celostátního kola umělecké činnosti v rámci celé pohraniční stráže lidové republiky. Ale já si nepamatuju, že by někdo z povolání, někdo z vojáků, když byl na kterékoli rotě, že by někdo nějakým způsobem fyzicky napadl, něco udělal, ba naopak. Jestliže jsme měli zadrženého, tak po dvou hodinách musel dostat napít a najest. To, co vojáci. Chleba se sádlem, s marmeládou. Takže to, že jsme někoho šikanovali, ať jdou někam. Nic takového

jsem za 22 let neviděl a neslyšel. Jestli to bylo někde jinde, nevím, pochopitelně. Vždycky, když člověk něco dělá, tak se stane nějaký excés. Jsou to všechno lidi. Je to u policajtů, u vojáků. Ale, že jsme učili děcka střílet do lidí? Oni stříleli ze vzduchovky, terčíky měli, ale to bylo normální. To byla součást života tady u hranic pochopitelně. Ale že bysme tady učili děti střílet do lidí, to je blbost. Ani jsme proboha nestříleli do lidí.

Já jsem byl na prapoře nejmladší, byl jsem na tom fyzicky dobře, protože jsem dělal gymnastiku a obecně sport. Tak se zpravidla vždycky dělala rekonstrukce, když se podařilo někomu utéct, ať to bylo v Mikulově nebo tady. Zkrátka a dobře musel jsem tak jak ten narušitel se dostat přes ty dráty, jestli ta hlídka byla nebo nebyla schopna mě zadržet. Těch rekonstrukcí, kterých jsem dělal bylo hodně.

Je pravdou to, že když šli Němci „enderáci“, tak i když jsme řekli: „Stůj nebo strelím!“, i když jsme dali varovný výstřel, tak šli dál. Jsme je nezastavili. Jednoho „enderáka“ jsme tři dny hledali. Až po třech dnech jsme ho našli. Ten říkal, že kolem něj chodili psi a ani se nehýbal.

Třeba ale z Brodu nad Dyjí měli takového chlapíka, který byl trochu takový... Ten šel během dvou let šestkrát. Jednou se mu stalo, že se dostal až do Rakouska, hlídka na něj zařvala, ať se vrátí zpátky a on se vrátil zpátky. On byl z hlediska léčení bylo takový tamto. On říkal, že slyšel vždy nějaké zvuky, že na něj někdo volal, tak šel. On byl trošku cáklý.

Co bylo nejhorší, nevím teď v jakém roce, ale bylo to v Sedleci, kde byl chycený Polák. Gerzinski, nebo jak on se jmenoval. Byl to paragán z polské armády a tam ho chytli supi. Dva psi. Samostatně-útočící psi. To byly pěkné potvory. Tam ho ti psi chytli, hlídka ho zajistila, jel do nemocnice, odtamtud nějak vyskočil ven parakotoulem. Tři měsíce se ten chlap hledal. Pak se zjistilo, že je to vrah v Polsku, který chtěl utéct. Nakonec byl chycen v Hrušovanech na Jevišovkou, protože jsme dostali avizo, že tam je. Jsme ho vypátrali a on začal utíkat ve směru na Novosedly podél trati. Shodou okolností mu do protivky šel ten, co kontroluje koleje, tak ho trefil brašnou, a tak se chytil. To byla jediná věc.

Jestli někdo chce do zahraničí, ať jde legálně. Ať jde přes Jugoslávii, nebo nějakým způsobem se přestěhovat. Ale přes státní hranici bez povolení, to nejde. To je všude. Dneska má Amerika zeď s Mexikem a vůbec o tom nemluví. Všude bylo napsaný: Pozor, hraniční pásma, vstup jen na povolení! Všichni „enderáci“ a Poláci věděli, kam lezou, že kdyby se náhodou něco stalo, tak tam neměli co dělat. Byl zákon, jaký byl. Takže tu hranicu jsme střežili z toho důvodu, že jsme opravdu nevěděli, kdo tudy může jít. Víme z historie, že to byli

ti „enderáci“ a Poláci zpravidla takoví lidi, kteří doma něco udělali, něco neplatili a tito lidé chtěli jít takto přes plot, protože by se tam jinak nedostali.

Jaké restrikce byly spojené s životem v blízkosti opony oproti běžnému životu ve vnitrozemí?

No tak já, kdybych nesportoval, nehrál ten fotbal a další ty aktivity, které jsem měl, tak jsem moc času neměl. Člověk měl tolik služeb, že moc času nebylo. Třeba 340 služeb za měsíc. Když zavolali, tak se prostě šlo a hotovo. Noční prověrky, s pomocníkama, aktivizace služebních psů.

Jaké jste měli informace o životě za železnou oponou?

Já osobně jsem to nijak nevnímal. Neměl jsem ani potřebu. Na druhé straně byli úplně stejní obyčejní lidi. Ale něco jiného je hranice tady a s Bavorskem. Tam už to bylo jiné. Čtyřicátý šestý rok, banderovci. Čtyřicátý osmý rok, jasně že byli převaděči, to bylo vždycky, už za první republiky.

Další věc, hodně krát, 4x týdně jsem chodil k nováčkům, vždycky když přišli. Vzhledem k tomu, že jsme potřebovali do té naší kapely hudebníky, tak se dělal výběr. A mimoto se dělaly pohovory s těma nováčkama. Ano, byly tam otázky víry jako „Jsi věřící?“ nebo „Chodíš pravidelně do kostela?“ A jedna z otázek byla: „Byl by si schopný na státní hranici použít zbraň podle zákona?“ Když řekli, že ne, tak šli k armádě. Z těch 800 vojáků, kteří přišli, tak polovina z nich šla k armádě. Polovina zůstala a ti šli na rotu. A na rotě to byla jedna rodina. V životě jsme nezažili šikanu.

Bylo nařízení, které zakazovalo sledovat televizi. Mně osobně se to moc nelíbilo v tom směru, že jsme to museli kontrolovat. Protože jsem si myslel, že se vojáci budou chtít dívat na nějaké nahotinky. Potom se to konečně jaksí povolilo.

Jak jste si představovali život za železnou oponou a jakým způsobem se tyto představy lišily od skutečnosti?

Mně osobně to nějak nezajímalo. Já bych řekl, že rozdíl byl v tom hospodářství. Tam byl každý soukromník, tady byly JZD. U nás to bylo daleko lepší. Tam byl zemědělec a každý dělal sám. Tady jsme si pomáhali. Jinak teda vzhledově, tam ty baráky vypadaly stejně.

Ale jinak bych řekl, přes tu Hrušovanku, jak jsme jezdili do Německa a do Rakousku, kultura bez hranic, tak jsme v Retzu dělali vinobraní a jsou to škrti. Dostali jsme každý, ačkoli jsme už ani nemohli zpívat, 1 párek, a to bylo vše. Tady naši, ti by se rozdali, tady na jižní Moravě.

Jak jste vnímali revoluční rok 1989 a změny, které pak následovaly?

Je pravdou to, že před osmdesátým devátým byl bordel, v různých směrech, ale po osmdesátém devátém je daleko větší. Sem tam se něco ztratilo a podobně, ale nic nechybělo. Všechno jsme měli. Ti lidi tu postavili od padesátých let kravíny, všechno, velkovýrobu. Dneska tam není nic. Závody, které tu byly v Mikulově, ty dělaly do světa všechno možné. Dnes je vše zlikvidované. Ta privatizace byla největší zlodějina, která se stala.

Jako ano máme plné obchody a tohle, ale lidi na to musí mít peníze. Víte, vyráběli jsme letadla, tramvaje, vlaky, stroje. Dneska nemáme nic. Jsme montovna. Ten český národ měl všechno a dnes nemá nic.

V Jevišovce byla největší výkrmna prasat snad v republice a tam bylo 4000 prasat. Všechno se zrušilo a teď tam stojí solární elektrárna. Všechno akorát rozmlátili. Pak máme něco chválit?

Jak podle Vás změnila železná opona místní krajinu?

Tady celkem ani ne. Tady můžeme tvrdit, že je to pořád stejný. Ale okolo Znojma a podobně, kde bylo hraniční pásmo, byly nádherné lesy, dneska bohužel nic. Šumava to samé. To se nevrátí nikdy zpátky.

Jak se vzpomíná na železnou oponu a období do roku 1989 dnes?

Já to zakončím takhle. Dobře už bylo. Ano, neměli jsme telefony, ale lidi přesto měli daleko blíž k sobě. Já jsem celý život sportoval, já jsem chodil do atletiky, gymnastiky, házené, pink pongu, volejbalu, ale já si pamatuju jako děcko, že se přišlo domů, praštilo kabelou a už jsme byli na hřišti. Je pravda, že třeba nebylo uhlí, tak jsme šli na vykopávky, v šedesátých letech. Otec měl králíky, kousek od nás v Krnově, asi to bylo 500 metrů už byly pole brambor, tak jsme šli na vykopávky brambor, ale žili jsme si slušně. Ne nějak nad poměry, ale měli jsme se dobře. Nepotřebovali jsme jít na Západ, na Východ, na Sever, nebo podobně. A lidi měli k sobě daleko blíž a toto je všechno pryč.

Příloha č. 6: Rozhovor s 6. narátorem

Jakým způsobem ovlivňovala Železná opona Vaše každodenní aktivity?

Vůbec nijak. My jsme s tím žádný problém neměli. Nikdy nebyl žádný problém. Já to beru jako krásný dětství. To je všechno, co k tomu mohu říct. V sedmdesátém čtvrtém jsem se oženil a odešel jsem tady do Brodu nad Dyjí a držím se tohoto regionu.

Jak ovlivňovala Železná opona Vaše prostorové chování?

Vůbec jsme to neřešili. Nikdo tady s tím problém neměl. Já si myslím, že se kolem toho udělala velká bublina. Hlavně lidi, kteří tady nikdy nebyli, třeba z Prahy, tak ti o tom ví nejméně, ale mají to z páté ruky. To se mi nelíbí. Tady všichni budou mluvit stejně jak my. A nikdo mi nemůže říct, že jsem byl komouš, nebo moje rodina. Nikdo nebyl. Mnohem více darebáků vystrčilo růžky po revoluci. Hlavně jak po revoluci začali všichni chodit do kostela. Ale on nahoře jim to neodpustí.

Můj otec, zarytý antikomunista, přitom byl rostlinář a měl propustku do hraničního pásma a v životě neutekl. Kolikrát mi říkal, že se můžeme sebrat a jít a strejda nás počká v Pottenhofenu, ale co bysme tam dělali bez rodiny?

Jaké restriktce byly spojené s životem v blízkosti opony oproti běžnému životu ve vnitrozemí?

Já si myslím, že ne. Když jsem dospíval, tak jsem byl 5 let v Uherském Brodě a žádný rozdíl nevnímám. My jsme ty rozdíly prostě nevnímali.

Jaké jste měli informace o životě za železnou oponou?

Já jsem tam měl rodinu. Oni byli odsud, oni zůstali v Rakousku a strejda k nám jezdil pravidelně, dvakrát, třikrát za rok a pak byl už tak znechucený, co mu dělali naši celníci za problémy. On vždycky měl takovou krabici od banánů, tam nám dovezl žvýkačky a to, co tu moc nebylo a oni ho málem vyzlekli donaha a on se pak zařal a říkal, že už sem jezdit nebude. To byli pantáti ti celníci. Strýc řekl, že jede za rodinou do Jevišovky, měl krabici banánů, čokolád, žvýkaček, pomerančů. Všechno prohlížet, pod sedadlami. Říkal, že tam vždy stál dvě hodiny, oni prohlíželi celé auto. To bylo mnohem horší než „péesáci“. Čekali, že jim něco kápne. To byli hrozní hajzli, nikdo na ně neměl. Pak už mi říkal, že dál nemohl

jezdit, že ho to prostě uráželo a už sem jezdit nebude. Hlavně to bylo i po revoluci! Nedáš, neprojedeš! To byli dacani.

Můj otec dělal v Jevišovce rostlináři. A jak tam byly ty první, druhé a třetí dráty. Těm třetím jsme říkali neutrální pásma. Já jsem tam s ním byl třikrát týdně. Brána otevřená, kluci vojáci nám to otevřeli. Otec tam šel, flintu na rameně: „Kluci, pojdte s tú kukuřicí, nažeňte mi to!“ V životě se tam nic nestalo, tam byla důvěra. To spíš podle mě dělají úplně někde jinde lidi. My jsme obyčejní jako oni, kolikrát jsme na sebe řvali přes plot a domlouvali se, třeba u Nového Přerova, tam to bylo jen 20 metrů. Já su tady 60 let a v životě jsem nezažil žádné střílení do lidí na hranicích. Ale třeba otec byl v třiapadesátém na západních hranicích u Chebu a tam to bylo horší. Ale říkal, že jednou za týden měli nahlášené nějaké narušení, že se tam třeba i střílelo, ale to bylo klidné. V Rakousku je spousta lidí odsud, tam byly rodiny rozdělené.

Ono jako samozřejmě je to tak, že tam byli věci, který jsme tady neviděli. My, když jsme šli po Maria Hilfer Strasse a viděli jsme ty obchody, tak děcka z toho hýkali, ale to je dodnes. A když jsme si dovezli v devadesátém roce mikrovlnou troubu, tak jsme byli první v dědině.

Jak jste si představovali život za železnou oponou a jakým způsobem se tyto představy lišily od skutečnosti?

Tak já vzhledem k tomu, že jsem věděl, jak žije strýc, tak jsme určitou představu měli, ale jak říkám, když jsme přijeli do Vídně a prošli jsme Maria Hilfer Strasse, tak nám spadly brady, šli jsme do Billy a huby jsme měli spadený. Bylo tam víc zboží, ale spousta lidí na to neměla. My jsme si tam něco vydělali a měli jsme o něco málo než u nás.

Já, když jsem tam přijel po revoluci poprvé za strýcem, tak mě tam dostal ten pořádek na vesnicích. Oni je měli neskutečně uklizené. Dále si troufnu říct, že se k práci stavěli jinak než u nás, daleko zodpovědněji, protože oni dělali na svém. Ale co se týče té mentality, tak stejný. U nás byli někteří lidi, kteří dělat nechtěli, ale museli. A tam museli, protože to bylo jejich. Když to řeknu z tohoto pohledu, tak na svém se ti dělá líp než na cizím.

A co bylo dál?

Já jsem to poznal, když jsem tam začal jezdit dělat. Měl jsem to štěstí, že jsem bydlel u rodiny, takže se ke mně chovali všichni úplně fantasticky. Je teda spousta chlapů, co říkali,

že chrápali v kozím chlívků, ale já jsem to poznal z této strany. Strýc, teta i bratřenci. Úplně normální lidi. Dodneška se scházíme.

Jak jste vnímali revoluční rok 1989 a změny, které pak následovaly?

Já to řeknu tak, kdo měl hroší kůžu, ten se prosadil. Já třeba řeknu, že po revoluci, někdo koupil strojírny za 7 milionů. Tam byl komín, který měl kotelnu. Za ty peníze v té době by nepostavili ani ten komín. On prodal materiál, stroje, zásoby, budovy, všecko. Proč toto neřešil stát? Ta první brněnská strojírna dělala do celého světa nerezový lopatky. A dneska? Tam jsou hromady sutě. To muselo stát miliony jenom to zbourat.

Ale co se podstatně změnilo, tak na té naší Mládežnické ulici, to jsme vlastně my ta mládež, tak každý pátek a sobotu se nás sešlo 20 nebo 30. Buď se peklo prase, králíci nebo kuřata. My jsme se prostě bavili mezi sebou. Dneska? Každý zabouchne, postaví si třímetrovanou zeď, aby mu nikdo neviděl do dvora a kutí si každý jenom na svém. Lidi se tak odcizili.

Ale Vy mladí to berete úplně jinak. Protože mladí mají ty informace z páté ruky a už učitelé ve škole jim lžou. Já, když slyším vnučku, tak říkám: „Miláčku zavolej dědu a řekni paní učitelce, ať mě zavolá a já to paní učitelce vyvrátím.“ Nedávno mi totiž říkala: „Ty dědo, ty Rusi, to jsou takové svině, že oni nás už napadli v šedesátém osmém roku.“ A já jí říkám: „No víš, ono je to trochu jinak. Paní učitelka by vám měla říct, že v tom šedesátém osmém roce k nám přišel Sovětský Svaz, který už se rozpadl.“ Taky, že Ukrajinci jsou chudáci. Já jí říkám: „Jo, jsou, ale z těch Rusů, jak říká paní učitelka, tady bylo 70 % ukrajinských vojáků. A teď to nejpodstatnější. Sovětský Svaz se už rozpadl, takže my to nemůžeme vše házet na záda Rusům.“ Musíme to brát prostě objektivně. Já nejsu nějaký „prorus“ nebo „prosovět“, ale já si to pamatuju.

Jak podle Vás změnila železná opona místní krajinu?

Já k tomu řeknu, když jsem vyrůstal jako myslivec a od Jevišovky směrem k Hrušovanům byly lesíky. Můj otec, velký myslivec, když jsem s ním jako kluk chodíval, vždycky stál a díval se na ten hrušovanský komín a říkal: „Jednou, budou moje vnučata, chodit chcát na hroby těm, co to tady všecko vykáceli.“ Co se všecko pokácelo, udělaly se velký pola. Většina tady se mnou nebude souhlasit, ale jižní Morava je doslova a do písmene zahnojená a zasraná vinohradama. Tady u Přerova byly lesíky, všude

vinohrady. Je tady sucho. Voda ve studni není ani 50 metrů hluboko. A všechno jenom veliký, veliký a veliký. Ty lesíky všechny, to je všechno v prdeli, vykácený, vyrvaný.

Já nepamatuju, že by ležely ladem desítky hektarů. Dneska, mikulovský podnikatel, největší darebák v regionu, má nad Jevišovkou tam ty pola koupený. To leží 20 let ladem! Já tam jezdím, já tam chodím. A jenom na to bere prachy z dotací! A nic se tam nepěstuje. Kdysi tam býval největší sad ve střední Evropě, 270 hektarů meruněk a 50 hektarů broskví. A tam to dneska všechno patří jednomu a kdykoli tam přijdeš, tak třímetrová tráva a nic se tam nepěstuje, ale dotace na to bere, že jo.

Jak se vzpomíná na železnou oponu a období do roku 1989 dnes?

Já jsem byl v Austrálii za rodinou. Teta se strýcem tam utekli v šedesátém devátém a když jsem tam po 50 let doletěl a byl jsem tam rok, tak jsem říkal strýcovi: „Ty strýcu, řekni mi vlastně proč?“ Já jsem to těžko nesl, když mi bylo 13 roků, když on zdrhl. A on řekl: „Nikdo neřekl, že nás ti komouši perzekuovali, my jsme se jenom chtěli mít líp.“ Ale prostě, že by je někdo pronásledoval, že měli strach vystrčit nos. Ale oni prostě zjistili, že se tam dá žít lépe. Ale nikdo je netahal na skřípec. A oni, když sem dneska přijedou, tak jsou úplně hotoví, jak je u nás šíleně draho.

Ale celkově mě to všechno mrzí, že lidi už k sobě nemají tak blízko jako dřív. Tehdy se dělaly plesy. Myslivecký ples. A dneska? Myslivci už spolu ani neposedijou. Ale jak zase vzpomínáme na školu, tak to bylo úžasné dětství. Měli jsme všechno. Lesy dokola, na místní poměry dost velký, vinohrady, sady, voda, všechno. Na Velikonoce jsme dělali závody, kdo vydrží nejdýl v ledové vodě a lidi měli k sobě daleko blíž. My jsme se ani neznali, ale najednou jsme se všichni na té Mládežnické sešli. Dneska nic takového není.

Příloha č. 7: Rozhovor se 7. narátorem

Jakým způsobem ovlivňovala Železná opona Vaše každodenní aktivity?

Podívejte se, tady v původní Masarykově škole, tam byl vojenský útvar pohraničního vojska. Tam byla přes cestu závora, takže my, když jsme šli na nádraží, tak jsme se museli legitimovat, protože to už bylo pohraniční pásmo. To skončilo koncem šedesátých let. Potom i ta posádka tady byla zrušena a byly posíleny roty v Březí, v Mikulově a v Hrušovanech nad Jevišovkou, takže tady to zmizelo. Potkávali jsme samozřejmě vojáky, se psem, jak si to štrádovali na tu každodenní hlídku směrem k hranicím.

Já teď trochu odbočím, když přecházeli trať, my jsme se tam jako kluci zahrabali do křoví a vyhrabané náboje, protože tu přecházela fronta přes Nový Přerov na Brod nad Dyjí, takže tu bylo milion nábojů, tak jsme do objímky drátěné zasunuli ten náboj, ten drát jsme připevnili ke stromu a pod to jsme dali svíčku, to znamená, že svíčka zahřívala ten nárazník a po určité době to buchlo. Teďka ty vojáci strhli samopaly a šli po nás. Někdy jsme jim zdrhli, někdy nás dohnali až do školy. Těch facek, co bylo.

Stalo se, že jsme na potoce lovili ryby a po hmatu pod břehem jsme vytáhli granát dělostřelecké, které jsme nicméně položili hned na břeh a běželi na vojenský útvar. Dostali jsme pochvalu od pana ředitele. To byla doba, kdy na každé půdě se našla puška, pistole, po lesích helmy. Do dneška jsou v lesíku směrem na Nový Přerov vidět jámy po granátech, jak ta fronta šla.

Na školách byly kroužky mladých ochránců hranic v rámci pionýra. V obci byla buňka pomocné stráže veřejné bezpečnosti zaměřená na ochranu státní hranice, aby se monitorovali noví příchozí. Takže jako kluci jsme měli život velmi dobrodružný. Dospěli, to ale myslím, moc nevnímali, i díky těm poválečným náladám a tehdejší propagandě, to brali jako nutné zlo, tady ty omezení.

Například jako študák jsem dělal pomocníka na kombajnu, takže lidi, kteří tady fungovali ve státním statku Drnholec, kteří byli zapojení do žní nebo vinobraní a šli na šichtu mezi dráty, tak se museli samozřejmě hlásit, tak mám takový zajímavý zážitek, když jsme míjeli ty pohraniční patníky, tak jsem seskočil a rozkročil jsem se nad tím patníkem a byl jsem důležité. Mamince jsem hlásil: „Mami, já jsem byl dneska jednou nohou v Rakousku.“

Jinak, to Vám ještě musím říct, člověk, když přijel k těm drátům a díval se na tu stranu druhou, tak byl samozřejmě zvědavý, jak to tam vypadá. Teď po tom uvolnění jsem byl

překvapený tím, že ta architektura je stejná, že ta kuchyň je stejná. To dědictví toho Rakouska-Uherska prostě tam je, ale prostě štválo mě jako kluka, který dostal nové kolo, že nemůžu se jet podívat do Vídně, když to je blbých 70 kiláků.

Nebo jsem byl ochuzen o ten pohled. Naproti Mikulovu je místo, které se jmenuje Südmähren Kreuz a tam je pietní místo, kde mají pamětní kameny všechny jižní sudetské župy od Jižní Bystřice až po Břeclav a tam se pořádají v květnu takové srazy toho landsmančaftu. Tam jsem se nemohl jet podívat, abych se otočil a podíval, jak vypadá Mikulov a Pálava z jihu. Byl to překvapující pohled, protože z Pálavy vidíte jen jeden kopec, ale jak je to z jihu, Pálava se ztratí.

Víte, šlo o zvyk. Kolem toho hraničního přechodu si člověk uvědomil, že je nějak omezen, ale v této souvislosti Vám zase musím říct, že potom uvolnění, když se člověk třeba nasýtil těmi návštěvami tam, tak si člověk klade otázky: Jakou cenu jsme zaplatili za to uvolnění? A teď to myslím úplně v tom nejširším měřítku, že tehdy aniž jsme si to uvědomovali, jsme skutečně měli určitý klid a určité jistoty. A teď po tom otevření, nehovoře o globalizaci navazující, že svět ukazuje svá nebezpečí, své zuby a přináší určitý diskomfort, který člověk cítí o to silněji, jak přichází do let a starý člověk je citlivější.

Jaké restriktce byly spojené s životem v blízkosti opony oproti běžnému životu ve vnitrozemí?

Podívejte se, stalo se, že kluci se ožrali a přestoupili tu hranici, a to se posuzovalo velice individuálně. Někdo si odseděl něco, druhého vyliskali a hodili ho zpátky přes dráty. Je tady pár emigrantů, kteří emigrovali a vrátili se, ale nevím o tom, že by měli žalář několikaleté a tak dál. Nevím o tom.

A nějaké ty rozdíly jste vnímal, třeba na studiu?

Já jsem ty rozdíly nevnímal, protože i díky tomu, že jsme v Brně na fakultě byli prakticky všichni jako z jižní Moravy a nerozhodovalo, jestli ten byl z Pohořelic, ten z Hodonína. Ne, necítil jsem rozdíl.

Jaké jste měli informace o životě za železnou oponou?

Informace jsme měli velice přesné, protože jsme sledovali vídeňskou televizi. Moje rodina byla navíc dvojjazyčná, protože babička žila mezi Němci, takže němčinu ovládali

perfektně, i maminka moje. To znamená, když chtěli z počátku, když jsem byl malý kluk a chtěli něco utajit, tak se hovořilo německy a já jsem měl po žížalkách.

Takže rádio, televize. Vzhledem k tomu, co se vysílalo u nás v rádiu, tak za vhod přišla stanice Drei, kde byly vypalovány.

Tatínek, kantor, posléze v diplomatických službách, kulturní atašé v Iránu, po osmačtyřicátém brusič, ovládal francouzštinu, takže odebíral, sice komunistický, ale zahraniční tisk L'Humanité, tak to byl další kanál informační.

Radio jste neposlouchali? Třeba Svobodnou Evropu?

Nevzpomínám, že by naši poslouchali Svobodnou Evropu a já jsem tu potřebu nějak necítil.

Jak jste si představovali život za železnou oponou a jakým způsobem se tyto představy lišily od skutečnosti?

No, dlouho jsem tam nebyl, až do osmdesátého sedmého, kdy jsme s pěveckým sborem se nám podařilo dostat se do Německa, Francie, Španělska...

Určité představy jsme samozřejmě měli z těch sdělovacích prostředků, že ten život je tam barevnější takový, to se potom jako potvrdilo, ale život pestřejší, ale za určitou cenu. Ostatně to se nám potvrzuje teď v této době, že ten kapitalismus není jenom procházka růžovým sadem, ale že má velice silné mantinely, které jsou schopny vést až k diktatuře. Když si vezmete to omezení, rádoby dezinformačních webů, které notabene nic není definováno, co to je dezinformace, co to je dezinformační web a ty tlaky na svobodu vyjádření jaké jsou, tak já si dovedu představit, že když jsem dřív řekl nějaký politický vtíp, tak jako bylo to takové, nebyl jsem si jist, že mi mohou nějak ublížit, nepoznal jsem takový případ, že by někdo byl perzekuován. Ale dneska, když napíšete něco na sociální síti, který na základě zkušeností zastáváte, tak už jste ostrakizován.

Mé představy a očekávání se naprosto splnily. Bylo tam pestřeji, živěji, ten rozdíl byl patrný. U nás to bylo takové šedivější.

Jak jste vnímali revoluční rok 1989 a změny, které pak následovaly?

Přistupoval jsem k tomu s očekáváním a brzy jsem z toho vystřízlivěl. Konkrétně po tom listopadu to byla zkouška charakterů. Lidé se prostě obnažili, udělali duševní striptýz

a většinou změny nebyly k lepšímu. Dostávaly se na povrch takové nenávisti všelijaké, které působily až iracionálně.

Dále ta ekonomická přestavba, to bylo zklamání, protože očekávání se nesplnila ani po 20 letech. Proces privatizace, hluboké zklamání, protože když prezident republiky řekne, že se muselo zhasnout, aby se privatizovalo, že právo muselo přimhouřit oči. To parafrázuju Klause.

Těžko jsem nesl znerovnoprávnění různých typů vlastnictví, kdy státní se likvidovalo za každou cenu pod mantrou, že stát je špatný hospodář. Byla to lež. Likvidovalo se státní vlastnictví, funkční a běžné po celém světě. No a prostě byl jsem rozčarován z toho, jak rychle se rozkradla republika.

Československá námořní plavba. X lodí mamutích jsme měli. To zmizelo. Ten nástup toho tvrdého kapitalismu, kdy se, pod pláštíkem privatizace a vstupu finančního kapitálu, likvidovaly nové fabriky. Třeba cukrovarů támhle u Vás někde na Hané převzal ten nový vlastník, my jsme se radovali, že k nám vstupuje nový silný kapitál, jenže on ho za 2 roky zrušil. Tak takové věci. Byla by toho spousta...

Co říkáte na rozpad Československa například?

Vážený pane, teď jste se trefil hlavičkou do hřebíčku. To jsem nerozdýchal do dneška a Vy pochopíte proč. Můj tatínek byl Slovák, maminka byla Moravanka. Poznali se v Praze a tam jsem se jim narodil. Já jsem byl ryzí produkt Československé federace. Když vám uvedu dědečka, ruského legionáře, který bojoval za republiku, tak jak ji tři ambiciózní politikové rozbili. A pouze kvůli svým ambicím. Do toho se přihodilo samozřejmě pár polínek nacionalismu na jedné i na druhé straně, ale ta příčina, to byly politické ambice těch tří lidí.

Jste přesvědčen, že Havel chtěl rozpad Československa?

Dívejte, nevím, jestli ho chtěl, ale neudělal nic proti. A to už stačí. A když už o něm mluvíte. Ta finta, že už nebude kandidovat na prezidenta, pak se hodila Česká republika, protože tím nic neporušil, všechno splnil...

Jak zpětně hodnotíte vstup do Evropské unie?

Mělo by hluboký smysl, pokud by Evropská unie zůstala společenstvím uhlí a oceli, nebo společenstvím volného pohybu a obchodu. Pokud by se z ní nestalo to, co se z ní stalo, že si dělá ambice řídit to, co budeme mít na talíři, to, co si máme myslet.

A co NATO?

Nevím, jestli jste narazil na správného respondenta. Pokud by NATO splnilo všechno to, co hlásalo, jaké měli proklamace, tak se mělo rozpustit se zánikem Varšavské smlouvy, protože v tom okamžiku ztratilo smysl. Potom, když to budu rozvádět dál, tak jenom naiva může podepsat, že NATO není útočný pakt. Ale já teď budu hovořit jako dezinformační weby. Rozbití Jugoslávie, z mandátu Rady bezpečnosti OSN. A mluvit o Iráku, Sýrii, atd? Nemusím. Takže to je můj názor na NATO. A ještě Vám řeknu. NATO je nástrojem v rukách říše zla, a to jsou Spojené státy.

Jak podle Vás změnila železná opona místní krajinu?

Zásadním způsobem železná opona přispěla k zachování původní krajiny, pokud se podíváme na Národní park Podyjí. Tam je ráj na zemi, netknutý staletími. A tady, byly dráty dvoje, panebože. Ne nejsem si vědom. Když člověk vylezl na Svatý Kopeček v Mikulově, tak jste viděl ty rozdíly v tom hospodaření. U nás velké širé rodné lány a tam nudličky, políčka atd. Přemýšlím, uvedl jsem kladný příklad, Podyjí. A nevidím nic negativního.

A jak to myslíte s tím Podyjím? V čem ta železná opona tak pomohla?

Protože to celé bylo uzavřené hraniční pásmo. Tam byla jedna pohraniční rota. Tam se prostě nesmělo. Právě proto byl ustanoven Národní park, protože má nejvyšší stupeň ochrany. Byl jsem tam před 14 dny. Kvetly koniklece. Nádhera.

Jak se vzpomíná na železnou oponu a období do roku 1989 dnes?

V podstatě je to uzavřená kapitola. Když se k tomu dostaneme, tak vzpomínáme, co jsme jako kluci dělali s těmi náboji, a jak jsme si dělali srandu z těch vojáků. Jak naopak jsme byli rádi, že tady ty vojáky máme, protože děti a mládež z obce se potkávali za tou školkou, říkalo se vždycky: „Odpoledne za útvarem.“ Protože tam vojáci měli tělocvičnu pod širokým nebem, hrazdu, bradla, opičí dráhu, lavičky, no a tam se povídalo, sportovalo, to byla

sociální síť naší dědiny. Tam se navazovaly první vztahy a ti vojáci se s námi kamarádi, taky byli rádi, že přijdou na jiné myšlenky, už se koukali po holkách.

Tady na vojenském kopci, správně Stará hora, byla vojenská hláska protiletadlová, věž s obrovsky silným dalekohledem a vojáci četli prostě oblohu. To byla odloučená posádka, to je strašně zajímavý. Tam bylo 6 vojáků, ti se střídali na té hlásce a oni si sami nakupovali, sami vařili, kdyby přišla nějaká kontrola. To byla královská vojna. Ti kluci se tu měli královsky. Taky se jich tu spousta oženilo. Jeden případ, sousední barák. Dalekohled, jak měl silné, on mě to vykládal potom. Vedle měli dceru Marcelu a ona byla řádně vybavená. Ten Pepík mi to říkal, až ze Střížova u Českých Budějovic, už je mrtvý. Říkal: „L, já jsem to z těch letadel shrnul takhle dolů a teďka jsem se díval na tu Marcelu, jak ona okopávala ty okurky, tak jsem tady zůstal.“

Příloha č. 8: Rozhovor s 8. narátorem

Jakým způsobem ovlivňovala Železná opona Vaše každodenní aktivity?

Vzhledem k tomu, že v Novosedlech byl útvar Pohraniční stráže, v budově bývalé české školy, tam byla taky u té školy závora přes silnici, tam stál voják, takže jsem to vnímala tak, že teda je něco na těch hranicích, co je pro nás tabu, a že teda je tady ten útvar, a že oni tady hlídají ten úsek odněkud poněkud. To bylo moje vnímání jako děcka, pak slečny. Ten útvar odešel v šedesátých letech. Byl stažený, oni si pak postavili budovu v Březí, protože Březí má taky dlouhou hranici, tak si postavili u nádraží a byla tam hned v tom svém živlu, takže tady z Novosedel to odešlo. No a tím pádem, jak oni odešli, tak člověk věděl, že nemůže, že to je prostě takový a celková ta atmosféra, no, musel jste poslouchat. Když se prostě někdo šprajčil, tak oni měli vždy jasno.

Jak odešli ti vojáci z Novosedel, tak nastal takový pocit, že ono to tam je, ale od nás to je dál. Nikdo nad tím ani nepřemýšlel. Jako nějaké informace dostupný? Odkud? Nic se nevědělo, co je ve světě.

A ještě bych k tomu řekla, v roce 1972 jsem šla dělat na dráhu a hold my jsme byli ve spojitosti s těma vojákama, které dováželi z toho Březí na ty hranice a oni teda měli zastávku tady a potom měli ten úsek hlídání. Takže jo, člověk je viděl, ale už nebyli v Novosedlech.

Jak ovlivňovala Železná opona Vaše prostorové chování?

No asi vzhledem k dané situaci toho, že jsme byli lidově-demokratická republika, pak jsme byli socialistická republika, tak prostě ta celková situace, že jste mohl odsud posud, v tom člověk žil a ani to neprobíral, neupadl jste do toho, protože bylo to něco, co já jsem cítila jako omezení, ale jako to běžný žití, na to si člověk tak zvyknu, že jako jo, bylo to tady. Tak to prostě bylo.

Jaké restriktce byly spojené s životem v blízkosti opony oproti běžnému životu ve vnitrozemí?

Tak to je těžké, protože tady obec Novosedly, ta je vyloženě dosídlená. Sem přišli Valaši, Slováci, tady byli Jugoslávci, Rumuni, Bulhaři, prostě to je směsice a postupně jsme tedy sžívali a člověk, když tu byl, tak já nedokážu posoudit třeba jaký to bylo u Tišnova,

to je hluboký vnitrozemí. Tam prostě měli lidé to svoje, ty grunty, ale tady dostali lidi všechno přidělem, museli za to zaplatit. Když ten dům, byl tam nějaké nábytek, přišel komisař, všechno sepsal, ohodnotil a lidi to museli zaplatit, tudíž oni jako měli své, co si zaplatili. Ale já nevím, jak to na ty lidi působilo, protože my jsme byli ve svém.

Dále třeba v roce 1952 tady se jako nikterak ty domy, které potřebovaly opravit, tak ty lidi to neopravovali, protože nevěděli, co bude, jak bude, jestli tu zůstanou. To byli ti lidi, co přišli. Ale my jsme tady bydleli, pro mě to bylo, že su tady doma.

Dokážete říct, jestli vidíte souvislost s vírou v rámci těchto restrikcí?

No, tak já su pokřtěná, byla jsem u svatého přijímání, tím jsem teda nějak skončila, ale vyznání su katolického. Otec byl velmi vlažné, protože on byl 6 let v první světové válce. 1914 a vrátil se jako legionář až v červnu 1920.

Jaké jste měli informace o životě za železnou oponou?

Ne, opravdu nevím. Chápete, z čeho? V rozhlase nic nebylo. Oni něco říkali, ale jako když se něco řeklo, tak to byla propaganda. Tak co můžete brát za bernou minci? Potom vlastně, mě to teda nezajímalo. Já nevím, od kdy mě něco začalo zajímat. Děcko, pak škola, všechno možný.

Takže rakouskou televizi jste nesledovala?

Kde? Já nevím, kdy my jsme měli televizi. Protože ta televize, kdy byla tak jako v roce 1963 už lidi začínali mít televizi, ale neměl ju každý. Teď je otázka taky ten signál chytout. Já jsem potom taky měla zájem si naladit tady Rakousko, ale ten signál. A taky otázka znalosti německého jazyka.

Taky otázka dostupnosti. Bylo rádio a noviny, co jste si tam přečetl. Televizi neměli všichni. Já vím, že moja sestra si koupila televizi takovou malou a celá ulica se k ní chodila dívat. Později to už bylo jinak, ale otázka, jak lidi byli movití.

A co Svobodnou Evropu, poslouchala jste?

No Svobodnou Evropu, když se to podařilo naladit. Všechno bylo rušený. To on, když někdo něco vykládá, tak já teda nevím, tak musel být nějaké radioamatér, že si to vyladil, nebo já nevím co. Ale to bylo všechno rušený.

Jak jste si představovali život za železnou oponou a jakým způsobem se tyto představy lišily od skutečnosti?

No na Západ jsme se dostali až v roce 1990. To musím říct, že tady z kostela se podařilo, že se sehnalo pár lidí, autobus a udělali tady kolem hranic s náma takovou objížďku, že jsme teda viděli, jak to na té druhé straně bylo.

Když jsem poprvé se dostala do Rakouska, tak to bylo právě s tím zájezdem a musím říct, že jak se jelo přes ty vesnice, tak mě to velmi připomínalo, já mám rodinu u Tišnova, jak tam byly ty statky a jak tam bylo všude čisto. Já jsem z toho byla úplně překvapená. Že teda tam měli víc zboží, ano, oni šli pořád v něčem jiným. My jsme žili, jak jsme žili, a co nám bylo umožněno a předkládáno. Ano byla jsem překvapena.

Taky otázka, jestli venkov nebo město, to je velké rozdíl. A vzhledem k tomu, že jsme první cestu absolvovali tady vedle hranic, tak to je jedna vesnička vedle druhé a tam jsem teda viděla, jak mi to připomíná, že jezdím k rodině k Tišnovu. Tak jsem si říkala, že tolik roků jsme byli Rakousko-Uhersko, že to zanechalo.

No a jak jsem měla možnost, tak mě fascinovala železniční trať, tak mi to taky připomínalo to pohraničí, protože to byl stejný styl. Takže asi takhle. Když jsem to shlédla, tak jsem povídala, že oni žili stále stejně, my to měli trochu jinačí, ale aby se teda uživil, tak museli pracovat a hodně pracovat. Zadarmo nic. Já jsem to brala úplně střízlivě. To víte, že jsem tam švidrala po nějakých pěkných věcích, ale taky jsem si říkala, jestli si to každý může koupit? No, tak jsem si to pěkně rozdělila, a hlavně jsem nezáviděla.

Jak jste vnímali revoluční rok 1989 a změny, které pak následovaly?

My tady na vesnici trochu jako za bukem, že se něco děje? To jsme věděli. Noviny jako plný, rádio, pořád že se něco v Praze děje. No a potom, jak to pak začínalo, tak se utvořilo tady ve fabrice Občanské fórum, a to už pak mělo takový spád. Měli jsme pak více informací, co se děje, proč se děje. Protože hold mnoho lidí někam dojíždělo, tak jak se vrátili, tak povídali.

To se musím smát, to už je dávno. Občanské fórum bylo ustaveno ve fabrice a oni měli nějaké podmínky, to si už nepamatuju. Fabrika jim vyhověla, ale fabrika měla požadavek, že když tohle se splní, tak to občanské fórum nebude ve fabrice, tudíž jako pod obec. Protože jsem jako byla zvědavá, jak to tam chodí, tak jsem na tu slezinu tak jednou přišla a ono tam bylo jen 5 lidí. Tak jsem to vyslechla, co teda mínijou a jedno s druhým a já povídám: „A tohle

chcete dělat v pěti lidech?“ Za týden už nás tam bylo podstatně víc. No, a tak se ustanovilo Občanské fórum v Novosedlech, no a tak jsem se tam dostala jako mluvčí. Jezdili jsme do Břeclavi, tam bylo to byro a tam jsme se dovídali ty podstatné věci, které jsou potřeba.

A co bylo dál? Jak hodnotíte ty další změny?

No, jak jsme to vnímala. Prvně se udělala taková anketa. Zapojilo se do toho mnoho lidí z Novosedel a žádali teda aby odstoupili z té funkce tady tihle soudruzi. Potom v devadesátým byly to volby, tak teda připravit to. Tak se dělaly ty meetingy, a to teda jako jsem valila oči, jak ten sál byl plný. Asi 150 lidí. To bylo tak plné, jen když se hrálo divadlo. A tak se teda lidi se vyjadřovali k tomu. A tím, že teda jako dosavadní vedení té radnice, že teda ne, tak tam přišly ty volby, ty byly velice spontánní. Ono je kolem 900 voličů, tak to bylo tenkrát asi 700 přišlo. Jako ta obec se velmi snažila, aby teda jako nějak z té takové hladiny, jak to bylo všechno dáno tou komunistickou stranou, tak aby z toho se prostě nějak dostali ven. A teď byla ta možnost se z toho dostat. A tady jako nové vedení se zajímalo hlavně o to navrácení vlastnických vztahů, že tady je 1300 hektarů, tak to zabralo tolik času, nároků, že teda díky tomu starostovi, který měl o to zájem, že tady je ta pozemková úprava v Novosedlech hotová. Nevím, jestli ju má Drnholec. Takže to hodnotím jako velice dobře.

Taky, co mě zarazilo, to mně bylo 50 let, s těma lidma jsem se stýkala a náraz, jak když rozříznete vřed, jak bujela taková závist, nenávisť, to není možné, jak to ti lidi v sobě dusili. To mě teda vrtalo šíleně hlavou. Ale obec jako taková chtěla, aby se všechno zvelebilo, udělalo, prostě že pro ty lidi se něco dělá. Divadlo ochotnické se tady hrálo, mnoho bylo takových kulturních akcí, že ten život byl takové: „Jo, konečně můžeme.“ Protože dřív když něco bylo: „Dobrý večer, soudruzi a soudružky, zahajují tady schůzi.“ No a teď to bylo všechno takový volný, dobrý. A musím říct, že ten čas hrozně rychle letí. Na to, že je všechno dobrý si člověk rychle zvykne, ale zapomene, že všechno třeba bylo nedostupné a teď to mám. Změní se myšlení, změní se chování lidí.

A co třeba rozpad Československa, jak to vnímáte?

Jo tak to já dělám kroniku, tak jsem napsala, že to je hrozný paradox. Prvně se slepila republika, aby ti Slováci jako byli plnohodnotní, takže bylo Československo a jak už tam začli dávat to „federativní“ a já nevím co, tak ano se to dokutilo, že teda 1.1.1993 jsme každý sám.

Hodnotím to tak, že Slovensko to byly jenom Horní Uhry, potom Československo, tak se jaksi tak dostali do nějakého toho žebříčku. Je pravdou, že to bylo chudé, ale jen ten jih, to byl žitný ostrov, to byla obilnice Československé republiky tady s jižní Moravou, jinak to tam byla bída s utrpením. Takže tam se stavěly továrny, tam ten východ, ta industrializace za těch komunistů, že prostě se tam snažilo, aby to Slovensko bylo teda státem, kde je takřka všechno. Průmysl, zemědělství, služby a já nevím co. No a teď je otázka. Možná se Slováci cítili, že jsou nějak odstrkovaní nebo já nevím, možná v nich byla nějaká křivda, že tam za té první republiky byli ti vysloužilí vojáci, a že tam s nima nezacházeli hezky. Nevím, já jsem to neviděla, já to nemohu říct. To se někde psalo, někdo to říkal.

Jak podle Vás změnila železná opona místní krajinu?

No tak nebyl to pěkný pohled. Já jsem hodně cestovala vlakem. Jela jsem do Mikulova a vidím 3 řady drátů. To byl tak stísněný pocit, ale prostě to bylo tak dlouho, že člověk si to vzal, že s tím prostě musí žít. Potom to tam někde stříhali, že? Dienstbier a všeci no brali si kousky drátů. No já na to čučela tolik let a su ráda, že to je pryč. Ale jak ty 3 dráty byly široký, tak to zabralo hodně zemědělské půdy a teď to odešlo, rozoralo se to a bylo dobře. Akorát teda co nám zbylo, byl počín, protože ti vojáci se museli dostat z Březí až do Hrušovan, tam byl taky ten útvar, tudíž oni si udělali asfaltovou cestu, to je tzv. signálka, tak to nám zbylo. Teď se tam dá jezdit na kole, na těch bruslích.

Takže změnila železná opona místní krajinu podle Vás?

Tady to bylo vzhledem k té krajině v pohodě. Oni to měli tak udělaný, že to bylo rovný, furt jezdil traktor a kypřil to, takže já nevím, jak ty pásy byly široké, ale tady to akorát zabralo zemědělskou půdu, protože tady je prostě rovina.

Naopak ta půda odpočívala, protože tam se nic neselo, tam to muselo být hrabičkama porovnaný, takže ona byla odpočínutá. Možná na těch deseti metrech rostlo víc obilí a všeho, určitě ta půda měla odpočinek.

Jak se vzpomíná na železnou oponu a období do roku 1989 dnes?

No tak asi takhle, já mluvím sama za sebe, protože nikdo neměl zájem se o tom bavit. Prostě to odešlo. Já můžu jít přes ty pásy, co byly, na kole do Wildendürnbachu, když chcu. Takže to je takový na té myslí, že tam jsem se koukala a tam jsem nesměla a teď můžu.

Já to mám jako ulehčení, ano su svobodné člověk, můžu tam jít. Na mě teda hrozně působilo, v roce 1990 jsem se dostala zájezdem z Brna, a protože tady z Novosedel bylo 26 účastníků, tak ten autobus přijel do Novosedel a jeli jsme teda jako do Itálie, do Benátek. Celé život jsem měla tužbu se dostat do Itálie, vidět ty Benátky, kapitol svatého Petra. Na to jsem furt koukala a teď já tam byla. A tak se stalo, že autobus z Novosedel až do Benátek. No já byla v Jiříkově vidění. Pro mě to bylo něco, že su takové plnohodnotné člověk, že mohu tam a tam. Bylo to silný, když jsme se zastavovali v Rakousku. Ta průvodkyně byla fantastická, povídala: „Tam za rohem je cukrárna, tam je to nejlacinější, tam si běžte koupit zmrzlinu.“ Každé měl pár těch šilinků. To bylo něco. Já jsem se dostala do Itálie. Z Novosedel. Pro mě to bylo neskutečné. Já to neumím ani popsat, co jsem cítila. Že i já mohu do světa a nemusím chodit tam někam na policajty. Já jsem měla pas, a ne výjezdní doložku. Tohle je nepřenositelné pocity.

Já, když se bavím s méma vnučkama, oni pokývou hlavou, protože jim je to všechno jasné. Ta dneska je v práci, tak si zabojuje letenku a s kamarádem jsou v Barceloně na 3 dny. Já jen mrknu, polknu a povídám: „Bože, já vám to ze srdce přeju.“ Takže tak nějak.